

Reet

10

HIND 10 KOP.

7. MÄRTS 1990

ILMUB 1940. A. OKTOOBRIST

OLGU TERVITATUD 8. MÄRTS, RAHVUSVAHELINE NAISTEPÄEV!

SÕNA ON SAADIKUKANDIDAATIDEL

KIRJANIK TEET KALLAS

Tallinna valimisringkond nr. 8

Mullu tegin sõna otseses mõttes eelviimase päevani kaasa Liidu Ülemnõukogu valimiskampaania. Mäletan sisemist rebitust: kas Kreml või Toompea? Mind esitanud organisatsioonide taktika tegi loobumise lihtsamaks. Kahes parlamendis Eestimaa jaoks nii määral ajal ma enast küll korraga ette kujutada ei osanud. Siit ka vastus, miks ma kõhklusteta nõustusin kandideerima 18. märtsil valitavasse Eesti Ülemnõukogusse. Mul on hea meel, et koduse Kirjanike Liidu kõrval on minu ülesseadjateks nii Eestimaa kui Tallinna Rahvarinne kui ka Eesti Töökollektiivide Liit. Ja mul on kahju, et RR-il ja TKL-il on tänävi nii vähe ühiseid kandidaate. Olulisi erinevusi platvormide vahel ma ei näe.

Arvan, et vähemalt «Reede» veergudel ei esine ühtki saadikukandidaati, kes ei rõhutaks Eesti riigi taastamist oma esmase ideaali või koguni teona. Praktikuna pean oluliseks, et tulevase parlamendi (nimetagem seda siis veel kord nõnda) töö-

võimekuse garanteerimiseks on oluline, et Toompeale saaks oma esinduse ka see osa vene kogukonnast, kes on tegelikult meie mõttekaaslased, ent kelle kasinus senises Ülemnõukogus on eesti rahvale jätnud üpris eksliku mulje venelaste tegelikest taotlustest ja ideaalidest sotsialismiimpeeriumi müüride lagunemise aegu.

Nimetasin valitavat kogu parlamendiks. Seda ta muidugi veel pole, nagu pole seda ka Eesti Kongress. Päris «puhast» varianti meie situatsioonis polegi. Selge, et praegusel üleminekuetapil on vaja-

likud mõlemad. Milline saab olema vaba Eesti (ilma jutumärkideta!) tegelik parlament, tuleb ilmselt nimelt nende kahe kogu vahel selgeks rääkida.

Ja muidugi pole meil veel ka presidenti, ehkki vähemalt tosinal näol olen (TV-ekraanil, kõnekoosolekutel, ametikoridorides) aimanud tulevase riigipea sügavtsiduse süvenevat pitserit. See ei tee enam naljagi, see teeb murelikuks. Vabaduse ootus on pikale veninud, oleme kärsitaks muutunud, meie vahele on kerkinud kavaluse ja kalkuse sündroom. Kalkuse vastu olin enne ja olen edaspidi, see on hukutavamaid foone Eesti asjade ajamiseks. Aga jah, me räägime, vaidleme, jagame maid, nagu olekski juba homme. Teeme enne ikka riigi ära!

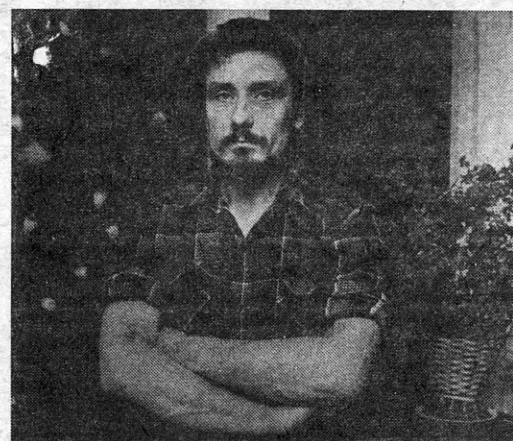
Praegusel etapil poliitikasse tulnud loomeinimestega peaks asjad vist selged olema. Keegi meist ei ihka võimu. Me ihkame ainult loomulikku elu oma rahvale ja iseendale, et saaksime taas, sedapuhku uues ja loomulikus kvaliteedis oma põhigevusele keskenduda. Nagu aeg on näidanud, on loomeinimeste «kõhutunne» õigeks osutunud. Vähendamata mingil määral ühegi sirgjoonelise partei osatähtsust, oli Eestimaa revolutsiooniliste protsesside käivitavaks jõuks ikkagi loominguliste liitude ühispleen Toompeal aprillis 1988. Seejärel tuli Rahvarinne, seejärel tuli kõik muu. Ja nüüd seisame siin — hetk enne vabadust. Parafraaserides Hando Runnelit: et olla õnnelikud just siin just praegu.

KIRJANIK PAUL-EERIK RUMMO

Tallinna valimisringkond nr. 4

Uue Ülemnõukogu valimise otstarbekuse ümber on olnud kõvasti arutamist, ja mõnigi argument selle vastu on täiesti tõsiselt võetav. Ise arvan siiski, et valida ta tuleb.

Selle Ülemnõukogu rolliks saab olema korraldada pehme maandumine ühest riiklikust olekust teise, ta on nagu midagi langevarju või amortisaatori taolist. Kujutlen, et Baltimaade iseseisvuse taastumine saab ehk seisnema ühes suures ja väga pidulikult väljamängitavas sõnalisest žestis, mille Moskva teeb suurriikide omavahelisel kokkuleppel (näiteks Nõustumine Alustada Kõnelusi), ning sellele järgnevas detailsete läbirääkimiste ja sammukeste väga pikas

reas. Kuni NSVL väed ei ole välja viidud või vähemalt kindlalt lokaliseeritud vähestesse baasidesse, ei saa Eesti Vabariigi võimuorganeid valida. See ongi Ülemnõukogu aeg, kes peab selgelt keskenduma ainult praktilise iseseisvumise teemale, aitama ja

toetama läbirääkijaid ning pidama silmas, et labürintides teed otsides ei lastaks mõnel roidumushetkel meie klassikalise iseseisvuse asemel meile kaela määrada midagi poolikut. Ja kui siis lõpuks on saavutatud seisund, mida võib maailma ja võime meie ise tunnistada kui iseseisvust, on selle Ülemnõukogu asi kibestumiseta laiali minna, olles enne veel aidanud korraldada Vabariigi võimustruktuuride valimised.

Niisugune oleks Ülemnõukogu, kuhu ma tahan kandideerida. Senise koosseisu volituste pikendamisel ei oleks tõesti mõtet, see on praeguseks juba väga väsinud ja tüdinud seltskond, osalt hoopis teiste sisevaadete, huvide ja harjumustega, kes on ennast juba niigi küllalt ületanud. Ka on ta liiga suur ja juba seetõttu kohmakas. Kõige jätmine omakorda üksnes Eesti Kongressi ja tema valitava esinduskogu õlgadele tähendaks selle ülekoormamist. Kogu selle suure pingutuse juures, mida praegune aeg kõigilt nõuab, peaks jääma meil kõigil ju ka niipalju jõudu, et rõõmu tunda sellest ilusast asjast, mida me nii kangesti teeme — rõõmu tunda juba tegemise ajal, mitte ainult edasi lükates sinna, kus tehtav valmis on.

AJAKIRJANIK MADIS-ILMAR SALUM

Pärnu linna valimisringkond nr. 17

Põnev-ärev aeg on. Oleme teel. Oma teel. Teame, kuhu tahame, aga kas teame, millised me oleme? Üldjoontes teame.

Ometi läheb mõnikord sassi eesmärk ja selleni jõudmise igapäevane ülesanne. Nii oleme riidu läinud. Riid on pärit eilsest. Kahjuks on see nagu kompensatsioon mõõdanikus tehtu või tegematajätmise eest. Sisuliselt on see kasvanud vihaks. Viha on aga pimestav. Pimesi käänulisel ja auklikul teel läheb ka kojujõudmine vaevaltiselt.

Ülemnõukogu olevat okupatsioonidee jätkamine. EKP mõrvarite ja varaste punkt. Kolhoosid, sovhosid rõõmajandus. Suurtootmine inimeste orjastamine. Jääb mulje, et kõik need, kes eilses elus vähekenegi otsustamisega seotud on olnud,

pole õiged. Kõik teised on ainuõiged. Kas see on ikka nii hõbedane, nagu paista lastakse. Või on sellise sõimu sisu hoopis mongoli-tatari-slaavi mõtte ja keelekasutuse alges, mis meile kahjuks külge on jäänud nagu idealismgi.

Oleme läinud isegi selle peale, et hakkame üha

ja üha oma voori hobuseid vahetama. Käitume hooti nii, nagu meid oleks 90 miljonit. Ometi on meid natuke vähem. Lähtuda sellest tulekski. Kokku hoides, üksteist hoides. Ja ainult. Tuleks ka meelde tuletada eesti rahva kõige olulisemat tarkust läbi aegade — hõbedat ja kulla kohta. Sellest juhendumine eeldab sisemist väärikust ja pingsat vaimutööd. See on enesekasvatus. Olgu see meie peamine ülesanne.

Liikumine pole kunagi ühene, pole seda siis elugi.

Meil on täna väga raske. Lähitulevik ei saa selgesti olla roosiline. Saab olema kohati veel raskem. Raskustes on mõistlik end kokku võtta ja mitte pillutada energiat tuulde. Pole arukas pillutada teinimesi. Ka meie ajajõud pole piiramatud.

Meil on vaja end üksteise eest kaitsta. Oi õudust, aga nii näikse olevat! Vaja on seadust rahvaste kaitse kohta ja kohe see ka rakendada. Kaitsta on vaja kõike ja kõiki. Kaitsta õeluse, viha, varaste, diktaadi, omakasu, kultuurituse... eest.

Isegi nii püha aade nagu eestlus vajab viimastel päevadel kaitset.

Olgu eesmärk ikka kohalejõudmine, mitte see, kes millist pilli võiduparaadil mängima hakkab.

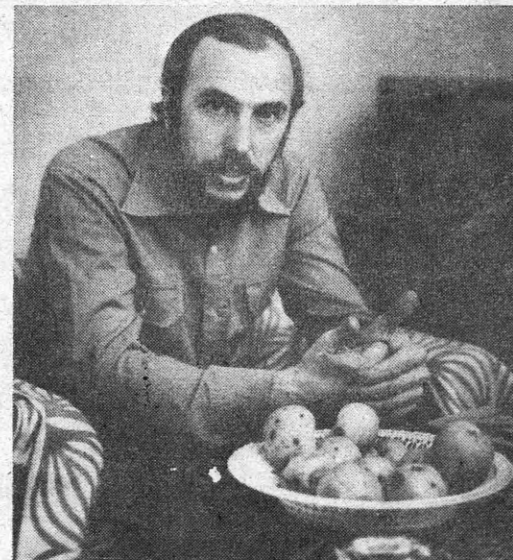
Kohalejõudmise hoolet kantuna ma Ülemnõukogusse kandideeringi.

KIRJANDUSTEADLANE JA AJAKIRJANIK REIN VEIDEMANN

Tallinna valimisringkond nr. 7

Kui mõtlen tagasi sellele, mis õnnestunud teha kirjanduskriitiku, publitsisti, ajakirja toimetaja ja lihtsalt avaliku elu tegelasena, siis märkan, et kusagil sügavuses ongi kõik toimunud selle ühe ja ainsa eesmärgi nimel. Võib-olla on niisugune poolleidi vaistlik eesmärgiseade lähtunud tundmusest-teadmisest, et vähemasti meil, Eestis on iga üksiku inimese eneseteostus suurelt jaolt sõltuv kogu rahva kestmisvajadusest ja eneseteostusest. Olen küllalt vana, et edvistamata tunnistada: minu puhul on rahvas tõepoolest elu peamisi mõtestajaid.

Mismoodi tõlgendada rahvast kui eesmärki poliitikas. Ajaloolises plaanis tähendaks see seda, et eesti rahvas peab tagasi saama selle, mis talt ära võeti, — vabaduse ja omariikluse. Aga seejuures peab tagasi-

saamine toimuma nii, et rahvast ei seataks uute katklüsmide ette. Ma ei saa näiteks öelda, et ükski ohver pole liiast, kui küsimuses on vabadus. Ma ta-

han, et võidaksime mõistusega, mis muu hulgas tähendab ka paindlikkust, võimet eristada teid sihtidest, valmisolekut isegi järeleandmisteks seal, kus järeleandlikkus teenib üldist kasu.

Sisepoliitilises plaanis ilmneb rahvas eesmärgina selles, et ükski rahvaosa ei vastanduks järgalt teisele, et erinevate kihtide ja gruppide huvide vahel valitseks liikuv tasakaal, et linnamees ei kakleks maamehega, vanad noortega, haritlaskond tööpingi taga olivatega ja et ka eestlaste ja Eestis elavate teiste rahvaste vahel valitseks see tasakaal. Sest mingi vastandus on ju ometi paratamatu.

Välispoliitiline plaan tähendab aga seda, et meie juurde tuldaks hea meelega ja et meidki kuulda võetaks. Eesti rahva eksistents on tõesti mõeldav vaid avatud ühiskonnana.

Kui rõhutan rahvast eesmärgina, siis majanduspoliitikat pean tingimata vaatlema koos kultuuri- ja sotsiaalpoliitikaga. Olen küll seda meelt, et piiranguteta vaba majandus võib iseenesest ühel hetkel hakata hoopis lammutama väärtusi, mis rahvast rahvana koos hoiavad ja taasloovad. Ütlen seda täiesti veendunult, kuigi tean, kui ebapopulaarsena (-rahvalik) see praegu üleüldises rikastumisinnaas kolab.

Nende põhimõtete lähene valimisvõitlusse. Ja teadmise, et mis ka ei juhtuks, mul pole olnud põhjust end salata.

24. veebruaril mõõdu aasta päevast, mil ERSP, EMS ja EKL kutsusid Eesti Vabariigi kodanikke moodustama Eesti Kodanike Komiteesid. Kui kiiret arengut ühe algatajana tollal lootsite? Intervjuus T. Haugile («Looming» nr. 5, 1989) arvate, et Eesti Kongress (EK) koguneb hiljemalt MRP 50. aastapäevaks.

Me ei arvestanud tollal, et nii palju EV kodanikke soovib end registreerida. Lisaks ootas ju kogu ühiskond 23. augustiks väga olulisi muudatusi. Tundus loomulik seostada EK selle aastapäeva ja MRP võimaliku tähistamisega Moskva poolt. Kuid kunagi pole olnud tegu kindlapiirilise programmi-ga. 23. augustit arutati vaid ühe võimaliku tähtajana.

Arvan, et praegune tempo on optimaalne, ehk loodetust kiiremgi. Eriti arvestades, et teadusliku teaduse ebanormaalses tingimustes, piiratud hulga inimestega, kelle käsutuses polenud ei ruume, raha ega tehnilisi vahendeid. Teine oluliselt takistav faktor on olnud võimulolevate ringkondade ja nendega seotud liikumiste vastuseis. Tekitati infosulg, mistõttu ei olnud võimalik laiemale avalikkusele EK ideed seletada. Eriti tähtsat osa nüüdiseja poliitikas mängivad televisioon ja raadio, millesse sõltumatute liikumiste pääsemine on olnud erandlik või väga vaevaline.

● Vaadeldes EK valimisi, võib öelda, et EV kodanike osalemisprotsent ületab kõik lootused.

Igasuguse alternatiivi tekkimine on põhiline vahend olukorra muutmiseks. Antud juhul on oluline, et alternatiiv ei tekkinud kusagil ülal ja et algusest peale lähtuti n-ö. rohujuurte tasemelt. Sõandati usaldada rahva algatus- ja arusaamisvõimet. Meie seisukoht oli, et kui idee on õige ja elujõuline, siis kannab ta isegi kehvaes oludes, kui mitte, siis ei suuda ka parimad intellektuaalsed jõud või ainelised vahendid asja oluliselt parandada. Praegu on võimalik suure tänuvõlga nentida, et idee kandis.

● Samal ajal võinuks kodakondsuse taotlejate osalemine valimistes olla ehk aktiivsem?

Siingi on tegu valdavalt infosuluga. Venekeelses ajakirjanduses on see säilinud siiani või ainult osaliselt muutunud. Kuid ka sellist osavõttu loeksin päris heaks. Eriti meeldis, et kodakondsuse taotlejaid kandideeris EK-sse kaks korda rohkem, kui oli neile määratud mandaate. Kohtades, kus mitte-eestlased on vähemuses, oli nende aktiivsus kohati väga kõrge. Põhiline vastupanu tuleb muulaste massiividelt Ida-Eestis, kuid sealgi pole olukord sugugi lootusetu, nagu osuta-

EV Kodanike Peakomitee esimees TUNNE KELAM:

«EESTI KONGRESSI IDEE ON ÜHTSUSE IDEE»

sid Peakomitee esindajate kohtumine Narva elanikega ning valimistulemused.

● Kuidas kommenteeriksite EK koosseisu, näiteks erakondlikust aspektist vaadatuna?

Võib juhtuda, et EK valimised ei anna päris objektiivset pilti erakondade tugevusest. Kandidaatidel olid väga erinevad võimalused enda tutvustamiseks. Seetõttu läksid inimesed, kel varem oli juurdepääs massiteabesse, üldjuhul läbi, kuna neid tunti teistega võrreldes paremini. Eriti keeruline oli olukord Tallinnas, kus kandidaatidel oli isenda tutvustamisega kõige suuremaid raskusi. Maal oli lihtsam, kohalikud lehed avaldasid kandidaatide biograafiaid ja platvormid.

Teisalt, ma ei asetaks väga suurt rõhku parteilisele erinevusele. Need esimesed valimised on ikkagi rahvusliku ühtekuuluvuse valimised. Rahvas valis põhiliselt neid, kellest ta uskus, et nad järjekindlalt kaitsesid iseseisvumise ideed.

● Mismoodi kavatseb Peakomitee tagada EK terviklikkuse — on ju võimalus, et 35 väliseestlaste valitud delegaati ei lubata Eestisse.

23. veebruaril saatis Peakomitee kirja Arnold Rüütile, kus selgitasime, et kuna Otto von Habsburgi, Niels Anker Kofoedi ja Juhan Talvet ei lubatud Eestisse EK valimiste ajaks, on see asjaolu tekitanud tarbetuid arusaamatusi ja põhjustanud rohkesti pahameelt nii Eesti kui ka välismaa avalikkuses. Et vältida analoogilise situatsiooni kordumist seoses EK-ga, mis võiks kutsuda esile pingeid ja avalikke protestiavaldu, peab Peakomitee vajalikuks, et ÜN Presiidium rakendaks viivitamatult resolutsioone abinõudest tagamaks EK väliseestlastest saadikute ja külaliste takistusteta saabumist Eestisse. Praegusel juhul on enamik väliseestlas-

test delegaate viisa kätte saanud. Ootame nende saabumist 8. märtsil.

● Millised on EV Kodanike Peakomitee suhted Eesti erakondade ja poliitiliste liikumistega? T. Kummel vihjab «Eesti Ekspressis» (23. veebr.) ühenduse «Vaba Eesti» lähenemiskatsetele?

Peakomiteed ei saa samastada poliitilise liikumise juhtkonnaga, kes võiks teistele liikumistele läheneda või neist kaugeneda. Tasub veel kord meenutada, et Peakomitee hõlmab peamiste poliitiliste jõudude esindajad. Kuid meile on väga oluline, et enne Eesti Kongressi suudetaks erinevate liikumiste vahel kooskõlastada põhiküsimused, sest on ju kongressi idee rahvusliku ühtsuse idee.

● Milliseks peaksid kujunema EK ja Ülemnõukogu suhted? Peakomitee liikmete hinnangul ÜN-i valimistesse on viimastel nädalatel olnud üsnagi kõikumad.

Peakomiteel on selge seisukoht, mis on välja toodud maakonnamiteede konverentsi pöördumises 6. jaanuarist. Olukorra stabiilsuse huvides on ÜN üleminekuperioodil vajalik. Põhimõtteline küsimus on aga aktseptsioon — mida me käsitleme kandvana ja perspektiivseks, mida piiratuna ja kahanevana. Siin on asjad vägagi selged. ÜN on okupatsioonivõimude konstrueeritud organ, mis on siiani tegutsenud masina ühe partei äärmusliku diktatuuri varjamiseks. ÜN-i koosseisu on seni detailselt planeerinud ja määratud Kommunistliku Partei juhtkond. Ka uues ÜN-is on okupatsiooniarmerie esindajaid ja võõra riigi kodanikke. ÜN on enda tuleviku fikseerinud 12. nov. 1989. a. otsustes. Kuulutati, et nende eelkäija otsused aastast 1940 on õigustühised ja ebaseaduslikud. Seega, nagu mitmed väidavad, kandideerivad nad ÜN-i selleks, et saavutada ebaseadusliku organi

iseeneslik laialimine kehtivate okupatsiooniseaduste kohaselt. Oleks realistlikum, kui me väldiksime illusioone, mida viimasel ajal massiteave teadlikult tekitab, nimetades ÜN-i parlamendiks ja rääkides ÜN-i variandist kui parlamentaarset teest.

Ka EK ei saa veel olla täiemõduline parlament. Nimeksin teda parlamendi eelkäijaks või poolparlamendiks. Põhimõtteline erinevus ÜN-i suhtes on aga selles, et olles piisavalt esinduslik, saab EK esindada EV kodanikkonna seaduslikku tahet. Esinduslikkuse mandaadi 24. veebruaril alanud valimisnädal EK-le ka andis.

Üleminekuperioodil on võimalik EK ja ÜN-i konstruktiivne koostöö. Seda juhul, kui rollid defineeritakse selgelt — ÜN-i roll on kohaliku omavalitsuse roll, mis välistab näiteks Eesti riiklikku korda puudutavad otsused. Selline koosteguvus eeldab aga väga tõsiste komplekside ületamist — peamiselt omavalitsuse seniste juhtide poolt, eeskätt EK tunnistamist EV seadusliku esindusorganina.

● Osaliselt vastasite vist juba küsimusele, miks teie ja Trivimi Velliste keeldusite osalemast ÜN Presiidiumis määratud Moskva peetavate läbirääkimiste komisjonis.

Peakomitees tekitas põhimõttelisi küsimärke tolle komisjoni moodustamise traditsiooniline minevikuhõnguline stiil — ühes keskses valiti inimesed, kellest enamik on nii või teisiti just tolle keskusega seotud. Arvan, et igasugused katsed ette valmistada läbirääkimisi Moskva ja teavitatavad just sellistena — ettevalmistustööna. Kuid samal ajal pole välistatud ka rivaliteedi aspekt: vahetult enne EK valimisi püüab ÜN initsiatiivi haarata, üritades õigustada oma rolli eesti rahva esindajana. Ometi on mitmed ÜN-i

ringkondades liikuvad inimesed sisuliselt mõõnud, et kui ka läbirääkimisi alustaks ÜN, viib nad lõpule juba EK. Samuti on selge EK prioriteet suhtes Läänega. ÜN-i või ENSV valitsuse esindajatel ei ole lootust sealt tunnustust saada. Tulevikku silmas pidades oleks praktiline lahendus, et EK moodustab oma välisesinduse, kes kooskõlas, rolle jagades või ühisorganina koos ÜN komisjoniga läbirääkimisi alustaks.

EK sidemed Moskva on praegu organiseerimisel. Päriskindlasti toimub pärast 11.—12. märtsi Moskvas tutvustav presikonverents.

● Viimaste nädalate sündmused lubavad oletada, et EV taastamine ei ole enam kaugel. Millisena kujutate iseseisva Eesti poliitilist struktuuri ja oma partei — ERSP — kohta selles?

Tõepoolest, tundub, et iseseisev EV ei ole kaugel. Seda näitavad mitmed signaalid, eriti aga okupatsioonivõimu kohalike esindajate hämmastava kiirusega toimunud iseseisvumisele mugandumine. Need on selged tõendid, et Moskva on põhimõtteliselt otsustanud kaitseliini õgvendada ja säästa end liigsetest tülidest Balti riikidega.

Küsimus on aga selles, millist iseseisvust me taotleme. Kas Mongoolia tüüpi iseseisvust, mis oli 1940. a. Johannes Vares-Barbaruse ideaaliks? Kas taotleme Tšehhoslovakkia seisundit umbes aasta tagasi või tahame saada tõeliselt iseseisvaks riigiks? Siin kerkib taas tuttav probleem — kelle kaudu iseseisvumine toimub: kas seaduslikul alusel, vabalt valitud rahvaesinduse kaudu või seniste ebaseaduslike omavalitsusorganite vahendusel? Viimase variandi puhul tekib oht, et jääme ka edaspidi Moskva ripatsiteks (muidugi kui Moskva ise jääb jõukeskuseks püsima). Inimesed, kes on Moskvast oma võimu saanud ja Moskvat aastakümneid teeninud, on ka oma mõtte- ja tegevuslaadilt väga tõsiselt Moskvast sõltuvad. Paratamatult tekib küsimus, kui palju on nad võimelised Eesti tõelisi huve kaitsma. Muidugi ei välista ma inimeste muutmist, aga ainus garantii on siiski sõltumatu alternatiivi olemasolu. Sel puhul on seljaga taguste tehingute võimalus märksa väiksem.

ERSP on järjekindlalt kaitsnud puhtakujulise sõltumatuse ideed. ERSP põhitegevus ongi seotud tema nimega. On pakutud võimalust, et kui rahvuslik sõltumatus käes, siis on ka ERSP missioon ammendatud. Teisalt, mullu augustis toimunud Suurkogus näeb ette välja-vaate tegevuse jätkamiseks ka iseseisvas Eestis, lähtudes sel-

(Järg 12. lk.)

VAJAME PRESIDENTI?

12. nov. 1989. a. kuulutas ENSV Ülemnõukogu Eesti Riigivolikogu otsuse NSV Liitu astumiseks 22. juulil 1940. a. õigustühiseks. Sellega tunnistatakse ta end ka de facto okupeeriva riigi omavalitsuslikuks seadusandlikuks koguks, mida ta juriidiliselt kahtlemata juba oli. Juriidiliselt on muidugi võimalik, et ENSV kuulutab end suktessiooni ehk õigusjärgluse korras (mitte segamini ajada kontinuitaate ehk õigusliku järjepidevusega!) Eesti Vabariigi õigusjärglaseks, kuid ka see eeldab riikluse viimist samale astmele. Kui ENSV Ülemnõukogu kuulutab välja iseseisvuse ja astub NSV Liidu koosseisust välja vastavalt ENSV konstitutsiooni paragrahvile 69, siis peab NSV Liitu Konstitutsioonilise Järelevalve Komitee selle põhjusele, et

on välja töötamata liiduvabariikide NSV Liidu koosseisust lahkimise reglement. Ei taha olla prohvet, kuid olen kindel, et see viiakse sõltuvusse kas siis NSV Liidust või kõigi liiduvabariikide seadusandlikest organitest. Kuuldavasti töötatakse niisugust reglementi juba välja. Seega võib Tadžiki NSV otsustada Eesti NSV saatuse üle. Selline on siis niinimetatud seaduslik tee.

Et Eesti Vabariik NSV Liidu poolt 1940. a. annekteeriti, on juriidiliselt kehtiv 1938. a. 1. jaanuari põhiseadus, millest tuleb riigi taastamisel ka lähtuda. Sellele juhtis täiesti õigesti tähelepanu ka hr. A. Leps 3. veebruari «Päevalehes». Mainitud põhiseadusest lähtudes on Eesti presidentaalne vabariik, kus riigipeal on küllaltki suured volitused, sh.

põhiseaduse muutmise algatamise õigus (§ 146) ja õigus referendumil väljakuulutamiseks (§ 98). Hoolimata minu lugupidamisest hr. Arnold Rüütli vastu, ei ole ta siiski Eesti Vabariigi president, vaid pigem NSV Liidu kohalik kindralkuberner. Küll võib mainitud austavale nimetusele pretendeerida hr. Tõnis Kint, eksilvalitsuse peaminister presidendil ülesannetes. Vabariigi taastamise puhul on tema võimu seaduslikkuse tunnustamise küsimus esimene, mis tuleb lahendada. Tuleb nentida, et alles siis saame asuda nii parlamendi, põhiseaduse kui ka teiste päevakorraliste küsimuste lahendamisele.

12. novembri Ülemnõukogu otsus muutis ebaseaduslikuks ka need otsused, millega valdav osa Eesti Vabariigi ko-

danikkonnast liideti NSV Liidu kodanikkonnaga, mis toimus 1940. a. ja põhines otseselt anneksiooni. Eesti Kongress saab olla vaid Eesti Vabariigi kodanike esinduskogu. Ta ei saa pretendeerida ei täidesaatvale, seadusandlikule ega kohtuvõimule. Eesti Kongressil on volitused üksnes Eesti Vabariigi kodanikkonna tahte avaldamiseks ja võimaluste loomiseks, mille abil tahet realiseerida. Kui ma olen õigesti aru saanud, siis on just sellisena oma missiooni teadvustanud ka Eesti Vabariigi Kodanike Peakomitee.

Sageli on öeldud, et kaldume liialt järgima juriidilisi protseduure, ükski riik polevat seni tekinud absoluutse seaduslikkuse pinnal. Kõik see on põhimõtteliselt õige, aga oleksin väga tänulik, kui keegi oskaks nimetada mõnda teist jõudu, millele saaksime oma vabanemistaotlused rajada.

HOLGER MÖLDER

Varane kevad ilmastikus on mõjutanud ka poliitilist tegevust. Asutatakse uusi erakondi ja ühendusi, valitakse mitmel tasandil esinduskogusid. Pole midagi imestada, kui selline tegevus poliitikakaugel eestimaalasel pea keerlema paneb. Missugune tee on õige? On ju homosovetiline mõtlemisviis juba viiskümmend aastat sisendanud vaid ühe tee ainuõigsust. Ja võimukultus *homo soveticus* soovib valida võimalikult lihtsa tee, mõtlemata tagajärgedele. Homosovetiline mõtlemisviis on siiski meil valdav, ulatudes ERSP-st EKP-ni. Massiühiskondadele on alati olnud võõras indiviid kui subjekt. Sellest tulenevalt jaotatakse ühiskond hierarhiaprintsiibil, kusjuures hierarhia on paraku kunstlik — kes ei ole meie poolt, see on vaenlane. Pole midagi imestada, et kaldutakse emotsioonidesse ega suudeta eristada spetsiifilisi, kuid obligatoorseid juriidilisi termineid.

KEEL JA KÕNE

● Jaan Kross eesti, vene ja võrkeeltes.

Elu sunnib tegema rangelt arendatavasse sarja parandusi. On palju selliseid keelevigu, mille osatamisega ei ole aega oodata. On ka selliseid venemõjulisi keelevigu, mis teevad endale teed just praegu, kõige kibedamal iseseisvumistaotluste ajal. Võib-olla on aga mõne eriti jõhkra (keeleliselt muidugi) venemõjulisusega nii, et kui talle vastu astuda eos, mil ta ei ole veel laiemalt levinud, et siis on lootust edule rohkem. Seepärast on tänasest alates «Keele ja kõne» käsitlused kaheosalised — esimeses osas on midagi päevateemalist ja kiireloomulist, teises osas läheb sari edasi loogilise teemaarenduse teed pidi.

Nüüd siis tänapäevaste asjade juurde. Alustame rahast, sest varsti hakatakse nähtavasti trükkima Eesti raha ja aktsiaid, aga keegi ei vaeu mõtlema, kas need kümme või paarkümmend sõna, mis rahatähele või aktsiablanketil peavad olema, ka korralikus eesti keeles on. Ikka arvatakse, et rahaasjade otsustajatel pole vaja humanitaarintelligentidelt nõu küsida. Kahjuks on aga «Eesti Ekspressi» ühele hiljutisele numbrile ilmet andnud Lydia Koidula pildiga 100-kroonisel keeleviga: *rahatähtede järele tegemine* — peaks olema *järele-tegemine*. Kui raha trükitud, siis võib-olla tuleb hakata õigekirja-reegleid rahadega sobitama?

Hoopis hullem on lugu Nordic Trade Centre'i aktsiakirja prooviga «Eesti Ekspressis» nr. 5 sel aastal. See sini-must-valge ornamendiga ääristatud poolvõrkeelne väärtpaberi proov on mulle täiesti arusaadamatu ülesehitusega, aga võib-olla tuleb mu arusaamatus asjatundmatusest. Kuid selle eest ma küll vastutan, et selle aktsiakirja proovi neljarealist tekstiasas on vähemalt kaks keeleviga, mõlemad tingitud raskelt venemõjulisest grammatikast. Esiteks ei ole vaja aktsiakirju *sisse registreerida*, vaid piisab nende registreerimisest või *sisse kandmisest*, teiseks ei tagata midagi läbi selle, vaid tagatakse selle kaudu või sellega. Õige lause oleks niisii järgmine: «... on registreeritud (või sisse kantud) ülal antud arv aktsiaid ja sellega tagatud need õigused, mida seadus ja aktsiaseltsikogu ette näevad.» Kas parem on ülal antud arv või ülal märgitud arv, see võib juba olla kõrgema nõudlikkuse aste.

Taise päevateemana kordaksin ma soovitusi saada iseseisvamaks oma eesti keele kasutuses. Kui Eesti Raadio ja Eesti TV pidevalt räägivad meile Moskvas kui keskusest, siis tundub mulle, et poldagi siin valmis loobuma tolle keskuse poole koogutamise eest. On ise enda jaoks keskus, mitte muidugi maailma naba, aga seda pole ka Moskva. Üsna kohatu on ka Eesti Raadiost kuulda, et Jaan Krossi juubeli puhul on näitusel välja pandud Jaan Krossi teosed eesti, vene ja võrkeeltes. Nii et Eesti Raadios kestab kahe emakeele teooria edasi. Kõige kohatum on aga kuulda päevauudisest, et Leedus toimus vabariiklik «Sajudis» konverents. Mina saan sellest aru üksnes nii, et «Sajudis» on üleliiduline rahvalikumine, millel on oma vabariiklik allorganisatsioon Leedus. Absurd tõesti. Õige on muidugi üleleeduline.

Inimkeele kui niisuguse üks olemuslik joon on lihtsamate ja keerulisemate struktuuride olemasolu. Ka suhteliselt lihtsate lausestruktuuride puhul valitseb oma arusaadavushierarhia. Ühed struktuurid on meie harjumuspärasemad ja nendest arusaamine on meie kergem, teistest aga on raskem aru saada. Näiteks mitmekordse eitusga lause *Ega sa ometi ei kavatse tagasi võtta oma keeldumist?* on arusaadavuse seisukohalt raskem kui samatähenduslik *Kas sa tõesti oled nõus?* Väsinud oleks me ei saakski paugupealt aru, mida küsiti. Märkasid hiljuti ühes Rahvarinde dokumendis niisugust topelteistust: *Eestimaa Rahvarinde valimiskonverents jääb seisukohale, et Eesti iseseisvumise protsess ei saa edukalt kulgeda, kui ühtaegu ei ole tagatud nii õiguslikud kui poliitilised ja sotsiaalmajanduslikud tingimused omariikluse taastamiseks.* On ju hoopis lihtsam aru saada, kui ütelda, et saab edukalt kulgeda, kui on tagatud.

Tahan niisii ütelda, et on lihtsamad ja keerulisemad lausestruktuure. Ka sama tähendust saab väljendada lihtsama või keerulisema struktuuri abil. Mõlemad on vajalikud. See on asja nõ. üldkeeleline külg. Aga ka igas keeles on harjumuspärasemad ja vähem harjumuspäraseid lausestruktuure. Nende vähem harjumuspäraseid lauseid peame lausest arusaamiseks võib-olla oma ajus sooritama rohkem teisendus- ja analüüsoperatsioone, enne kui mõte selgeks saab.

Tuleme nüüd u-refleksiivide juurde. Olgu näitelause väga lihtne: *Rabavees sisaldub baktereid*. Kahtlemata saame sellest aru. Ent veel õige veidi aega tagasi oli sellises seoses reflektiivse lause kasutamine eesti keelele võõras, selle asemel üteldi üksnes *RABAVEE SISALDAB BAKTEREID*. Küsimus on selles, kas uuenduslik struktuur *RABAVEES SISALDUB BAKTEREID* on meie sama hõlpsasti arusaadav kui vanem ja eestipärasem struktuur *RABAVEE SISALDAB BAKTEREID*.

Kui vastus on eitav, siis peame lausest arusaamiseks sooritama oma ajus teisendusoperatsiooni, mis viib lause meie harjumuspärasele kujule. On muidugi ka võimalus, et mõlemad laused on võrdselt arusaadavad.

Valisin meelega hästi lihtsa näitelause, mis mõlemal kujul annab eesti keeles tavalise ja kergesti arusaadava lauseehituse. Sest olgugi tegusõna *sisaldama* eesti keeles võõrõuline, seesütleb konstruktsioon on siiski väga tavaline ja ka päris oma. On ju ka õhus kõike, nii et õhus on õhku ja liblikaid.

Agas probleem on siin siiski olemas ja olgu selle tõestuseks järgnevad näited. Võrdleme mitterefleksiivset ja refleksiivset lauset. Pigem peegeldab see nagu umbusku. — Pigem peegeldab selles näos umbusku (või umbusk?) (Siin tulebki kohe lisaprobleem, et refleksiivse u-tegusõna korral ei oska me mõnikord valida aluse käändevormi — kas peegeldus umbusk või peegeldus umbusku, kas täis- või osaalus; seegi näib, et u-refleksiiviga lausestruktuur on meie siiski võõram.) Eesti Raadiost olen registreerinud eriti monstroosse näite: «Noorte Hääles» avaldub ülevaade sellest (jutt oli keelefoorumist, kus arutati keeleseadust ja õiget eesti keelt). Eestikeelne on loomulikult «Noorte Hääle» avaldab ülevaate... Rahvasaadik Malkovski huvisest sellest... — Rahvasaadik Malkovski huvisest see... Nagu näeme, muudab refleksiivne tegusõna kogu lause ehitust. Peetakse silmas vaimse kultuuri humanitaarset pooli, kus peegeldub rahvuse omapära... — vrd... mis peegeldab rahvuse omapära... Niisii kus peegeldub mis ja mis peegeldab mida. See on ikka päris oluline erinevus lausestruktuuris.

Ma ei pea vist lisama, et kõik u-näited on meie keeletegelikkusest, nende vasted aga minu tehtud. Ma ei taha ka väita, et kõik u-refleksiividega laused on halvad. Ma väidan, et paljud neist on uuenduslikud ja seejuures venemõjuliselt uuenduslikud ning et nende uuendustega kaasneb kaotusi, millest me ei ole endale seni aru andnud.

MATI HINT

Selle aasta alguses oli Karel Capeki 100. sünniaastapäev. Karel Capeki looming on ikka mõjunud ebatavaliselt kaasaegsena — eks tõendanud seda omal viisil «Sirbi ja Vasara» ühe lehenumbri hävitamine kümme aastat tagasi — põhjusel, et seal olid trükitud Capeki mõtted teemal «Meie aeg». Capek kirjutas natside-Saksamaast, kuid tookord äsja Afganistani tunginud N. Liidu au ja süütuse valvurid tundsid tema kirjutises eksimatult ära postuumse provokatsiooni.

Jälgides rõõmuga praegu Tšehhoslovakkias toimuvat, meenutagem tema suurt poega.

Karel Capek on jälle aktuaalne.

Mitte ainult sellepärast, et 9. jaanuaril möödus 100. aastat tema sünnist ja seda tähistati Tšehhoslovakkias ärevate sündmuste taustal võrdlemisi rahulik-ametliku pidulikkusega, millest võttis loomulikult osa ka president Václav Havel. Piduliku aktuse kõrval on hoopiski tähtsam see, et üliõpilaste ja näitlejate streigiga 17. novembril alguse saanud revolutsiooni tribüünidelt tsiteeriti ja deklameeriti Capeki 1924. aasta artiklit «Miks ma ei ole kommunist» (ilmus mullu ka eesti keeles «Loomingu» augustinumbris), milles ta nägi maailma lausa globaalselt ettenägeliku pilguga, lausa prohvetlikult sotsialismi stalinliku inimvaenuliku mudeli kujunemise ohtu ning väljendas oma suure humanistliku kredo: «Tänapäeva maailm ei vaja viha, vaid head tahet, lahkust, kooskõla ning koostööd, ta vajab sõbralikumat moraalse kliimat; minu meelest võiks õige vahese tavalise armastuse ja südamekikkusega teha veel imesid... Ilmselt on olemas mingi ühine inimlik loogika ja ühine inimväärtuste tagavara, nagu armastus, humor, sõõgiis, optimism ja palju muud, ilma milleta ei saa elada.» See kredo domineerib praegu kõigi Tšehhoslovakkia demokraatiseerivate jõudude loosungites. Ühes hilisemas, alles hiljuti avaldatud kirjas, mille adressaati pole suudetud siiani välja selgitada, ütles I maailmasõja tohutu tragöödia sügavalt läbielanud Capek: «Ma saan aru, et terve maailm on mõnevõrra kaassüüdlane selles, et inimese elu, seadus, humanism kaalub nii vähe uue Vene absolutismi esindajate silmis.» Niisama vähe kaalus see kõik ka Tšehhoslovakkia juhtide silmis rohkem kui 40 aastat. Seepärast on arusaadav, miks Capek jälle aktuaalne on.

Capek ei olnud kommunist. Kuid ta ei olnud ka anti-kommunist. Mainitud 1924. aasta diskussiooniariklis ütles ta otse: «Ma mõistan tema (kommunismi) ideale, aga ei suuda mõista tema meeletoetust.»

Teine tähelepanev sündmus oli Capeki tähtpäeva puhul filmi «Inimene hävingu vastu» linale tulek. Režissöör Stjepan Skalsky alustas seda juba kümme aastat tagasi, kuid ametlikult kultuuripoliitika ei soosinud seda tööd, pigem takistas. Ametlik kultuuripoliitika üldse ei armastanud Capekit, vaevalt talus teda. Sellepärast ei kujunenud Capeki tähtpäev ka nii laialdase kodumaise ning rahvusvahelise kolapinnaga sündmuseks, nagu oli näiteks Haški 100. sünniaastapäeva tähistamine 1983. aastal. Pärast 1948. aasta veebruaripöörde sattus Capek kui mittekommunist, pragmaatik ja esimese presidendi poolehoidja ning sõber, kelle sulest ilmus 1928–1935 kolmeköiteline «Kõnelused T. G. Masarykiga» (mille põhjal koostatud Masaryki elulugu on ilmunud ka eesti keeles), põlu alla, ta vaikiti maha. Õnneks oli Capeki tagasipöördumises kodumaale mängus «Moskva käsi». Nimelt avaldas vene bohemist professor S. Nikolski viiekümne aastail Capeki monograafia, milles ta hindas Capekit sõdade vahelise maailmakirjanduse suurima meistrina. Isegi B. Suťškov ütles 1948. aastal, et Capek on suurimaid mõtlejaid XX sajandi

INIMENE HÄVINGU VASTU

Karel Capeki autoportree visandid

kirjanike hulgas, tal oli anne taibata ja ette näha kõige keerulisemaid ajaloolisi konflikte, olemise varjatud ja salapäraseid sügavusi. Loomulikult ei võinud Praha Moskva hinnangut ümber lükata ja avaldas monograafia ka tšehhi keeles.

Capek on alati aktuaalne olnud. Ainult tema aktuaalsus, tähtsus, kuulsus on perioodiliselt nagu üheksas laine eriti kõrgele tõusnud ja üle kõigi mandrite uhanud, jätmata kõrvale ka Eestit, nagu praegugi eespool nimetatud artikliga «Miks ma pole kommunist».

Kui Capek noorte protesti ja mässuvaimu kujutava komöödiaga «Röövel» (1920), kodanliku ühiskonna kasuahnust, egoismi ja inimvaenulikkust kujutava satiiriga «Putukate elust» (1921), iseäranis aga kollektiivdraamaga «RUR Rossum's Universal Robots» (1920) kogu maailma lavadele jõudis ja kõige rohkem mängitavaks autoriks sai, jõudis «RUR» 1925. aastal ka eesti teatrilavale. Draama tõlkis Hugo Raudsepp. «Estonias» lavastas selle Hilda Gleser, peaosi mängisid Ants Lauter ja Hugo Laur. Tollane üldiselt noriv kriitika märkis otsekohe, et «tšükk löi esietendusel hiilgavalt läbi», ja rõhutas hiljem tüki erakordse menu märgina, et seda «mängiti mitu kuud iga teine õhtu». Samal ajal tekkis ka Capeki n.-õ. isiklik kontakt Eestiga. Üks eesti ajakirjalus ühenduses maailmasõja järel tekkinud iseseisvate rahvusriikide probleemide ja perspektiividega Capeki arvamus ning Capek ei viivitanud vastamisega, kirjutades eesti lugejatele: «Raamat on kõige võimsam relv rahva käes. Rahvas, kes austab raamatut, austab üht-aegu oma vaimset iseseisvust ega kaota seda seni, kuni tal on kirjandus.»

äratas maailma tähelepanu kõigepealt sellega, et Capek oli esimesi, kes hakkas täiel häälel ja suure kunstilise jõuga rääkima inimese võõrandamisest. Kuid Capek ei pääsenud ka vihasest kallaletungidest. Talle pandi süüks masendavalt pessimistlikku suhtumist tsivilisatsiooni ja demokraatia arengusse. See oli loomulik, sest tollal valitses modernistlikes ja avangardistlikes kunstivooludes suur usk tsivilisatsiooni, urbanismi, revolutsiooni, sotsialismi, teaduse ja tehnika arengusse; neist vooludest tüüpilisemad oli eriti arenevas Tšehhoslovakkias kanda kinnitanud tsivilism. Capek vaidles veenvalt vastu: «Ei tule püstitada

küsimust nii: kas masinad ei võta võimust tööliste üle, kuna nad võtavad tööliste võimaluse olla looja? Kõigile on hästi teada, et on olemas muud põhjused, mis võtavad tööliste töölt loova mõtte. Inimese ja masina vahel ei ole konflikt. Aga kui me käsime, kas inimeste organisatsioon ja areng läheb edasi niisama ohutult kui masinate organisatsioon ja areng, siis hakkab kogu asi hoopis teises valguses paistma.»

Oma utopiates, mida hiljem on hakatud antiutopiateks, ka düstopiateks nimetama, sest eelnevad utopiad nägid tulevikku enamasti mingis helges valguses, Capek aga vastupidi, paneb Capek «inimeste organisatsiooni» väärdumise kapitalismi arvele. Artiklis «Miks ma ei ole kommunist» ütleb ta oma utopiate kohta: «Ma mõistsin kohut klassi üle, keda on nimetatud kodanluseks, ja mulle heidate ette musta pessimismi.»

Kuid Capek ei uskunud ka revolutsioonisse, sellesse sotsialistlikku «inimeste organisatsiooni», mis Stalinist kõigile pealesurutuna osutus hoopis ebanimlikuks ja mida Capek nii kaugele ette nägi. Kui enamik tšehhi väljapaistvamaid kirjanikke ja revolutsioonilist avangardi kommunistide positsioonile asus, võttes omaks peamiselt partei asutaja Šmerali «inimlõulise sotsialismi», «moraalse sotsialismi» ideed ja olles hiljem võimu võtnud Gottwaldi jäiga liini vastu, asus Capek koos F. Šrameki, F. Langeri (Eestis tuntud näiden-ditega «Kaamel» läheb läbi noela-silma», «Agul», «Puhatustuli» ja «Nr. 72») ja teistega Tšehhoslovakkia vabariigi looja T. G. Masaryki ning sotsiaalpatrootiliste parteide seisukohale.

Kui nüüd 17. novembri järel noored ägedad mehed rõhutavad artikli «Miks ma ei ole kommunist» Capeki kommunismivastasust, siis mõnedki vanad mehed vaidlevad vastu, tsiteerivad kolmeküm-nendate aastate Capekit ja väidavad, et Capek muutunud selleks ajaks vaata et peaaegu kommunistiks.

Ja tõepoolest. Kui 1929. aastal Ameerikas alanud ajaloo sügavaim majanduskriis jõudis Euroopasse, haaras see kõige vapustavamalt ka ühte kõige arenenumat tööstusriiki Tšehhoslovakkia. Capek, kes võttis inimkonna ja iga eraldi inimese tragöödiat südamesse kui omaenese tragöödiat, kirjutas tohutul majanduskatastroofi nähes: «Vaadake inimvarje, keda kohtate sagedamini kui kunagi sõja ajal; te näete laviinina kasvavat pauperismi, juba peaaegu näljani langenud elatusasest... Nelisada tuhat töötut ajab kuidagi läbi mingi kümne krooniga päevas, millest, nagu teate, ei jätku elamiseks ega suremiseks... Ma võiksin siinkohal öelda, et kõigest sellest järeldub vajadus põhjani muuta tänapäeva ühiskonnakord; ma muide tõepoolest mõtlen nii.» Ka siis ei uskunud ta revolutsioonisse, kuid kirjutas: «Mis puutub doktriini ja taktikasse, olen ma ühel nõul kommunismiga enamikus osas tema idealist.» Ja usub «tootmisvahendite ühistamise ning eraomandi kaotamise, kapitalismi lõppu, iga inimese õigusesse elule, tööle, heaolule, vaimsele vabadusele...»

Majanduskriis kutsus seaduspäraselt esile niisama sügava poliitilise kriisi. Kui Saksa-maal jõueta ja omavahel purelev Weimari vabariigi demokraatia laskis võimule Hitleri, hakkas kõikjal Euroopas äärmuslike parempoolsete mahitulus pead tõsta fašism. Kui Karel Capek nägi 1934. aasta novembris oma ihusilmaga kolme päeva jooksul rahvasside vihased demofraatsioone, kähmlusi ja lööminguid, fašistide määratsemist, puruks pektud vitriine, seintele määritud ähvardusi — oh ei, hoopiski mitte Roomas ega Berliinis, vaid oma koduses Prahas —, oli ta esimesi, kes kirjutas alla 228 kirjaniku ja kunstniku protesti-avaldusele. Tekkis fašismivastane rahvarinne, mille keskseks jõuks

(Järg lk. 14)

Arvo Valtoni romaani kahel viimasel leheküljel on mõned laused, mis ma pean vajalikuks siin uuesti ära trükkida.

«Mida pidi ta ütlema kokkuvõtteks siinveedetud aastate kohta? Ta ei mõistnud üelda muud, kui et kogu see asi ei tulnud kellelegi ega millelegi kasuks. /.../ Muidugi elasid vägivaldselt toodud inimesed ka siin oma igapäevast elu, noored armusid üksteisesse, naised sünnitasid lapsi, kui neil olid sigitajad kõrval; tehti tööd ja räägiti jutte, naeru helises võib-olla rohkem, kui kuuldus ohkeid, mured suruti oma hingesügavusse varju, üksteisele pajatati naljakaid lugusid, elu oli täidetud eesmärgist pääseda kord tagasi koju. Mõnel kinnitus meel ja tugevnes tahtejõud, teine aga alistus raskustele. Seda kõike ei olnud tarvis, sellele ei pidanud vaatama kui paratamatusele. Inimestele oli tehtud ränka ülekohut ja seda ei saanud andeks anda. (sõrendus minu. R. K.)»

Tõin need laused ära seepärast, et nendes Madis Orgita mõtetes ongi lühidalt kokkuvõetud kõik, mida Arvo Valton meile oma vormilt ja sisult mahuka raamatuga on tahtnud öelda. Ja paratamatult tuleb neile lisada veel üks Orgita sealsamas nenditud valus tõde: «Aga sa oled sündinud ainsa korra, sa ei vali kohta ega aega, vaid pead maailma võtma sellisena, nagu ta on.» Selle tõdemuse teadvustamine on ehk eriti oluline ajastul, mil meid on püütud ja püütakse puhuti veelgi veenda, et õnn on inimese enda teha, ta võib vabalt valida oma koha selles meele- tus, meeleelus maailmas ja võib koguni loodustki oma suva järgi kujundada.

Nendel inimestel polnud ühtki võimalust valida — kui mitte lugeda valikuks isa ja poeg Kandeni enesetappu küüditamise hetkel, mis sisuliselt oli ju vaid üks vägivalda ohvriks saamise viise.

Kirjastusepoolses annotatsioonis on teost nimetatud panorama-romaaniks, eks selles väljendust igipõline tahtmine iga nähtust lahterdada ja liigitada. Kui seda just tingimata peab tegema, siis loobuksin küll sõnast «panorama» ja ütleksin, et tegemist on üliekstensiivse romaaniga, kõigi tunnuste järgi epopöaga (ma ei karda seda sõna Valtoni teose kohta tarvitada). Või kuidas tulekski nimetada raamatut, millele üle neljakümne tegelase käekäiku ja siseelu põhjani mineva üksikasjalikkuse ja täpsusega on kujutatud, seejuures neid kõiki eespool toodud filosoofilisele kontseptsioonile allutades?

Valtoni teos on epopöa, ja küllap tuleb nõustuda ka Madis Orgita viimaste lahkumiseelsete mõtetega, et alles haud võib rahustada solvatus meelt ning et vaim elab küll juba kodus, kuid kas tegelikkuse pildid päriselt üldse selguvad või jäävadki nad segatuks mineviku kujutelmade- ga, pole teada.

Valton pole oma tegelasi küll idealiseerinud ega ka madaldanud; kui mõnes episoodis niisugune võimalus ongi viivuks avanenud, siis on autor edasiste mõttekäikudega kõik jälle rangelt realistliku tegelikkuse ehedusse tagasi suunanud. Ta tekstis on pea iga leheküljel ütlemissi, mis tõendavad autori peent psühholoogilist vaistu inimeste käitumise ajendite ja tagapõhja eristamisel. Toon siin täiesti suvalise valikuga mõned neist.

«Seela isa oli oma perest, oma armastusega hoitud lastest kümne tuhande kilomeetri kaugusel. Miskipärast oli ema hääldanud seda arvu isesuguse ühkusega (minu sõrendus. R. K.), otsekui oleks selline tohutu arv näidanud tema kannatust ja mehetatolekut eriti suurena.» (Lk. 17)

«Mees sai Netsvetai käest paberi ja hakkas nimesid välja hõikama. Ta hääldas neid nii võimatult, et Seela meelest oluks igatüüli õigus hõikamisest mitte välja teha, aga eks need Seela kaasmaalased olnud kord sellised, et näitasid suurt püüdlikkust üles...» (lk. 19, minu sõrendus. R. K.)

«Polnud mingit põhjust, et An-

KAS MASENDUS VÕI LOOTUS?

ARVO VALTON. MASENDUS JA LOOTUS. «Eesti Raamat», Tallinn 1989. 608 lk.

ton oleks pidanud vanas eas mõne meeletuse ette võtma. Kuid ta oli meesterahvas ja meeste silmavaade on sedaviisi loodud, et see jääb võõrale naisele külge kinni, kui tolle olek või kuju südamele rõõmu valmistab.» (Lk. 208)

Või Heino mõttekäik silmapilgul, mil teda nuhiks tahetakse värvata: «Inimest ei vii hukatusse mitte kannatused, vaid hirm nende ees.» (Lk. 412)

Drastiliste ajajärgude kujutamisel on autoreid peaaegu alati varitsenud oma Skylla ja Charýbdis — distantisi liigne lühidus või liigne pikkus. Üleelatud sündmuste vahetu kirjapanek kindlustab kirjutatule küll värskuse, ei võimalda aga vaadelda toimunut piisava üldistusega, mille annab alles ajaproov; mitmekümne aasta pikkune vahemaa lubab küll näha kõike vahepeal asetleidnud protsesside üldistavas valguses, jätab lugeja aga paraku ilma tolleaegse atmosfääri kirkusest ning emotsionaalsusest. Võin seda väita päris julgelt, kuna olen ise sama probleemiga korduvalt hädas olnud ja kord üht, kord teist teed eelistanud. Valtoni puhul tundub mulle, et ta on need mõlemad variantid veenvalt ja suurepäraselt ühitanud. Mul puudub küll Valtoni volikiri kindlate järelduste tegemiseks, ent usun isiklikele kogemustele toetudes siiski, et Valton on nõndel ammumöödunud aegadel juhtunu üksikasjad kõigi vahepealsete aastakümnete jooksul märkmetena (vähemalt!) pidevalt kirja pannud ja neid üsna ehedal kujul romaanis kasutanud.

Üks romaani — ja loomulikult ka reaalsete inimeste elu — põhiprobleeme neil aastatel oli kohanemise küsimus. Olen ju ise endine represseeritu ja tean suurepäraselt, millist omamoodi kakssikulu me se al elasime — ühelt poolt viibisime oma mõttes ikka veel nagu Eestis, elasime tolle endise elu eetiliste normide ja reeglite järgi, teiselt poolt pidime paratamatult mingil määral omaks võtma ka selle maailma kombed, mille liikmeteks me äkki vastu tahtmist olime saanud. Muidugi, selle kohta on Valton ise Madis Orgita suu läbi valiliku selgusega öelnud: «Siin pead sa oma elu ära elama, siin pead sa kohanema — mil viisil ja mil määral, see sõltub su iseloomust ja moraalist.» Iseloom ja moraal on aga teadupärast vägagi mitut liiki. Kuidas on siis Valton selle probleemi oma tegelaste osas lahendanud? Enne kõike tahaksin kohe öelda, et mulle meeldib väga viis, kuidas Valton neid küsimusi valgustab — ta ei võta endale voli ühelegi tegelasele range ning ühese autoripoolse hinnangu andmiseks. Ta esitab kõiki inimeste teadvuses ja elulaadis toimuvaid nihkeid kõrvalkaldumatus vastavuses sellesama iseloomu ja moraali, millest Madis Orgita räägib. Ta ei tee etteheiteid, ta fikseerib põhjuse ja tagajärje ning jätab lugejale vabad käed ühe või teise käitumisviisi põhjendatuks või põhjendamatuks tunnistamisel. See sügavalt humaanne lähene- misviis on seda sümpaatsem, et probleem ise on palju ulatuslikum, kui endale ehk tahaksime tunnistada. Mõõdanikkude veerenud viiekümne aasta jooksul on kogu meie rahvas, oleme meie kõik lausa ohtlikul määral palju- gagi kohanenud. Meie teadvus ja hing on rängalt saastatud nõukoguliku elulaadiga, ebakõlbelise ning pragmaatilise suhtumisega töösse, oma ligimestesse, oma tunnetesse ja — mis seal salata — ka oma isamaasse, mille rahvus- hünni me praegu niiskete silma- dega laulame.

Tahaksin väga, et me Valtoni romaani lugedes ei näeks selle kümnetes tegelastes ainult (ehkki üldistavalt läbilõikelist!) väikest inimkooslust Lääne-Siberi jäises stepis, vaid kogu meie rahva, meie endi mudelit. Jah, on tõsi, et «Inimest ei vii hukatusse mitte kannatused, vaid hirm nende ees», kuid olgem ausad — meid endid on sageli ümber formeerinud mitte niivõrd hirm kui tühipalja heaolu taotlemine...

Niisuguse aspekti tunnustamine tõstab Valtoni teose palju kõrgemale arvamusest, nagu oleks seal kõneldud ainult o s a s t meie rahvast, romaan osutub tõsiseks proovikiviks meie kõigile.

Niisiis, masendus ja lootus. Kumba neist on Valtoni romaanis rohkem, kumb prevaleerib? Kas see on masenduse- või lootuseromaan? Sellele polegi esimesel silmapilgul nii kerge vastata, ja seda peamiselt autori esitamislaadi tõttu. Niihästi masendust kui ka lootust serveerib Valton otsekui sordiini all, kummaski öieti ei räägita, nad on lihtsalt mõlemad olemas igapäevase elu pealtnäha üsnagi igapäevaste, peaaegu et loomulike askelduste ja talituste all ning taga. Pärast teistkordset hoolikat lugemist hakkas mulle siiski tunduma, et lootuslik element on ikkagi ülekaalus — nagu see niisugustes tingimustes ka seaduspärane on. Öieti onenes ju edasielamise ja kaugele-kaugele jäänud kodumaa taasnägemise lootusest kõik — nii füüsiline kui ka moraalne vastupidavus. Lootus, et kõik ükskord jälle oma kohale asetub, on Valtonil midagi igiloomulikku, endastmõistetavat — ilma selleta poleks võimalik üldse edasi elada. Ja niisama endastmõistetav on, et seda lootust iga silmapilk keele ei kanta — oma kõige valusamatest igatsustest ja lootustest räägivad inimesed harva, nad otsekui kardaksid seda ära sõnuda.

Ehtne ja veenev on ka rahvusküsimuse kui niisuguse esituse viis. Eestlased on igas seda sorti paigas alati moodustanud võrdlemisi kinnise ja suletud koosluse, nende jaoks koosneb maailm mitte niivõrd erinevatest rahvustest kui võrd «omadest» ja «võõrastest». Võõrastega ei peeta vajalikuks läbi käia, nendega suheldakse ainult sedavõrd, kui see on hädavajalik. Tõele au andes tuleb tunnistada, et igasugune võõrastus kohalike ja tulnukate vahel põhines neiski paigus just eestlaste eraldatusel ja suletusel, märksa lahtisema ja suhtlemisaltima vene rahva poolest oleksid kontaktid palju elavamad võinud olla. Pealegi ei näe eestlased Valtoni raamatus kohalikes elanikes mitte eeskätt võõra rahvuse, vaid võõra võimu esindajaid, kellega peab olema ettevaatlik.

Kas siis Valtoni romaanile midagi ette heita ei olegi (mis arvustus see on, kus autori kallal üldse ei norita!)? Arvan, et ei. Pisivigade kallal virisemist pean selle raamatu puhul kohatuks. Võib-olla oleksin ehk oodanud romaanilt pisut enam emotsionaalset pingestatust, materjali selleks on ju kuhjaga. Aga see on minu isiklik arvamus, mis tuleneb mitte ainult minu kui lugeja, vaid minu kui ise-kah-kirjutaja laadist. Kummatigi jään selle juurde, mulle tundub, et veidi rohkem dramatismi oleks asjale kasuks tulnud.

Küüditamisest ja küüditatutest kirjutatakse kindlasti veel — nii nagu Valton isegi oma raadiointervjuus ütles. «Masendus ja lootus» kujutab ju lõpuks ainult ühte paikkonda sattunud eesti kogukonna — selleks peab ju teda nimetama — kaheksa aastat kestnud elu. Ühes asjas on aga Valtoni missioon igapidi täidetud — see on eespool juba märgitud meie rahvuskõosluse mudeli loomine. Niisugust enesepeegeldust — kulunud, aga vältimatu termin! — on meie rahvale just praegu hädasti vaja.

On vist isegi üleaarne lisada, et puhtkirjanduslike väärtuste poolest pean «Masendust ja lootust» üheks meie viimase pool- sajandi paremaks raamatuks.

RAIMOND KAUGVER

LUULEVEERUD

MARI KALJUSTE foto

JOEL SANG

Viis laulu muusikalist «Jumal vikerkaarel ehk Jeanne d'Arc»

AVALAUL

Kes näinud on imelist valgust ja kuulnud on jumala häält, on kõgenud äkilist selgust ja teiseks saab päevapäält.

See olla võib uhke ja äge, kes näinud on nägemust, ja juhtida vägede väge — ta teab oma vägevust.

Tal silme ees kõrgemad sihid, või öieti — ainumus siht. Ja kuulavad lihttrahva kihid ja kuuletub ülemkiht.

Kord nuheldi nõiduse pärast üht noorukest Prantsusmaa naist. Kuid pärast ta ohtlikust särast sai pühaku pühapaist.

KROONIKU LAUL

Teeristil inimlaps vägagi tihti ei oska valida edasist sihti ega saa sageli kahtlustest jagu: oige või vasemba, kirre või kagu?

Kõik oma kahtlused raputa maha, ära kae kõrvale, ära kae taha! Teepervel õunapuus pesitseb madu, õiget kätt hukatus, kurakätt kadu.

CHARLES VII-NDA LAUL

Just nagu isegi sa näed, on seni võidukad me väed ja soodne on moment agressoriga lüüa käed ja luua pretsedent.

Saab meile osaks priske noos, aukoht maailma ajaloos, moraalne seljavõit. Seepärast öelgem: kogu moos! Jääb katki sõjasõit!

TUNNIMEHE LAUL

Õnnis isa mulle mära pärandas. Naaber, vana siga, mära ärandas.

Suksutas mu mära õösel purjuspäi, tegi talle ära. Mära närvaks jäi.

Nüüd mu mära teda faga igatseb. Aga naaber juba mujal sigatseb.

JUMAL VIKERKAAREL

On taevas uhke troonisaa, kus kaardub verev vikerkaar. Seal ongi Looja troon.

Ja trooni ümber iginoor aipaklik inglühendkoor, kel hiilgav häälekool.

Ja seirab Looja silmapaar, kuis venib vaesel Prantsusmaal suur sõjakillavoor.

On Looja pale kurb ja klaar, ta teab, mis lõpp on sellel lool ja üldse inimsool.

August Jakobsoni, Johannes Semperi ja Paul Kuusbergi ilusad valed 1940. aastate sündmustest on eestlased ära tüüdanud, tõepärasema pildi otsimisel on mitmel pool peatuma jäänud Valev Uibopuu romaanil «Keegi ei kuule meid» («Valgamaalane» avaldab seda järjekutuna, Eesti Telefilm kaotab sellest filmi teha). Et mainitud teos on ajaproovile hästi vastu pannud, näitab selle ilmumine kahes trükis (1948. Vadstenas ja 1973. a. Lundis), mis eksiilkirjanduse puhul üsna haruldane.

Romaan «Keegi ei kuule meid» kujutab aastate 1939.—1941. sündmusi väikelinna (Valga) vaateveerult, teos on panoraamse iseloomuga: esindatud on linna kõik klassid ja kihid, tegelaskond arvukas, süžeeleiniidid põimuvad üksteisega. Teose juhtmotiiv koos pealkirjaga teadvustab traagilist kollisiooni: Saksa väed marsivad Pariisi, Lääneriigid on hädas endagi päästmisega. Keegi ei sega Stalini ambitsioone ja anneksioone, keegi ei kuule Baltimaade appihüüdeid.

Dramatiseerija Hendrik Lindpeu on teose põhilised tegelased varustanud lavalise tegevuse ja tekstiga, stseenid on lühikesed ning vahelduvad kiiresti. Küllap oleks mõjunud soodsalt, kui H. Lindpeu oleks teatrivariandist välja jätnud mõned väheolulised tegelased (eesotsas kapten Peebuski ja tema naisega) ning episoodid (Poola põllutöölised) — romaan on liiga ulatuslik, et sellest kõiki liine lavale tuua.

Raivo Trassi lavastus tõendab kõigepealt seda, et raske kriis on olnud Rakvere Teater on ellu jäänud ning kogu sõندانud publiku ette tulla tegelasrohke lavastusega. Lisaks tuntud Rakvere näitlejatele näeme mitmeid lootustandvaid noori ja kohalikust kooliteatrist appi võetud õpilasi. Tõsi küll, ühtlast ansamblit pole suudetud luua, kooliteatri noored jäävad kuidagi teistest eraldi. Kohvikustseenis esinevad pealegi ettekandjad pealetikuvalt ning neid on lavale toodud ka liiga palju. Lavastust alustav kooliõpilastega stseen on jäänud sisutühjaks ja tekstivaeseks, kuigi just siin oluks hea võimalus teose üldmeeleolu sisse juhatada. Kooliteatri kiituseks tuleb aga märkida, et sinna kuuluv Aimar Põlts on korralikult hakkama saanud fanaatikust täitevkomitee esimehe Terasse küllaltki olulise ja ulatusliku osaga. Praegustest teatri noortest tõuse esile Erik Ruus, kes

REVIDEERIV PILK EESTI LÄHIMINEVIKULE

VALEV UIBOPUU
«KEEGI EI KUULE MEID»
RAKVERE TEATRIS

ajakirjanik Agu Mooni osas on sugestiivselt avanud tegelase vastuolulise karakteri — toimetajaks tõusnud noorluuletaja eneseõigustused ja vaidlused peategelase Jaan Riivikuga (Toomas Kreen) kuuluvad lavastuse kõige mõjukamate lõikude hulka. Küllap ka sihvakat ja muudegi heade eeldustega T. Kreenist võib kujuneda hea näitleja, kuid praegu on tal veel vähe väljendusvahendeid ning mõnedki olulised stseenid (teadasaamise naise vangistamisest ja surmast, kohtumine metsavendadega) jäävad ilmetuks. Kahju, et ka Kiiri Tamm ei suuda huvitavalt keskseks mängida Silviat, kes naistegelastest kõige olulisem. Tõsi küll, Silvia ja Jaan armastuslugu on juba romaanis värvivaene ning paneb kaasa elama alles masendavates lõppstseenides. Üldse oleks tahtnud romaanist näha rohkem selle eralulist liini, ajasündmuste eelistamine on viinud illustreerivusele, kohati ka karika tuursusele.

Meelde jäävad peamiselt siiski kogenud näitlejate rollid: viisakas ja kindlameelne linnapea ning õelalt ülitsev miilits (Arvi Mägi), kartmatu, kindlameelne linnaarst (Eldor Valter), tsariaegse kasvatusse pangadirektor (Peeter Jakob), oludega kohane püüdev, paradosaalselt käituv ametnik Andres Maits ning kohusetundlik politseikomissar (Toomas Suuman). Küllap mahuka, tegelasroh-

ke romaani dramatiseering peabki koosnema lühikestest, kiiresti vahelduvatest stseenidest, mille varal saab üles ehitada erinevaid misantstseene, luua kujutlusi mitmesugustest tegevuskohtadest. Ent Riina Vanhase lavapilt osutub üpris vaieldavaks — see ei tekita visiooni 1940. aastate väikelinnast, ei ka ajajärgu ärevast õhkkonnast. Lava äärtesse püsitatud tellinguid ja sõrestikke oleme rohkem juba näinud «Vanemuises» ja Eesti Draamateatris, nüüd on sedasama moodsat kujundusvõtet pakkunud R. Vanhanen ka V. Uibopuu romaanile. Kuid kõrged ja puhtad, algul maalitud raamatutega ilustatud seinad ei suuda luua asotsiatsioone isegi mitte väikelinna raamatukauplustest ja arhiivist, mis esinevad tegevuskohtade hulgas. Järglasele tassitakse seinatahvlid minema, ent seegi lavastuslik võte on liiga primitiivne valitajate saagiha väljendamine. Säravast puidust seinad ja muud konstruktsioonid loovad pigem kujutlusi ehitamisest ja linna laienemisest, romaanis on aga tegemist linna allakäiguga. Eriti halvasti sobib selline lavakujundus lõbumajastseene jaoks. Peategelasel Jaan Riivikul on vaja kuhugi peituda: isegi lihtne sängi alla pugemine mõjuks paremini kui ahvina redelist üles lae alla ronimine. Kunstniku ja lavastaja kujund on küll arusaadav, ent veider, naerma panev — olukord on aga dramaatiline. Üpris saamatult mängivad ka lõbutüdrukud (Kitty Eller ja Imbi Süvalepp) ning kogu lavastuse lõpp vajub ära. Läbimõtlema lavakujundusega on varemgi lavastustele auku kaevatud. Jääb mulje, et R. Trass on pikemalt mõtlenud soostunud R. Vanhase moemallide järgi pakutud kujundusega ning misantstseeneid sellele kohandanud. Üldmulje lavastusest jääb rahutu ja kirev, ent ka pealiskaudne ja illustreeriv. Publikul võimaldatakse küll kanduda saatusraskesse ajajärku ning seda revideerivalt ümber hinnata, kuid 1990. aastal jääb seda juba väheks. Tahaksime süveneda tollaste inimeste keerukasse elukäiku, kaasa elada nende rasketele valikutele, analüüsida ajaloolisi kogemusi. V. Uibopuu romaanis on nii masendavaid sündmusi kui ka elegilist meeleolu, viimast aga lavastus ei väljenda. Püüd pakkuda sündmuste kaleidoskoopki ei anna mahti järele mõelda. Ja üldse rõõmustab kaleidoskoop esmaajoones lapsi.

OSKAR KRUUS

MARGINAALSEID TEATRIMÕTTEID II

Arvan, et kunstikultuuri täisverelise arengu üheks põhiteguriks on kõigi protsessis osalejate suhtlikkus demüstitseerida suhtumine kunstisse just ühiskondlike hoiakute tasemel. Lähiminevikus ühtse dirigendikepi all elanud sootsiumi liikmetena allusid kunstinimesedki — kes rohkem, kes vähem — ideoloogilisele hüpnosile, mida väljendas nn. sotsiaalne tellimus, teiselt poolt — tulevikust terendav heaoluühiskond kummitab juba praegu kaubalis-majandusliku diktaadiga (nii mõistan ma ka Sartre'i poolt käibele võetud mõistepaari «sotsiaalne angažeeritus» varjatud kriitilist sisu).

Eelkõige vajab niisugust demüstitseerimist kunstnikkond ise, mõistmaks oma olemuslikku, spetsiifilist kohta ühiskonnas. Aksiomiks on: kunstiteos on üldinimlik väärtus, mille pole hinda. Siit tuleneb, et lähimineviku rahvakunstnikutiitlid, «ühiskonnakunstnik» kuulutamised, aga ka eeldatavasti (loode-tavasti?) lähitulevikus meie kunstrahvale pakutavad hullumeelsed honorarid kujutavad endast — kus varjatumalt, kus varjamatumalt — ühiskonnas parajasti valitsevate jõudude poolset äraostmiskatset, kunstnikkonna tasulilistamist, arvamist privileeritud hulk. Lõppkokkuvõttes võib see jällegi viia antud aja- ja ruumpunkti valitseva uue normatiivse kunstimaitses tekkeni, teatud kunstiparadigma konstitueerumiseni, kunstiga manipuleerimiseni varjatumate või varjamatumate ühiskondlike hooade abil, mis aga on vastulus kunsti olemusega kui väljamurdega, läbimurdega vabaduse sfääri, loomingulisuse ja selle kaudu seotuse kõikide aegade ja kõikide ruumpunktidega.

Pöördudes nüüd oma põhilise huvivälja, teatrikunstis kulgevate protsesside juurde, tahaksin oponeerida mitmete kolleegide poolt viimasel ajal avaldatud sinisilmsele minevikunägemisele Eesti teatri kohta. Jah, teater oma parimate esindajate kaudu oli kindlasti paigaks, kus võis kohata avatumat, tõesemat elunägemist, inimelu sügavuti kujutamist-mõtestamist, kuid kas ei seisnud nende haprate elusate võrsete kohal alati ka sotsiaalse tellimuse press, mis oli valmis vähegi omanäolisemat ja ohjeldamatumat kunstiloomet halastamatult maha tallama? Mõelgem kas või kohustuslikule rollinomenklatuurile, mis oli aumetuste andmise aluseks, või ka repertuaarinimistule, mis küllalt-

ki suure tõenäosusega garanteeris järjekordse teatripreemia määramise. Teatrielu on aastakümneid rüvetanud ideoloogilise võitluse pitser, paraku oli see sageli võitlus elava teatriga. Kuid kus on võitlus, seal pole ainult võitjad, on ka kaotajaid. Kõige kahetsusväärsem on seejuures, et selles võitluses kulges rindejoon sageli mitte inimeste vahel, vaid kunstniku hinges, tuues kaasa skisofreense kahetumise. Seda ei sõandaks ma küll enam nimetada soodsaks loomingukliimaks.

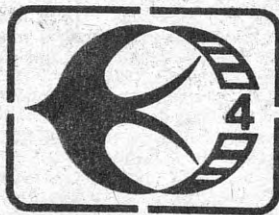
Demüstitseerimisele kunstihoiakute tasemel vastab teatriorganismi tasemel üsna selgesti väljakujunenud teatrimehhanismi demontaaž. Muidu on alati oht, et toimub lihtlabane sildivaetus. Müüti ennast Päikesekuninga paistes soojendavast kunstist ja kunstnikust asendab müüt kunstist, millega on võimalik palju raha kokku ajada. Ja seega lavastuskonveier käivitub uut turudel. Andestage mulle, aga see oleks jama. Aeg on ükskord hakata rääkima kunsti sisulistest väärtustest. Ja sellest, mis takistab neil väärtustel enast ilmutamast.

Pretendeerimata kõikehõlmavale probleemilavale, tooksin siinkohal välja mõtte, et midagi on mada juba prooviprotsessis eneses. Julgen arvata, et lavastusprotsessi algus on meie teatrites üldiselt viidud liiga intellektuaalsele tasandile. See on muidugi omakorda seotud tähtaegadega ja konveieri töö optimeerimisega. Nii jääb aga läbi töötamata füsioloogiline, vegetatiivse närvisüsteemi tasand näitlejas, mis puudutuste, häälsüste, helide, vaikuse, lõhnade, värvide jmt. kaudu vabastab, avab näitleja vaistud, tungid, viib erutusseisundisse kõrgema närvitatuse, sünnitab tahte. Loob lõpuks aluse kujutlusvõime valandumisele, mis on suunatud lavastusobjektile, kanaliseerides, selgitades, korrasades lavastustruutisisesed seosed. Tekitades partnerisse, ansambelisse, lavastuatsiooni, lavastuse kujundlikku vormi sissetundmise kaudu ühtesulamisillusiooni lavatervikuga, käitumise tõesuse ja orgaanilisuse, loomingulise enesetunde, ekstaasi.

Praegusel segasel ja heitlikulgi ajal peaks tõeline kunstnik veelgi kindlamalt austama omaenda annet. Kahju, kui ei osata hoida seda, mis on kergesti saadud. Mõelgem Mozartile endas.

TÖNU KARRO

SEEKORD NARVAS

Züride tööle eelnes valikukomisjonide töö (viimaste koosseis katus põhiliselt züride omaga). Stuudiod tegid ka ise valiku ja esitasid oma 1986. aastast alates valminud tööde paremiku. Esitatud 16 mängufilmi valis komisjon konkursile 13, kolm jäid kõrvale kunstilistel põhjustel. Teine komisjon jättis 101 esitatud tööst sõelale 34 dokumentaal-

ja populaarteaduslikku ning 15 reklaamfilmi. (Muide, Narva konkursiekraanil saab näha ka filmi «Hitler ja Stalin», mida näiteks Ivangorodis enam näidata ei või, kuna filmil puudub üleliiduline linastusluba. Loodetavasti kasutavad Ivangorodi elanikud soodsat võimalust ilma tolliformaalsusteta üle jõe tulla.)

Züriid annavad välja viis peaaühinda stuudiotele (parim mängu-, anima-, dokumentaal-, populaarteaduslik ja reklaamfilm) ning kuni 15 isikuühinda (parim režissöör, helilooja, näitleja jne.). Festivali direktor on Ago Tuuling. Festival avatakse 13. märtsil Suure Oktoobri 50. Aastapäeva nimelises Kultuurimajas Leida Laiuse filmiga «Varastatud kohtumine», mille tegevus teatavasti osalt toimub ühes Eestimaa eriti kakskeelses linnas. Festivali lõputseremoonia ning auhindade kätteandmine on 16. märtsil Kultuuripalees «Energeetik». Vastavalt Narva linna kutsetele ja soovidele toimuvad kohtumised filmide autoritega. Festivalile on oodata väliskülalisi.

MARIS BALBAT

PRANTSUSE KOMÖÖDIA «ENDLAS»

Pärnu «Endlas» tuli 24. veebruaril lavale prantsuse kirjaniku Claude Magnier kolmevaatuseline komöödia «Blaise». Lavastas Ingo Normet, kunstnikutöö on Marju Pottisepalt (külastajana). Pildil stseen Blaise (Enn Keerd) ja kenake bretoonlanna (Juta Tints).

KALJU PRUULI foto

40. INTERNATIONALE FILMFESTSPIELE BERLIN

(Algus «Reedes» nr. 9)

Suurt huvi tunti Berliinis režissöör Kira Muratova filmi «Asteenia sündroom» vastu, sest see on üks kõige viimati keelatud filme ja esitendus nüüd festivalil. Jälgides oma uues töös asteeni- luse ilminguid — nii neid, mis muudavad inimesed jär- miselt hoolimatuks ning jöh- rateks, ja ka neid, mis teevad neist ükskõiksed ning passiiv- sed eksisteerijad, avab režis- söör *homo soveticuse* kum- malisust. Film näitab inimes- te totaalset võõrdumist, üks- kõiksust, huvi puudust. Näi- tab kogu seda inetust, mille keskele inimesed meie maal on surutud, kus nad vegetee- rivad ja hääbuvad. Filmis pa- kutud olmepeeldikeste rida on omavahel lõdvalt seotud paar- i tegelaskujuga — kõige roh- kem ühendab neid asteenili- selt loid, igasuguse lootuse kaotanud õpetaja, keda män- gib Sergei Popov. Teda näe- me klassis, kus teda abso- luutselt ei kuulata, totral kas- vatustööd arutaval koosole- kul, boheemlikus seltskonnas, kus harrastatakse erootiliste kompositsioonide kujundamist nepi-aegsete postkaartide vai- mus. Siis on ta hullumajas, kus iga patsient esitab oma lugu teistele tähelepanu pöö- ramata, ja lõpuks näeme, kui- das temasse armunud tüdruk jätab ta surnuna tühja met- roovagunisse, mis suundub pimedasse depoosse. Kogu film küsib: kuidas me oleme muu- tunud niisugusteks, kuidas võime seda taluda? Pildikes- te lõtv seotus «Asteenia sündroomis» ei häiri, tervi- kuks liidab kõike teravdatud esteetika inetusest. Irooniliste detailidega pikitud struktuuri sulab ka lausa dokumentaal- selt antud elu: inimasside tülpinud nägude vool metroo- jaamades, eskalaatoritel, inimesed kisklemas turu kalale- ti ääres jne. «Asteenia sünd- room» on kaheseerialine film, oli üks festivali pikemaid fil- me — 195 minutit lootusetust ja armetut eksistentsi.

Ligilähedaselt samasuguse dokumentaalsuse esteetikaga, aga mustvalgena on tehtud FIPRESCI ja Alfred Baueri nimelise auhinna pälvinud Aleksandr Ragoškini «Ka- raul». Siin on tähelepanu fookuses vangide eseloni saat- vate sõdurite rutiinsed toi- mingud, tülpinud sõdurite omapoolne jöhkrus ebainimli- ke eeskirjade järgimisel. Kuid veelgi eredamalt kujutatakse filmis valvemeeskonda en- nast ja selles kujunenud de- dovštšinat. Mõnitamiste, üle- kohtu, peksmist objektiks on saatameeskonna kõige noorem sõdur, kes ilmutab vangide suhtes pisutki inimlikkust. Midagi varjamata, veenvalt avalikustab režii asetlejdavaid julmuseid ning perverssusi, näi- tab armees kujunenud kahe- palgelist moraali või õigemi- ni moraaltust. Vaatajal tekib paratamatult küsimus: kui suur võib olla talutavuse piir? Ja lõpuks mõistab vaataja täiesti meeleheitelise sattunud nooruki käitumist, kui too teda terroriseerinud vahtkon- nakaaslased surnuks tulistab. Pole raske ära arvata «Ka- rauli» loomise ajendit — sel- leks on Leedu noormehe Ar- turas Sakalauskase lugu. See on väga julm film, aga ka film, mis seisab humanistliku suhtumise ja inimlike vahe- kordade eest. Berliini publik mõistis seda hästi ja kviteeris loojate tööd pika aplausiga.

Eatberliinlane armastab naerda, siis on sealsel festivalil komöödiatel ala- ti suuremad menüvõima- lused. Isegi magedavõitu lu- gud. Aval naer, heatahtlik

tähelepanu ning pikk tunnus- tusaplaus oli saatjaks Sak- samaa LV võistlusfilmile «Kohutav tüdruk», mis ühe «Höbekaru» neile kindlustas. Vaieldavana. Esmajoones pak- kus režissöör Michael Ver- hoeveni vaatajaile palju ol- melist huumorit laste kasvata- misest, koolitamisest, nende iseseisvumisest sealse heaolu- ühiskonna miljöös. Naerdi kõvasti, kui väike Sonja üks- teise järel kolm külaliste beebivankrit ümber lükkab, siis veidi suuremana külalis- te eest laualt hiigelsuure ka- lavaagna võtab ja praetud kala üle röduääre kanalis- se kallab; hästi kasutas näitle- ja Lena Stolze suuremaks sir- gunud Sonja karkateri või- malusi stseenides, kui ta aktiivse poolena tegutsedes abi- ellub ühega oma õpetajatest ja lõpuks hirmutab väikelin- na koorekihi mitmeid esin- dajaid kavatsusega avaldada natsismiaegseid dokumente linnaarhiivist. Aga tihedat läbikomponeeritud struk- tuuri komöödiat polnud.

«Karude» osas seadis Lää- ne- ja Ida-poolsete sakslaste vahel tasakaalu SDV ülla- tusfilm «Coming out», kus käsitleti homoseksualismi — seega tabuteemat. Arvati, et vaevalt oleks filmi SDV-s esitada saanudki, kui seal poleks toimunud revolutsioo- nilisi sündmusi. Žürii hindas rež. Heiner Carow' töös väik- se inimgrupi teema peenetun- delist käsitlust, mis süven- dab sallivust.

Haruldase ainekäsitluse pä- rast sai «Höbekaru» ka Hi- na rež. Xie Fei film «Mus- tem lumi» — teos näitab Hiina tegelikkust enne üli- õpilasrahutusi. Siin on kesk- seks vanglast vabanenud kur- jategija, kelle lootused alus- tada uut elu ei täitu — ta mõrvavad endised vangla- kaaslased. Film on tehtud ühes õppetstarbelises stu- dios.

Žüriil oli kõige raskem välja selgitada parimaid näi- lejatöid, sest võrdväärseid konkurente oli palju. Kas jälle USA staarid? Alust sel- leks oli. Aga tänavu leiti pa- rimad Inglismaad esindanud filmidest. «Höbekaru» pari- ma näitlejaansambli eest läks režissöör Bruce Beres- fordi filmile «Miss Daisy ja tema sohver», kus nimerolli kehastava Jessica Tandy mängus väljendus rolli sise- ilma imetletav nüansirikkus. Miss Daisy on kapriisne, väärakas juuditarist daam, endine õpetaja Georgiast At- lantast, kes aja jooksul kiin- dub hallipäisesse autojuhti Hoke Colburni. Inglise näitle- ja Jessica Tandy on kuulsaks saanud New Yorgi lavadel, nüüd on ta nimetatud ka üheks «Oscari» kandidaadiks. Väga sümpaatne on autoju- hi rollis Morgan Freeman.

Parima meesrolli «Höbe- karu» saanud inglise näi- leja Iain Glen esines rež. Da- vid Hymani «Häälatus kar- jes», tapmise pärast eluks ajaks vangki mõistetud Larry Wintersi rollis. Arstid on ot- sustanud ta vabastada. Aga viimasel õhtul võtab ta vang- lasse toimetatud narkootiku- midest nii suure annuse, et sureb. Hommikul vastutul- nud emale antakse poja asemel üle surmasõnum. Fil- mi vormilist struktuuri ku- jundavad, samuti on selle si- suks narkootikumide mõjul viskleva Larry visioonid möö- dunud elust, tulevikunä- gemused vastuvõttust kodus ja kohtumisest omastega. Fil- mi aines oli esitatud huvita-

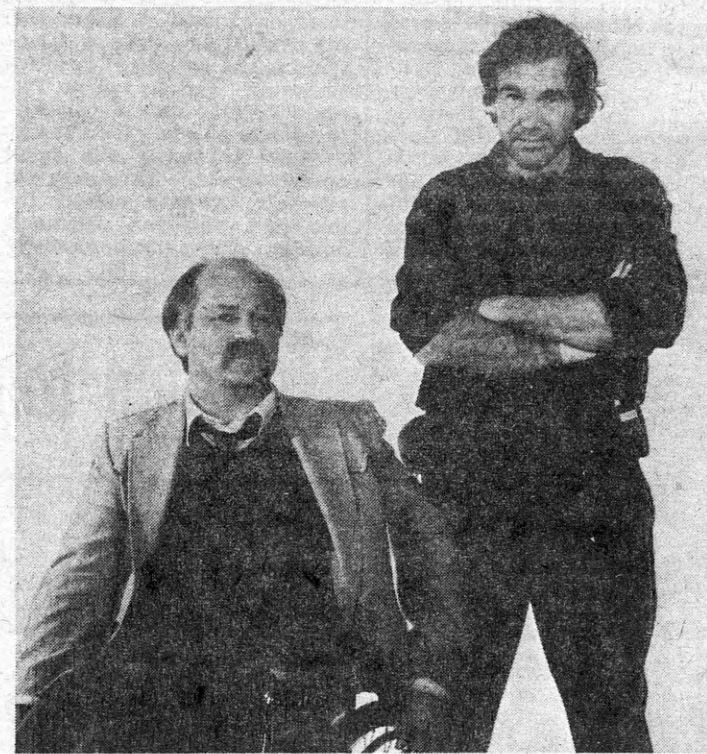
Belinda Becker Sara rollis Hispaania—Šveitsi filmis «Ingel».

Tippu pürgiv Nastassja Kinski, kes oli keskne Itaalia filmis «Saladus».

Filmitähe rolli mänginud täht Victoria Abril Hispaania filmis «Ahelda mind!».

Stsenarist, Vietnam sõja veteran Ron Kovic ja režissöör Oliver Stone. Nende koostöös loodi film «Sündinud 4. juulil».

Kaader NSV Liidu filmist «Karaul», mis pälvis FIPRESCI auhinna.

valt ning Larryt, kes talle endalegi mõistetamatutel ajenditel baaripidaja surnuks on tulistand, annab Iain Glen mõistatusliku sümpaat- se kuju.

AUHIINATA JÄÄNUD FILMIDEST

Mullust ja tänavust festi- vali võrreldes võib väita, et möödunud aastane võistlus oli tasavägisem. Sel aastal polnud niisuguste suurte tra- ditsioonidega filmikunstima- del nagu Prantsusmaa, Itaalia, Hispaania «Kuldsete karude» konkurentsi midagi tõeliselt arvestatavat pakkuda. Võib- olla nimekad prantslased üla- latavad Cannes'is? Prantsus- maa esines stereotüüpelt prantsuslikult selles mõttes, et pakkus kaks armastus- kolmnurga lugu. Režissöör Jacques Doillon'i «Ühe naise kättemaksus» küll see kolm- nurk enam ei eksisteeri — kahe naise vahet pendelda- nud mees on autoõnnetusel surma saanud, mõlema naise kurbus on suur ja nad püüavad selgusele jõuda, kumma armastus oli tõelisem. Nii intellek- tuaalsel Cecile'il (Isabelle Huppert) kui ka sensuaalse- mal, meelelisemal Suzyl (Beatrice Dalle) on teatada fakte, mis teist üllatavad. Peale jääb intellektuaalsem Cecile, Suzy laseb end maha. Kas ellujäänu armastus on tõelisem? Lahendus ei tee Cecile'i õnnelikumaks. Selle- le filmile annab omalaadsu- se dialoogide rohkus, mille sügavust Isabelle Huppert pressikonverentsil väga kiit- tis, samas aga ka mõista andis, et ega nad selle filmiga millelegi suurele pretendeeri. Puhas dialoogifilm on ka Eric Rohmeri «Kevadjutus- tus» — teismeline tüdruk püüab oma uut sõbrannat isale armukeseks sokutada. Publik nautis vaimukat dia- loogi, suurt esteetilist nau- dingut pakkusid režii eluli- sed rütmid, ka tegevuspaigad — Pariis ja selle eeslinna villa maalilise aiaga. Aga ka sellest filmist ei olnud suu- res konkurentsis kaasarääki- jat.

Ikka ja jälle leidis kinni- tust, et Lääne keskpäraseks filmis leiab kindlasti raken- dust mõni kaunis staar. Täht- te teatakse, tähte tullakse vaatama, sellist filmi on kerge reklaamida. Ka Itaalia keskpärase filmi «Saladus» keskmesse ettekandja rolli oli valitud praegu popp täht Nastassja Kinski. Teos ise — kahe noore, ettekandja ja jooksupoisi lihtsakoeline arm- mastuslugu, millesse sekkub kolmas, kunstnik, — huvitav ei olnud. Festivalipressis püü- ti korduvalt mõistatada, miks on filmi pealkirjaks «Sala- dus», aga ei leitudki seletust. Staarid olid kesksed teisteski keskpärase töödes. Hispaania—Šveitsi ühistöös «Ingel» mängis nimiosalist, lõbumaja mustanahalist kaunitari Sa- rat, kellesse armub üks ameeriklane ja tahab teda sealt endale, Belinda Becker. Hispaaniat esindanud teises filmis, režissöör Pedro Almo- dovari paradoksaalses loos «Ahelda mind» mängis filmi- tähe rolli, keda kurjategija vägisi tahab oma naiseks võt- ta, veetlev Victoria Abril. Tähtede rakendamise prakti- ka kuulub filmituru juurde. Nagu seegi, et produtsendid püüavad festivalidele suruda keskpäraseidki filme — ikka reklaami tagamõttega.

(Järgneb.)
ENDEL LINK

DAVID SAMOILOVILE

Mäletan 1985. aasta tustast novembripäeva, mil kohtusime David Samoiloviga Tallinnas Balti jaamas, tema istus Pärnu bussilt ümber Moskva rongile, ja mina andsin talle üle tema seitsmenda luuleraamatu «Hääled kün-gaste taga» autorieksempla-rid.

Mäletan rõõmsat ja pidu-likku päeva 24. veebruaril 1989. aastal, mil paljud tal-linlased olid kogunenud Vene Draamateatri saali, et tähistada riikliku preemia and-mist David Samoilovile selle-sama Tallinnas trükitud luu-lekogu eest. Tollal ei saanud ta seda raamatut Moskvas avaldada — kellelegi tundus kogumik olevat ideoloogiliselt kahtlane. D. Samoilovi luule-tused vapustasid mind oma tarkuse, mehisuse ja liiguta-va õrnusega. Jäädava lahku-mise eel hoolitses ta oma vai-mu eest ja rõõmustas elu üle, rääkis sellest lugejale pealetükkimatult ja siiralt, petmata end lootusega igave-sele elule.

Viimase, Tallinnas välja-antud raamatu «Beatrice» kohta on D. Samoilov öelnud, et ju vist ainult oma esimest raamatut on ta oodanud sel-lise kannatamatusega kui seda. Sest selles raamatus on kõige intiimsemad värvid — armastusluuletused.

Vene poeet elas Eesti lin-nas Pärnus ja ühendas nii endasse kaks suurt maailma — vene luule ja eesti luule.

Poeedi sõnul hõiskab hing kaks korda — «kui meid VEEL ei ole ja kui meid JU-BA ei ole». Samoilovi hing hõiskab. Ta suri Boriss Pas-ternaki 100. sünniaastapäeva-le pühendatud õhtul ja koos temaga astus surematusse.

NELLI ABAŠINA

ÜHT-TEIST EESTI MONUMENTAALKUNSTIST,

RÕHUASETUS A. ADAMSONI «LEMBITUL»

Eesti iseseisvuseleest ajast pärineb vähe mo-numente ja mälestus-märke. Esimene eesti skulpto-ri tehtud monument püstitati alles 1902. a. Tallinna ja see on kõigile tuntud A. Adam-soni «Russalka». Võidukalt lõppenud Vabadussõda teki-tas rahva siira soovi konk-reetselt jäädvustada langenu-te mälestust. Alates 1921. aas-tast hakati kogu maal üles seadma Vabadussõja kangela-si ja raskeid lahinguid mee-nutavaid ausambaid. Neist paljud olid kiviraumistööko-dadest tellitud hauasambad, vähem otsiti kontakti kunst-nikega. Vabariigi algaastail oli skulptoreid vähe (väljas-pool Eestit hariduse saanud A. Adamson, J. Koort, J. Raudsepp, A. Starkopf ja «Pallase» esimese lennu lõ-petanud F. Sannamees). Esi-mesena avati skulptori (V. Melliku) kavandatud mäles-tusmärk 1921. a. sügisel Nar-va sõdurite kalmistul. Suuri-maks kujunes A. Adamsoni mitmefiguuriline komposit-sioon Pärnu Alevi surnuaial. Viimaseks jäi 1940. aasta su-vel E. Jõesaare kujundatud Kehra lahingu ausammas. Neil üheksateistkümnel aastal kujunes välja eesti oma mo-numendikunst kogu mitme-palgelisuses. 1940. aastast al-gas selle sihikindel hävitami-ne. Oleme ilma jäänud A. Adamsoni XIX sajandi ek-lektilisest monumentaalkuns-tist mõjutatud loomingust, V. Melliku ekspressiivsetest Nar-va ja Vaivara monumentidest, A. Starkopfi antiigist inspi-reeritud Laiuse arhitektuur-sest kompleksist, J. Raudsepa konstruktivistlikust Antsla au-sambast, F. Sannamehe eesti monumendikunstis murrangu-lisest, jõulise dünaamika ja eheda emotsionaalsusega Tal-linna koolilõpilaste ja õpeta-jate mälestussambast ning pal-judest muudest. 1988. aastast algas püüd see lõhutu ja hä-vitatud taastada. Loomulikult oli kergem uuesti avada mä-lestustahvleid või lihtsaid ki-vist tahutud monumente. Skulptorite loomingu taasta-mine kujuneb aga palju ras-kemaks. Teise mehe looming-u uuendamine ei paku täna-päeva kujurile erilist indu, nagu näitas Põltsamaa vaba-dussamba lugu. Ei kujutagi õieti ette, kuidas oleks või-

malik taasluua V. Melliku Narva ja Vaivara või F. San-namehe Tallinna Vabadussõ-ja monumente. Peidupaikadest on välja toodud R. Hammer-Vasardi Vigala kiriku figuu-rid, M. Saksa Vasteliina mä-lestusmärk, tükkidest on uues-ti kokku pandud J. Koorti monument, uuesti on paigal-datud A. Starkopfi reljeef To-ri sambale. Sel ajal kui Va-badussõda igati maha vaiki-ti, võis ometi kogu aeg näha Suure-Jaani ausamba olulise-mat osa — A. Adamsoni Lem-bitu figuuri, mis asub Viljan-di Koduloomuuseumis kuju hävingust päästnud muuseu-mi direktori R. Joosti valvsa silma all.

1988. a. suvel võeti Suure-Jaani täitevkomitees vastu ot-sus 1990. a. suvel taastatud alusele tagasi panna muistse vabadusvõitleja originaalkuju. «Lembitu» ausammas avati Vabadussõja mälestusmärgina Suure-Jaanis 24. juulil 1926. a. Mälestussamba pühitsesid piis-kop J. Kukk ja preester M. Pihlak. Avamisel kõneles Kaitsevägede ülemjuhataja J. Laidoner. Monument muutus kiiresti väikelinna oluliseks sümboliks ja on täiesti mõis-tetav tänase suurejaanlase aus-soov kunstiteos tagasi saada. Muidugi pole ka «Lembitu» täiesti tervelt säilinud. Skulp-tuuri püüti hävitada kahel korral, 1941. ja 1948. aastal. Tagasipanemisel tuleb restau-reerida õhkulaskmisest puru-nenud mõõgaga käsi. 5. veeb-ruaril käesoleval aastal Vil-jandi Koduloomuuseumis koos-käinud Kultuuriministeeriumi komisjon otsustas siiski uue-le graniidist alusele tagasi panna koopia. Originaali aga hoida edasi siseruumis. Lem-bitu figuur on A. Adamsoni paljuarvulisest Kuressaarde,

Rakverre, Narva, Jõesuho, Valka, Viljandi, Tartu püsti-tatud Vabadussõja monumen-tidest ainukesena säilinud. Lembitu kuju on «Russalka» kõrval ka üks huvitavamaid ja ilmekamaid kunstniku mo-numentaalloomingus. Skulpto-ril õnnestusid kõige paremini vaba fantaasialendu lubavad allegoorilised või kaugemast minevikust pärit tegelaskujud. Siin aitas kaasa ka see, et Lembitu kui ajalooline isik on visuaalselt tundmatu. Tei-se lahendus on emotsionaalne. Surev Lembitu tõstab mõõga, ennustades tulevikus võitu. Muistse sõjamehe käsitluses ühinevad elavus ja dünaa-mika, rõhk asub silueti väl-jendusrikkusel. Paljud riie-tuse ja sõjariistade detailid pakuvad vaatajale lisapide-punkti. Ka asukoht oli hästi valitud. Seega on «Lembitu» nii ainuke säilinud kui ka kõige kunstiküps A. Adam-soni Vabadussõja mälestus-märk. Eesti Ajaloomuuseumis olev näitus «Õhurünnak» jõu-dis väga õigel ajal meile too-nitama ohtu, mida toob kaasa saastatud õhk. «Lembitul» jäävad õrnadeks kohtadeks uut ja vana osa liitev kinni-tuskoht paremal käel ja sõja-riistade kinnituskohad kehal. Tegelikult toimib originaali asendamine koopiaga juba ammu. XIX sajandi lõpul ot-sustati paremini säilitada Mi-chelangelo «Taavetit» ja see viidi Firenze Akadeemia Muuseumi varju alla ja maa-ilmakunsti ajalukku kuuluva skulptuuri algele kohale Pa-lazzo Vecchio esisele väljaku-le asetati koopia. Ka raama-tukogud hakkavad üha enam andma lugejale haruldase või ainukese raamatu asemel fotokoopiat, hoides originaali hoidlas. Mis puutub Eestisse,

siis siin on teisigi probleeme peale keskkonna saastatuse või aeglase kulumise. Komisjon, kes otsustas «Lembitu» koo-pia kasuks, läks pärast vaa-tama, kuidas on säilinud E. Viiese J. Köleri monument Viljandi kesklinnas. Leiti ük-sikuid sinakasrohekaid plekke tumedal pronksipinnal, kuid kõige rohkem tunnistas otsuse õigsust purukslöödud õllepu-del ausamba jalamil, kõrge-l asuvate pintslite tagasipane-misest ei tasu enam rääkida. Ometi on J. Köler meie rah-vuslik suurkuju ja samuti aate ajendil üles pandud. Kõi-ges küll teisemeelseid stüi-distada ei saa. Tallinnas asu-va J. Koorti «Metskitse» jal-gade loos on kindlasti ka pal-ju tavalist. Metsloomade ku-jud, olgu nad kitsed või ka-rud, kutsuvad alati lapsi nen-de otsa ronima. Kuni «Mets-kits» seis kõrgel alusel, oli ta terve. Ka aitas kõrge alus paremini toonitada teose ilu ja võlu. Nüüd, kui ta on mil-legipärast madalale alusele asetatud, on ta jalad tihti katki. Olen ise sageli näinud lapsi skulptuuri mänguasjana võtmas ja miilitsalt abi palu-nud teismeliste «Metskitse» seljas istujate korralekutsu-miseks. Rääkimata võimalu-sest poliitilisi pingeid maan-dada. Seda arvestades otsus-tati Tallinnas Nunne tänavale asetada J. Koorti «Metskitse» koopia, kunstiteos ise aga an-da parema hoole alla.

Järelikult tuleb ka Suure-Jaani inimestel leppida selle-ga, et nende eesti kunstiaja-lukku kuuluvat ainulaadset kunstiteost tuleb hoolikalt hoida nii katuse kui ka val-ve all, Lembitu väljakul vaa-data aga koopiat.

TIINA PIKAMÄE

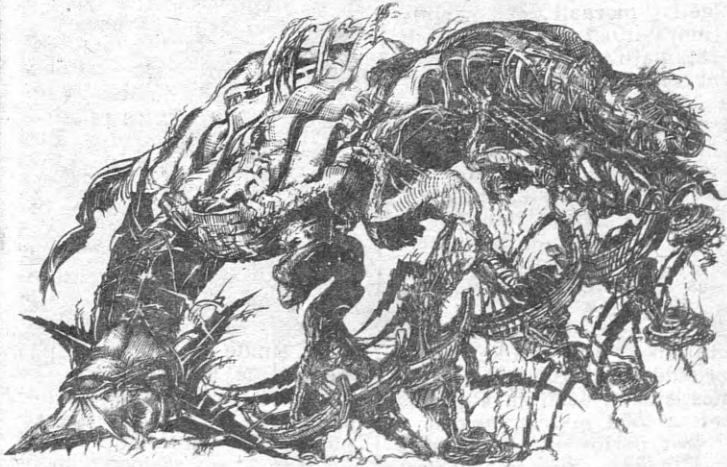
TÕNU SOO DRAGONAADID SOOMES

16. veebruaril avati ja 11. märtsini kestab Tõnu Soo näi-tus Hyvinkää kunstimuuseu-mis. Põhiosa väljapanekust peaks eesti vaatajale olema tuttav kunstniku 1987. aasta septembris toimunud Draako-ni galerii näitusest, mis kan-dis küllalt salapäraselt ja samas tähenduslikku pealkirja «Dra-gonaadid» (vt. SV nr. 39, 1987). Soome näitus on REINO RY-MINI ettepanekul saanud ühe-selt mõistetavamaks, sisu avava nimetuse «Eesti saatuse haar-des» («Viro kohtalonsa kou-rissa»), «Dragonaadid» on jää-nud alapealkirjaks. Seni ilmu-nud arvustustes-tutvustustes informeeritakse soome näitu-sevaatajat Tõnu Soo õpingu-test, ametitest ja auhindadest, püütakse määratleda tema kunstnikuosa Eesti lähimine-vikus ja praegu, selgitatakse litograafiasarja tagamaid ja alltekste. «Hyvinkään Uuti-set» 18. veebr. numbris on Kari-Veli Lehtose kirjutis ise-loomuliku pealkirjaga «Eesti kunst on aus» («Virolainen taide on rehellista»), kus püü-takse avada T. Soo vihjelst, keerukasse, barokselst vägi-valdsesse vormi surutud sõnu-mit. 17. II «Hyvinkään Sano-mates» on pikem illustreeritud intervjuu Tõnu Sooga (küsi-ja on Raija Nikkilä). Kunstnik selgitab, et Prantsuse ussõ-

dade aegse Dragonaadide ter-mini all on ta mõelnud vägi-valdset, teisitimõtlejaid alla-suruvat režiimi üldse ja Ida-Euroopa ruumis nimelt ivan-jumalikkude vägivallade — kus-juures julmi Ivane on veel ja veel, kes vaid ootavad oma aega uute vägivallategude te-gemiseks. T. Soo nimetab Soome intervjuueerijale end pessi-mistiks, kellele tulevik pole sugugi pilvitu; ta on oma sar-ja jätkanud ka 1989. a. ja 1990.

aastal, sest «Dragonaadide aeg pole veel lõppenud». Interv-juus on juttu ka eesti intelli-gentsi osast praeguses ärkamis-es ning Eesti parlamentli-kust, vägivallatust teest vaba-dusele — pealkirjaks on vestlusel «Me pürgime vaba-duse poole» («Me pyrimme kohti vapautta»).

Ilmus ka hästi trükitud, paljude illustratsioonidega näi-tuse kataloog.

Tõnu Soo. «Läänemere isandad matavad Suurt Kalat» (lito, 1989)

ON END SÖNALISE MANIFESTEERIMISE JÄREL NÜÜD KA NÄITUSENA TEOSTANUD. Selget voolu kuuluvust rõhutajate lühikesse ritta eesti kunsti loos on nõnda lisa tulnud — neosürrealistid pärast neoekspressioniste, pop-kunsti jügreid ja kubiste-konstruktiviste (need olid ju samuti osaliselt «neo-»), kui vaadata ajas tagasi 1920. aastateni.

Rühma ühinenud kuuluvad enamasti introvertsesse kunstnikutüüpi, kes elavad sissepoole ega kaldu muutma kord omaksvõetud stiili. Paljudel ulatub side sürrealismiga aastakümnete taha. Eestisse tulid sürrealismi mõjud laialt rindel 1960. aastate II poolel, kui kontaktid väliskunstiga olid vabamaks muutunud. Tookord ametlikult ainuaktsenteeritava positiivsuse kontseptsiooniga oli neid raske sobitada. Näitusele pääsemiseks sündis leebe sürrealismi variant, kus tööde mõju põhines salapäral ja natuke selamatutel vihjetel. Graafika avastas siis peene ornamentaalse mängu kujundite keerukusega, mille taga olid lihtsad sümbolid. Jõulisemad temperamendid, nagu Peeter Ulas või Jüri Palm, murdsid end juba tookord leebete vihjete kunsti liiga kitsastest piiridest välja, ka romantiline Ilmar Malin käis oma teed. Alles pop muutis 1970. aastatel sürrealismi lõõgumaks ja pingelisemaks. Sürrealismi liin on eesti kunstis kogu aeg püsinud. Praegusel kunstiaustal tundub see sürrealismilähedus romantiline ja traditsioonilinegi, sest tal on side koloristliku maalikultuuri ja puhta graafilise teostuse tasemega. See on koolitatud ja kasitud sürrealism, mis enamasti väldib riski ja maitseväärtusi. Tal on «nii partnerid kui ka paralleelid /- -/, distsipliin ja moraal ning ta ei süüta inimeskonda peale» — kui kõlbab siinkohal parafraseerida dadat. Kuid vahest polegi see etteheide põhjendatud ja on õigem käsitleda sürrealismi liikumisenähtena, mille alla mahub erinevat kunsti. 1950. aastatel maailmas laiuti leides tungis ju sürrealism paljudele aladele väljapoole kujutava kunsti sfääri ja samal ajal ähmastas oma piiri. Seda peaks defineerima lihtsalt tundelaadi iseärasuseks, millele on omane irreaalsuse ja fantastika kallak. Ta püüab püstitada inimsuhetega seotud probleeme, kergitada katet, alateadvuselt ning viib vaataja kaasaja inimese sisse misse labürinti. Sellise määratluse alla mahub enamik näitusele esitatud töid.

Vahest pole ka neolijidet rühma nimetuse ees tingimata vaja, sest suurema osa esinejate laad on 1970.—1980. aastate stiili edasielamine, mida ei tarvitseks häbeneda. Kui otsida näitusele uusi omadusi, võib selleks pidada spontaansust ja julgemalet avali olevat intuitsust. Spontaansusele teeb panuse Andrus Kasemaa, kelle joonistuste seeria mõjub ühel õnnelikul inspiratsioonihetkel vallapäästetud kujundite vooa, aineks jõud ja liikumine, võitlus ja vägivald. Puhangulisus, millega kunstnik näib tõttavat «oma mina iga hetk uuesti looma», mõjub, nagu oleks kunsti sündimise mehhanism vaataja ette laotatud. Kujundlikult kordab seda põrandal lahtirullitud paberipöogen.

Viimaste aastate nähtus on ka Jüri Palmi teravust juurde võtnud ekspressiivsus, Jüri Palmis on igavest nonkonformisti ja mässajat, kes dramaatiseerib ja võimendab efekti. Tunnetest on tihti esiplaanil väljapääsmatus ja meelehei-

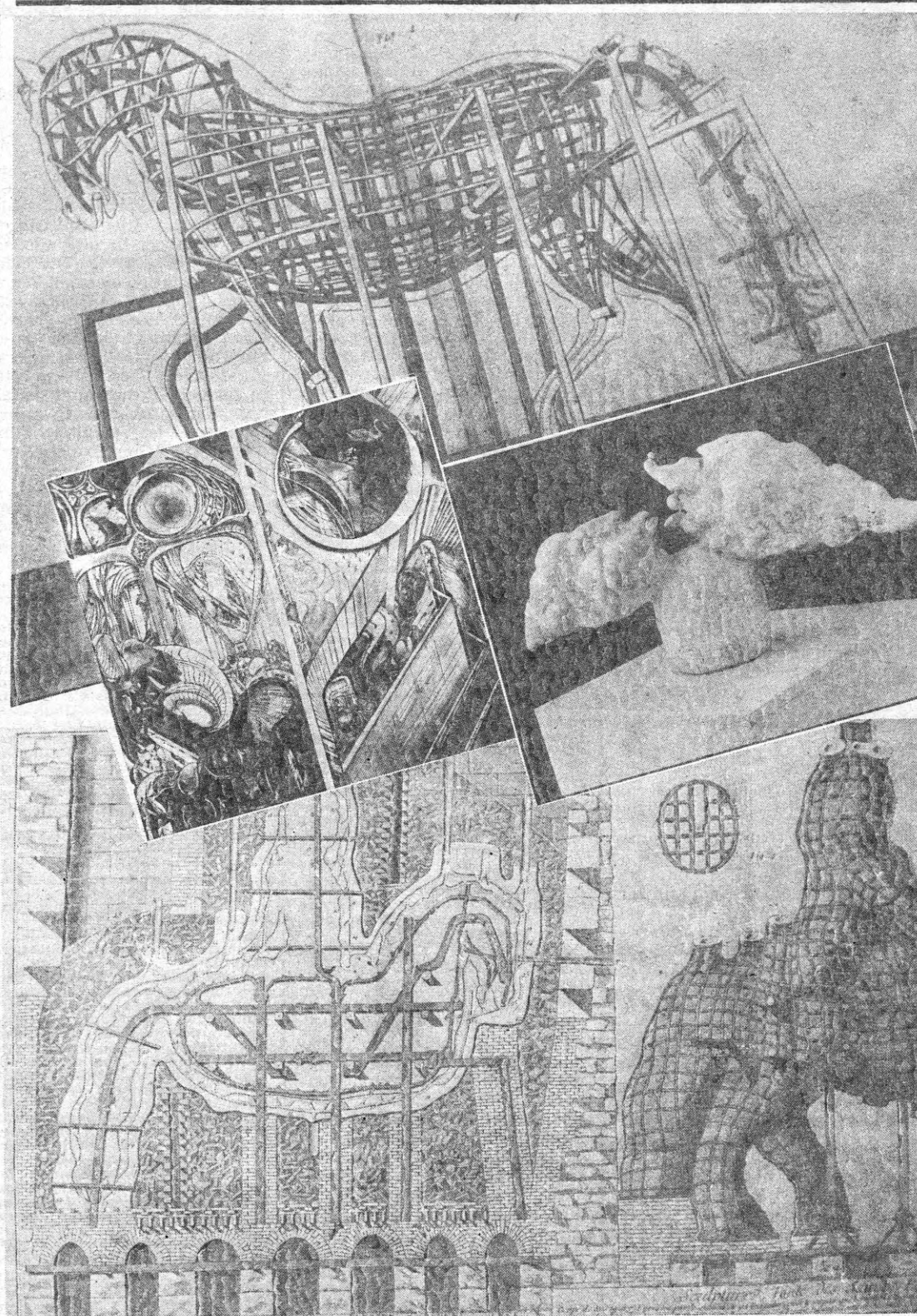
de. Pingeväljad, mis tekivad Palmi pildides esemete ja maalitud osade vahel, loovad traagilise vastasseisu.

Suurejoonelisust ja müstikat on Peeter Ulase sõejoonistustes. Neist moodustub ilus, omavahel vormidelt haakuv kuuk. Meeleolult viib see rahvusromantismi süngesesse maailma, kus «Regatt» toimub ka Toonela jõel. Lehed sobivad väga hästi Jüri Palmi pinevate piltide naabruse. Nad nagu koonduksid rabeleva rahutuse ja tõstaksid selle teisele tasemele.

Ilmar Malin on esinejatest olnud sürrealist kõige kestvamalt. On ju «asjade ja olevuste» maalid tema kunsti üks tunnuslikke harusid. Emotsionaalselt vahedad on ka sel näitusel joonistused, mis viitavad hiilivatele hirmudele. Romantilisem poolus kunstnikust avaneb maalides, kus värvilikkumine võib tõusta iseväärtuseks («Kus on krati koht»). Kujundeid ühendab maalija lihtsameelsust kartmata («Lõpulaev») ja

NEOSÜRREALISTIDE RÜHM

„PARA '89“

ÕNNITLEME

Kultuurileht «Reede» õnnitleb OLEV SUBBIT, eesti maalitraditsioonide väärikat arendajat, rahvakunstnikku ja -saadikut, kes täna saab 60-aastaseks. Edu ka grand old man'i seisuses!

saavutab siis tööpoolest särevaid ja lõbusaid kooslusi nagu «Silm viipab mäestikus».

Ka mitmed naisgraafikud on aastaid tagasi kujundanud sürrealismist oma variandi, mis on feminiinselt unenäollik. Näitusel tõestavad nad, et selle piires jätkub veel edukat liikumisruumi. Mõjusad on Naïma Neidre maastiknägemused, kus irreaalsus piirneb sajandivahetuse müstikaga. Silvi Liiva ofortides on jäädvustatud enesekujutuslikud situatsioonid, kunstniku ja tema tööde tegelaskonna suhe. Neis näivad mängivat kaasa mälu süvakihti talletatud muljed, mis kerkivad kinnisideena, et siis taas jääda uut vormumist varitsemale. Sisemiselt lähedane Silvi Liivale on Reti Laanemäe, kes varieerib ainult kitsamalt — tundeline «Must ingel» ja väga iseloomulik «Pildiga». Concordia Klari kunstisuhtumine on rahulik. Ta esitab oma kinniskujundit — pillimängijat — reaalsuse erinevate vormide keskel. Ainult ärapöördu poos annab fi-

guurile saladuslikkuse. Ja ka pillimäng ise on tähenduslik tegevus, mis püüab kaose vastu maailmas võidelda harmooniaga. Vello Vinna töödes valitseb ornamentaalsümbolistlik kallak. Väga kindla käeliselt mõjub kubistlik vormiehitus, tähendusi aitab rõhutada värv. Tööd nagu «Viru pirukas» kannavad ka päevakajalist poliitilist teksti. Benjamin Wassermann on oma ilusad uusrealistlikud natüürmordid püüdnud mõne üllatava koosluse või värvi-kujundite mänguga sürrealismi lähedale nihutada. Päril hästi see korda ei lähe. Kuid lõpuks võib ju rühmitusel olla ka kaugemalt kaasakäijaid. Vist peaks ka Herald Eelma joonistuste sürrealismikuuluvuse küsimärgi alla panema. Igatahes on tema suured poolrealsed vormid omas laadis huvitavad.

Ilmar Kruusamäe joonistused — «Timukafantaasiad» — tabavad hästi sürrealistlikku kalgivormilist stiili. Külma fantaasia loob peade fantastilised variatsioonid ja erootilised hübriidolevused, olgu pealegi, et mitte läbini originaalsed. Kruusamäe esemestatud osadega kompositsioon näitab dadalikkust mängu banaalsusega. Kratsijate-graatsijate toredasti leitud pealkiri vajauks teostuseski rohkem ironiat ja fantaasiat.

Skulptuur osutab valmidust sürrealismiga kaasa minna. Nii Ahti Seppeti kui ka Anu Põdra tööd lähtuvad enamasti konkreetsest inimkeha vormifragmentidest ja mõtestavad need irreaalsesse. Seppetil toetab ideed hästi puust vormi mõnetine kohmakus, mis näiteks lisab varjundi ühel jalal graatsilisusse pürgivale torsole. Ehk panevad pealkirjad tähendusi ainult liiga kitsalt ja banaalselt paika. Anu Põdra skulptuur toimib juba materjalivalikuga — tekstiilist koostatud, vutlarisse pandud, täistopitud kehad tekitavad võrandumise efekti. Kompositsioon, mis näib koostatud väanatud, kaetud ja tükeldatud tehisejäsentest, annab omapärase šokimulje. Elo Järve nahkskulptuur ekspluateerib samuti osavalt materjalimõju ning eesti tarbekunsti traditsiooniga, mis tavavaataja jaoks seob naha solidsete tarbeesemetega. Kunstnik esitab nahka illusoorset voolavana, amorfse massina, varustab oma tegelesed tühjade silmaaukude ja kurjade teravatipuliste vormilõpetustega, balansseerides osavalt muinasjutulise, fantastika ja dekoratiivkunsti piiril.

Maaliväljapanekus on ligi tõmbavad veel Kersti Rattuse tööd, nägemuslikud nii värvikasutusest, pooside omapäraselt tasakaalutusest kui ka tegelaste kummalisusest. Teda võiks nimetada ka fantastika maalijaks. Kristiina Kaasik maalib värvirahutust, närvilisi abstrakteid sissemaastikke, kus puudub ängistus ja hirm. Kunagi oli kunstniku «Haige talv» oma ülitundlikkuse ja seletamatusega selgemini sürrealismilähedane. Enn Tegova arendab erootilist liini, Paul Allik infantiilset, Ervin Õunapuu lähtub dali'likust kalkusest ja selgusest, kus tühja maali-ruumi asustavad sümboltegelesed. Ning muidugi ei saa sürrealistid läbi ka salapärase sissemahitud pakita, mis täiendab Õunapuu tööde rivi.

Niisiis, Tartu muuseumi intiiimsetes ruumides on eesti praegused sürrealismi pool-dajad end arvestatava nähtusena teostanud, teinud seda küll mõnevõrra ettevaatlikult, kuid oma stiilitunde ja tak-tiga.

ENE LAMP

NEEME JÄRVI — EESTI HELILOOJATE

LIIDU AULIIGE

Mullu novembris toimunud Eesti Heliloojate Liidu kongressi üldkogul valiti Neeme Järvi meie Heliloojate Liidu esimeseks auliikmeks. Eestiseuse nimel saadeti maestrole ka sellekohane kiri. Hiljuti saadi Neeme Järvilt vastuseks telegramm: «Mulle on suur au saada Eesti Heliloojate Liidu esimeseks auliikmeks. Meie kodumaa helilooming on minu muusikalise tegevuse alus ja ma olen uhke, et lades seda muusikat orkestritega üle maailma.

Parimad tervitused,
NEEME JÄRVI.»

KONTSERDISAALIS

1989. a. septembrist 1990. a. juunikuuni kestab Nõukogu-de Liidus Saksamaa Liitvabariigi festival, mis tutvustab selle vabariigi kõrgkultuuri. Arvukate kontsertide, ooperi, balletietenduste, näituste jm. hulgas on mõnda festivalikavast ka Eestisse sattunud. Teisipäeval, 27. veebruaril oligi «Estonia» kontserdisaalis võimalus kuulata tippasemel musitseerimist — kuulsate Berliini Filharmoonikute mängiaist koosnevat ansambli «SCHAROUN». 1983. a. asutatud ansambel on end ristinud Berliini filharmoonia hoonde arhitekti Hans Scharouni järgi.

Tallinnas esitas ansambel koosseisus Alessandro Cappone, Armin Brunner (viul), Brett Dean (alt), Richard Duven (tsello), Peter Riegelbauer (kontrabass), Peter Geisler (klarnet), Stefan Schweigert (fagott), Stefan Jezierski (metasarv), Majella Stockhausen (klavessiin), Maria Husman (sopran) Hans Werner Henze «Neli fantaasiat oktetile», Aribert Reimanni «Meditatsioonid seitsmele instrumendile», Peter Michael Hameli «Epigraafid rohelisele liikumisele», Ysang Yuni Okteti ja Hans-Jürgen von Bose «Für Greenpeace» — neli laulu Georg Brittingi ja Hans Magnus Enzensbergeri tekstidele.

Pärast kontserti küsisin kuuldu kohta arvamust helilooja ERKKI-SVEN TUURILT ja pianist LAURI VÄINMAALT.

● Mis võis olla nii leige huvi põhjus nii erakordse sündmuse vastu?

E.-S. T.: Võimalik, et informatsiooni puudus. Lehekuutustes oli ju jätetud mainimata oluline fakt, et tegemist on Berliini Filharmoonikute liikmetega. Ansambli nimi ei talle meile midagi. Muidugi ei talle tavalisele kontserdikultuurile midagi ka kavas olnud heliloojate nimed. Kogu informatsioon Lääne nüüdismuusika kohta on ju olnud meil kaua aega kättesaamatu.

L. V.: Ma saan aru sellest, et kui mittemuusik ei tule niisugusele kontserdile, aga ma ei saa aru sellest, kui in-

terpreetid ja heliloojad ei tule kuulama.

● Teie jaoks aga oli kavas kindlasti nii tuntut kui ka tundmatut?

E.-S. T.: Tuntumad nimed on ju Hans Werner Henze ja Ysang Yun. Neid olen ma varem kuulanud. Sellel kontserdil meeldis mulle väga esimese poole viimane teos — 1947. a. sündinud Peter Michael Hameli «Epigraafid rohelisele liikumisele». See on tugeva dramaturgilise struktuuriga teos, milles on väga hästi ja oskuslikult doseeritud pinget ütlemise ja vaikimise, tiheduse ja hõreduse vahel. Teiseks tõstaksin esile Ysang Yuni Okteti. Muidugi oli tunda, et kõik kavas olnud teosed on loodud väga hea kompositsioonitehnika. Aga kui tulla tagasi selle küsimuse juurde — miks oli nii katastroofiliselt vähe publikut — ja samuti: miks ka Läänes ei ole palju publikut juba akadeemiliseks muutunud modernse muusika kontsertidel? Arvan: seepärast, et täna kõlas mõnes mõttes juba nüüdismuusika eilne päev. Ansambel oli muidugi fantastiline — milline suurepärase koostöö!

L. V.: Minu meelest oli tegemist sellise esitusega, kus kriitikameel, mis tavaliselt ikka kusagil alateadvuses säilib, kadus ära — lased ennast lõdvaks ja ainult naudid muusikat. On tunda, et nad mängivad maailma tipporkestris. Nad on ühtaegu nii solistid kui ka võrratud ansamblistid.

E.-S. T.: Samal ajal on tegemist väga keerukate partiidega, äärmiselt komplitseeritud muusikaga.

L. V.: Kontserdis osales sopran Maria Husman. Juba see, et ta laulis seda muusikat peast, räägib tema muusikuvõimetest. Tema muusikakultuurist. Tema hääle iseenest ei ole ju suur, aga hääle valitsemine ja muusikas olemine oli haruldane.

E.-S. T.: Pluss siia 12-tooni muusika ülipuhas intoneerimine, mis oli enneolematu, samuti ülim loomulikkus ja vabadus.

Vestles
TIINA VABRIT-BARKAUSKAS

MÖTTEID EESTI UUEST MUUSIKAST

ALLA GRIGORJEVA

Alljärgnevas artiklis on juttu teostest, mis kõlasid Eesti uue muusika päeval 1989. a. novembris.

... sid kontserdil, et ka heliloojale endale on Missa oluline teos, nii nagu omal ajal tema ooper «Ohver».

Missa põhimõtteline uudsus on tema dialoogilisus, mis ilmneb mitmel tasandil. Alates libretost, kus traditsioonilised sümbol- ja kujundisõnad (Kyrie eleison, Christe eleison, Gloria) esinevad koos Leelo Tungla tänapäevase poeetilisi metafoore tulvil, läbini dramaatiliste ja halasamatult tõde kuulutavate värssidega. Vastavalt muutub ja läheb dünaamilisemaks ning rikastub uute mõtteseostega ka traditsiooniline missažanr, mis kanoniseeriti renessansiajal ja mis saavutas õitsengu hilisrenessansi päevil. Ja lõpuks — kompositsiooni moodustab aegade, kujundite ja intonatsioonide dialoog.

Kyrie põhineb mehist, tagasihoidud, ülevat kujundit loova koorinud varjatud ärevust ja dramaatilist täis intonatsioonidega soleeiriva soprani vastandamisel. Säilitades Kyrie kahest olemusest, millest on kirjutanud A. Schweitzer, tugedab helilooja samal ajal muusika psühholoogilist mitmetähenduslikkust, teravdades selle uudsust eraldit nöödisaegsete intonatsioonidega. Veelgi keerukamaid kujundilisi seoseid sisaldab teine osa Gloria: au ja kiitus katoliiklikus tekstis kõlavad teraval ühitamatusel piiril järgmiste ridadega:

Taevas anna mulle tarkust
tallutada oma raevu,
mis ei ole õieti raev,
vaid on nende sõgeda viha
peegeldus,
nende, kes tahavad hävitada
minu rahvast.

Need värssed häälestavad rahvusliku aimu teemale, mis on hämmastavalt üllas ja vaoshoitud emotsionaalne. Aiman siin R. Kangro Missa ja E. Tambergi Kolmanda sümfonia sugulust, see on põlvkondade seos, keda ühendavad ühised püüdlused. Neile autoreile, kes on avatud võõra materjali suhtes, mis on suuteline rikastama ja elustama tänapäeva kunstnikku, on rahvuslikkuse poole pöördumine põhimõtteline hoiak. Realiseeritud on see küllap kõige demokraatlikumaks žanr. Uut tendentsi näitab orientatsioon laulilisele kui kontseptsiooni kunstilisele kvintessentsile, kus nimelt laulu käsitletakse rahvast ühendava sümbolina. See on tõusnud ja kujunenud rahvusliku, õigemini vaimse taassünni lainel.

Meie päevil käib hoogustumine nii kunstis kui ka elus tsentrifugaalsete tungide toime; uue enesetunnetuse ilmumine isiksena on rahvuslikus kultuurikontekstis vältimatu. See liikumine aga ei tähenda sugugi endasse sulgumist, kaldumist kohalikesse probleemidesse. Lõplikult otsustab asja isiksuse haare, kunstniku talent.

Mainitud tendentsiga seoksin ka RENE EESPERE oratooriumi «Vaikuse sümfonia» (M. Talveti tekst). Selle kuue-

osalise tsükli muusika aitab tunnetada avarust ja valgust tänu erilisele võttele — registriefektidele, mille tagab vokaalse ja instrumentaalse alge koostöö. Ere meloodilisus, täpne ülesehitus ja kergus on teose vaidlematud väärtused. Tonaalne ja harmooniline muutumine, mažoori ja minoori vaheldumine tugedavad üldist kujundilist ja emotsionaalset häälestust rõõmu ja kurbuse piirimail. Seda muusikalist tunnet kinnistab dramaturgia tänu oratooriumi ja sümfonia žanri elementide sünteesile, mis kehastavad staatilisust ja liikumist, vankumatust ja muutlikkust.

«Vaikuse sümfonia» jätkab Eespere loomulikult otsinguid «kõlarikkais suurvormes, mis oma mahu ja väljendusvahendite äärmise lihtsuse tõttu justkui seisataksid aja» (on kujundlikult kirjas annotatsioonis). Stiililiselt kõige puhtamaks minimalismi esindajaks eesti muusikas peetav R. Eespere laiendab tunduvalt oma loomingi diapasooni teatud laadi maaliliste helipiltidega.

Avastasin taas KÜLDAR SINGI ande (mul on väga kahju, et pole kuulnud tema «Sünni ja surma laule»). Pean silmas originaalset kompositsiooni koorile a cappella ja vähestele löökriistadele — Kyrie «Maarjamaa missast». V. Tormise dramaatilist, eesti ajaloo traagilisi lehekülgi taas-elustavat koorifreskot «Maarjamaa ballad» meenutav pealkiri tekitab mõtte, et ka K. Singi teos on pühendatud Eesti ajaloole. Kuid ta käsitleb seda loomulikult teisiti.

Alustan sellest, et Kyrie tekst hõlmab üksnes traditsioonilised pühitsetud read (Kyrie eleison, Christe eleison), mis on valitud heli sõnasümboliks. Laudes neid kanoonilisi sõnu otseselt mõttes igas võimalikus suunas, virgudes neis peituvat mõtet, puhdes neisse tundeid, on helilooja nähtavasti püüdnud neid vabastada krestomaatilistest klantsist, astuda alla taevastest kõrgustest ja inimlikustada visandatud kujundid. Seda kõike lootuses tänapäeva kuulajaskonnast vastuvõtlikkuse suurele assotsiativsusele.

Muutumiste lõpmatus ahe-las demonstreerib helilooja variatsioonitehnikat virtuooset valdamist ning saavutab eredaid koori kõlaefekte. Püüdamendata kanooniliste sõnade intoneerimisel hääbuivad varusid, näib avardavat semantilist ruumi. Muusikalises sisus kätkevad rõõmsad ja kurvad, dramaatilised ja ükskõiksed, reaalsed ja irrealsed motiivid. Teatud hetkel loobusin jälgimast intonatsioonilise liikumise loogikat ja sattusin muusika sugestiivse mõju alla — see oli nagu spontaanne vool, mille ülesehitus rajanes ometi harmoonilisel ja lõplikul vormil.

(Järgneb)

ESTICA

■ Ajakirja «Sovetskaja Muzõka» tänavune avanumber toob ära pikema intervjuu ARVO PÄRDIGA, mis on tehtud 1986. aasta algul ning ilmunud ajakirjas «The Musical Times» 1989. nr. 3.

EESTI KOORIJUHID SOOMES

Kontserdimatkalt Soome jõudis tagasi Eesti Koorijuhtide Naiskoor. Sõit sai teoks koori «Riihimäen mieslaulajat» kutsel. Tutvus selle meeskoori ja EKN-i vahel sõlmiti mullu aprillis Ungaris Kodály-nimelisel laulufestivalil.

Riihimäe meeskoori dirigent on mitmekülgne muusik ja muusikariistade äri omanik Kari Majaranta. Tänu temale ja koorivanemale Esko Alastalole laabus meie reis suurepäraselt. Oleme tänulikud voi-

maluse eest laulda kahes kauris ja kaasaegses kirikus (Kouvola ja Hyvinkää) ning publikut tulvil saalis Riihimäel. Kava sisaldas põhiliselt eesti ja soome autorite laule. Koori juhatavad tema asutamisest peale Vaike Uibopuu ja Ants Soet.

Ootame oma sõpruskoori vastukülaskäigule juunikuus keskel.

MAAJA KUNTU,
EKN-i laulja,
Haapsalu Meeskoori dirigent

Kulla kolleeg, Sinust on raske kirjutada juubelijuttu. Tunnistuste järgi peaksid olema 70-aastane vanake ja juba ammu teenitud vanaduspukhusel. Kui aga Sind vaadata, tekib kahtlus tunnistuste õigsuses: Su riiht on nooruslik, hää kõlav ja samm kerge, käitunud härrasmehelikult ja oskad endiselt jagada daamidele meelitusi. Meie, kolleegid, oleme harjunud Sinu temperamentsete sõnavõttudega. Sinu arvamusel on ikka resolutsed, oma seisukohti kaitses tulisel. Alati oled Sa aktiivne, kritiseerid julgelt, kui vaja, jagad kiitust, kui on põhjust. Ka Sinu emotsioonid pole jahtunud. Need, kes külastasid RAM-i kontserti, kus juhatasid ka endised dirigendid, võisid selles veenduda.

Sellest on möödunud üle 40 aasta, kui hakkasid dirigendina RAM-i ees seisma. Kui 1956. aastal sai Sinust RAM-i ametlik dirigent, oli Sul seljataga juba üsna pikk muusikutee, tublid kogemused koorilaulja ja -juhina. Kui Sa nõustud, käime selle tee koos läbi — 70 aastat on juba iga, mil võib hakata kokkuvõtteid tegema.

Põlva rajoonis Valgjärve vallas sepa pojana sündinud, oled teinud läbi maalapse elu karjapoisist töömeheni. 10² aastast hakkasid mängima puhkpilliorkestris, ja eks see olegi Sinu muusikalise tee algus. Kodukohas hakkasid laulma ka koorides, kuid professionaalne koorilaulja sai Sinust Jaroslavl Eesti Riiklikes Kunstiansambles. Koorilaulja karjääri jätkasid ka Eestis, kui G. Ernesaksa initsiatiivil oli asutatud Riiklik Meeskoor. Kuid Sinu muusikahuvid nõudsid laiemat tegevusvälja: järgnesid õpingud Tallinna Muusikakoolis ja esimesed sammud koorijuhina. Uha rohkem võlus Sind meeskoor. Esimeseks suureks sammuks selles suunas oli Tallinna Tööstuskeskkooli nr. 2 koori asutamine 1952. a. Iga uus koor, keda juhatama asusid, suurendas Sinu tunnustust koorijuhina. Tööstuskeskkooli kooriga töid juba taidluskooride ülevaatustelt ja festivalidelt auhinnakohti. Kui Sa aga pärast Konservatooriumi lõpetamist 1954. a. asutasid Tallinna Pedagoogilise Instituudi meeskoori ja sellega hakkasid loobereid lõikama, olid n.ö. tehtud mees. Nüüd oli üsna loogiline, et kui vabanes RAM-i dirigendi koht, usaldas G. Ernesaks selle Sulle.

Mul on olnud võimalus olla Sinu kolleeg ka RAM-i dirigendina. Nägin, et saavutasid

ÕNNITLEME

**HARALD
UIBO 70**

kooriga hea kontakti juba esimestel harjutustel. Küllap tähendas palju pikaaegne lauljastaaž samas kooris. Kuid veel tähtsam, arvan, oli Sinu dirigenditalent. Sa oled otse sündinud dirigendiks, seestmest tulvil muusikalt, aktiivne, emotsionaalne, temperamentne, suhtlemisaldis. Ruttu leidsid oma kredo: interpreteerimise aluseks peab olema heliteose muusikaline tõde, mille dirigent peab leidma, läbi tunnetama ning ausalt ja emotsionaalselt edasi andma. Ainult nii saavutatakse dirigendi, laulja ja kuulajakonna vahetu kontakt.

G. Ernesaks peadirigendina tõmbus veidi tagasi ja usaldas Sind täiesti. Muidu poleks Sa ju jõudnud anda RAM-i dirigendina kaheksa aasta jooksul üle 600 kontserdi paljudes NSV Liidu linnades Baltimaadest Kaug-Siberini ja ka välismaal (Tšehhoslovakkia, Belgia, Soome). Kontsertidele osaks saanud aplaudside energiaga võiks mägesid paigast liigutada.

Hoolimata suurest koormusest RAM-is jätkus Sul aega, tahtmist ja jõudu töötada veel taidluskooridega. Julge ettevõtmine oli TPI Akadeemilise Meeskoori dirigendikoha vastuvõtmine. Ka selle koori

suutsid arendada tugevaks kontsertkollektiiviks — kontserdid Poolas, SDV-s, Ungaris, Austrias, Jugoslaavias jm. on selle tunnistajaks. Kuid selles vallas tuleb Sinu dirigenditöö tipuks lugeda küll Eesti Opetajate Meeskoori asutamist 1970. a. (See oli kuues Sinu-asutatud meeskoor!) Selle koori eriline tähtsus seisnes eesti rahvusliku koorikultuuri arendamises ja koorilaulu propageerimises. Laulsid ju selles kooris kooliõpetajad, üliõpilased ja muud haridustegelased kogu Eestist ja nende mõju koorilaulu virgutamisel kohtadel oli hindamatu.

Kui Sinu kontserditegevus panna arvude keelde, saame neljakohalise numbri. Läbi lauldud repertuaarist on täpsed kokkuvõtted veel tegemata, kuid ainult RAM-iga oled Sa esitanud rohkem kui pool tuhat laulu.

Sa ei ole jättnud oma koorijuhtimise kogemusi jagamata: Sinust sai pedagoog, algul tunniandja Pedagoogilises Instituudis, 1964. aastast aga põhikohaga õppejõud. Noorte muusikaõpetajate/koorijuhtide kasvatajaks oled jäänud tänini, nüüd Konservatooriumis. Ka pedagoogina iseloomustavad Sind samad omadused, mis avalduvad kooritöös: suhtlemisoskus, hea läbisaamine üliõpilastega, milleta edukas õppetöö ei ole võimalik. Paljugi sellest, milles Sa ise oled tugev, oled suutnud anda õpilastele edasi anda: Sinu õpilased tunnevad hästi muusikat ja paistavad silma emotsionaalsusega. Ligi kolmveerandsada muusikaõpetajat on Sinu juures dirigeerimist õpinud.

Juubelijutt ei oleks täielik, kui ei lisaks siia Sinu loomingut. Nagu iga korralik koorijuht, oled Sinagi kirjutatud koorilaulu; 1981. aastal ilmus trükitist Sinu meeskoorilaulude valikkogumik, tagavaraks on laule ka teiste kooriliikidele. Paljud on lugeanud ka Sinu koorikultuuri käsitlusi ajalehtedes. Vähesed aga teavad, et Sa maalid, ent Sinu akvarellid viitavad tugevale andele ka sel kunstialal. Pedagoogitöö, interpretatsioonilise ning ühiskondliku tegevuse eest on Sulle antud ENSV rahvakunstniku aunimetust ja professori teaduslikku kutset — Sind on väärtiselt hinnatud ka riik.

Nii olemas teinud rännaku läbi Sinu tegevusriikka ja saavutusterohke muusikutee. Soovin, et see teekond veel kaua kestaks ja et Sul jätkuks tervist uuteks saavutusteks.

ARTUR VAHTER

VI Georg Otsa Muusikapäevad

Neljapäev, 15. märts

kl. 19

Matkamaja — kontsert väliseesti autorite kammerloomingust. Lembit Avestoni, Jüri Mandre, Udo Kasemetsa, Maimu Miido, Malle Mägi, Harry Oldi, Kaljo Raidi, Helen Tobias-Duesbergi, Roman Toi ja Eduard Tubina teoseid esitavad «Estonia» teatri solistid. Kaastegev Norman Illis Reintamm (klaver, Kanada);

kl. 19.30

«Estonia» kontserdisaal — sümfooniakontsert. Kavas G. Mahleri vokaalsükkel «Laulud surnud lastest» ja A. L. Webberi Reekviem. Esitavad Läti Riiklik Sümfooniaorkester ja Läti Riiklik Akadeemiline Segakoor. Dirigent Gintaras Rinkiavičius. Solistid Andra Bigača (metsosopran), Inese Galante (sopran) ja Ingus Petersons (tenor).

Reede, 16. märts

kl. 19

«Estonia» teater — G. Donizetti ooper «Armujook»; «Estonia» kontserdisaal — sümfooniakontsert (15. III kontserdi kordus);

kl. 19.30

Raekoja saal — Rootsi Kuningliku Ooperi solisti Solveig Faringeri (sopran) kontsert, klaveril Nannette Nowels-Stenholm.

Laupäev, 17. märts

kl. 12

Tallinna Muusikakooli saal — noorte ooperilauljate konkursi I voor;

kl. 19

«Estonia» teater — I. Kálmáni operett «Mariza» (esietendus);

kl. 19.30

«Estonia» kontserdisaal — sümfooniakontsert. Kavas W. A. Mozarti Flöödikontsert, C. M. Weberi avamäng ooperile «Oberon», P. Tšaikovski VI sümfoonia. Esitab Läti Riiklik Sümfooniaorkester Sigvards Klava juhatusel. Solist rahvusvaheliste konkurside laureaat Dita Krenberga (flööt, Riia).

Pühapäev, 18. märts

kl. 11.30

Niguliste — esineb Anu Kaal (sopran), oreil Rolf Uusväli;

kl. 16

Matkamaja — Eesti heliloojate uute vokaalteoste konkurs;

kl. 18

Raekoja saal — rootsi helilooja Eskil Hembergi autorikontsert. Esinevad sopran Solveig Faringer (Rootsi) ja RAT «Estonia» solistid;

kl. 19

«Estonia» teater — I. Kálmáni operett «Mariza» (esietendus).

Esmaspäev, 19. märts

kl. 12

Tallinna Muusikakooli saal — noorte ooperilauljate konkursi II voor;

kl. 19

«Estonia» teater — G. Donizetti ooper «Lucia di Lammermoor» Soome Rahvusooperi solistide osavõtul (Lucia — Dilber, Edgardo — Raimo Sirkilä, Enrico — Esa Ruuttunen);

kl. 19

Matkamaja — esineb Natalja Jerassova (sopran, Moskva).

Teisipäev, 20. märts

kl. 19

«Estonia» teater — G. Verdi ooper «Traviata» küllalissolistide osavõtul (Violetta — Marta Szucs ja Alfredo — Janos Berkes Ungari Riigiooperist, Germont — Aleksander Poljakov Läti Rahvusooperist);

kl. 19.30

«Estonia» kontserdisaal — helilooja Kaljo Raidi (Kanada) autoriohtu. Kaastegevad Anu Järvela, Natalia Sakkos, Lilian Semper, Ivo Juul, Allar Kaasik, Mati Kärmas, Taavo Remmel, Rolf Uusväli, Kammerorkester Arvo Volmeri juhatusel ja RAM Tõnu Kuljuse juhatusel. Sõnavõtt Vardo Rumessenilt.

Kolmapäev, 21. märts

kl. 10

«Estonia» teatri jalutussaal — vestlusring «Georg Otsa lavaloomingu põhiprintsiipi»;

kl. 18

«Estonia» teater — galakontsert küllalissolistide osavõtul.

Neljapäev, 22. märts

kl. 11

Matkamaja — seminar «Noorte lauljate lavalisest ettevalmistusest»;

kl. 19

«Estonia» teater — E. Tubina ooper «Reigi õpetaja»;

kl. 19.30

«Estonia» kontserdisaal — sümfooniakontsert. Kavas E. Tubina XI sümfoonia (esietekanne), «Süü eesti tantsuviisidest», K. Raidi I sümfoonia. Esitab Eesti Riiklik Sümfooniaorkester Arvo Volmeri juhatusel. Solist Jaak Sepp (viulil).

Reede, 23. märts

kl. 19

«Estonia» teater — M. Mussorgski ooper «Hovansština» (Golitsõn — Aleksandr Dedik Leningradist);

kl. 19.30

Raekoja saal — esineb Susanna Martirosjan (sopran, Jerevan), klaveril Zemfira Barseqjan.

Laupäev, 24. märts

kl. 11.30

Niguliste — esineb Susanna Martirosjan (sopran, Jerevan), oreil Rolf Uusväli, Kavas J. S. Bach, Stradella, Caccini, Scarlatti, Luzzi, Cherubini;

kl. 18

Eesti Draamateatri väike saal — G. Donizetti ooper «Don Pasquale» (Belgia Rahvusvahelise Ooperikooli etendus);

kl. 19.30

«Estonia» kontserdisaal — kontsert «Klassikaline operett ja muusikal». Esineb Eesti Raadio Kontsertorkester Peeter Sauli juhatusel.

Pühapäev, 25. märts

kl. 11.30

Niguliste — esineb Hernan Pelayo (bariton, Tšiili).

kl. 19

«Estonia» teater — K. Singi ballett «Surma ja sünni laulud». Vokaalsolist Leili Tammel (metsosopran);

kl. 19.30

«Estonia» kontserdisaal — Georg Otsa muusikapäevade lõppkontsert. Kavas aariaid R. Wagneri ooperitest, M. de Falla «Suur võluur armastus» ja M. Ravelli «Bolero». Esinevad RAT «Estonia» orkester ja ooperikoor Eri Kiasi juhatusel. Solistid Urve Tauts, Helvi Raamat, Hans-Georg Ahrens ja Mati Palm, kaastegev flamencotantsija Nina Corti.

TMM-i PILDIKOGUST

4. märtsil 1939. a. käis Evald Aav oma Tallinna Koolinoorte Muusika Ühingu Segakooriga Viljandis, sealt see pilt, millel ta koos Elsa Avestoni ja ühe toonase aktiivsema koorilaulja Maimu Mägiga. Meil muuseumis on märges, et seda tulebki pidada viimaseks ülesvõtteks Aavast, kuigi — kolme päeva pärast oli tal 39. sünnipäev, kuhu siis tõesti ühtegi piltnikku ei kutsutud? Kahe nädala pärast aga, 21. märtsil kell 8 hommikul Evald Aav suri. Tänapäevast vaadates rumalasti — pleuriidi tagajärjel tekkinud üldmürgitusse.

11. märtsil ta haigestus, ent viimistles veel oma sümfooniad, 13. märtsil sai Raimund Kull temalt ettekandmise kohta juhiseid, järgmisel päeval viidi helilooja Keskhaiglasse. Sümfoonia esietekanne toimus plaanipäraselt «Estonias» 17. märtsil õhtul ja juba siis läks liikvele dramaatiline legend, kuidas ta kuulunud ülekanne raadiost. See pole otse tõsi. Ode Frida Rukki: «Evald on

lõpmata kurb, õnnetu, et ei saa ise juhatada. Ta jälgib kella järele, missugune osa läheb, lõpuks ta ütleb: «Väsitab mo ära, nii kui oleks ise juhatanud.» Kuid tõsi on, et Aav sai talle jäänud päevadel suurt rõõmu tunda nii arvustustest kui ka õnnitlustest. Pr. Rukki oli ka kolmandal, venna viimsel õhtul (20.03.1939. a.) tema juures: «Ta käsib mind: «Ütle mo rahvale, mul on kahju, et olen saanud talle nii vähe kirjutada, kuid mis olen kirjutanud, olen püüdnud eestipäraselt põhjamaa muusikat luua.» [— — —] Ta ütleb: «Olen neile tee talle-»

nud, nad tulevad minu jälgedes.» Ta käsib tervitada oma lauljaid... Aav teadis, et peab minema, ja jagas korraldusi, aatelisti ja asiseid. Lõpuks niisuguse: «Nüüd korralda mo ase, ka surres peab olema korralik.»

Jäänuks see kaotus siis olemata, olnuks meil tõenäoliselt juba sõjapäeviks ooperid «Reigi õpetaja» ja «Nipernaadi». Ja veel palju muud. Kuid olnuks küllap ka veel üks võõra vaimu ohver. Sest selleks oli Evald Aav tõesti ka ise väga vikerlase verd.

IVALO RANDALU

KULTUURIST

Hiljuti pidas Soomes loenguid tuntud Ameerika teadlane John Naisbitt, kes tegeleb tulevikuprobleemidega. Tema raamat «Megatrends» oli 18 maailma riigis pikka aega bestselleriks. Selle aasta alguses oodatakse üheaegselt mitmel maal raamatuturule Naisbitti uut teost «Megatrends 2000». Mõistega megatrends tähistab teadlane ülemaailmseid kogu inimkonda puudutavaid arengusuundi ja muudatusi. Naisbitt on tuleviku suhtes optimistlik. Ta ei näe inimkonnale surmaohtu looduse saastamises, demograafilistes plahvatuses ega ülemaailmsetes sõjalistes konfliktides. Ta usub väljapaasu kriisisituatsioonidest. Võib-olla on selles kõiges annus parandamatut ameerikalikku optimismi. 1990. aastate suurimad üllatusi ei oota Naisbitt tehnoloogialt. Sajandilõpu viimast aastakümnet valitseb kunstide, kirjanduse ja vaimuse renessans. Märke sellest on näha Ameerika ühiskonnas. Ameeriklased kulutavad juba praegu rohkem raha kultuurile kui spordile. Sporti nimetab Naisbitt industriaalse ühiskonna fenomeniks.

Suunda kultuuri tähtsustamisele võib ajakirjandusestki talle panna. Arenenud riigid investeerivad palju kultuuri heaks. Järjest võib lugeda uute ooperimajade ja teatrite, suurejooneliste muuseumide, kontserdihoonete ja raamatukogude avamisest. Nii loetakse võimalusi kultuuri arenguks ja harrastamiseks. Kui tuua näiteks meie lähedane Soome, siis on ka siin viimase 10–15 aasta arengus siinimärgi, kui hoolega on ehitatud kultuuri alusmüüri. Väikestes maakonnalinnades ja kirikuküladestki on valmis saadud raamatukogude ja kultuurimajadega, mis teeksid au Tallinnale või Tartule. Helsingis kerkib Töölö lahe äärde uus ooper, mis avatakse 1992. a. Tampere on valmimas Põhjamaade suurim kontserdi-, näituste ja kongresside maja. Praegu vahetatakse aga mõtteid keeruka linnaehitusliku kava ümber, mille tulemusena parlamendi, Finlandia-talo ja Eliel Saari-se projekteeritud jaamahooned piiratud alale kerkib Helsingi uus kultuuri- ja ühiskondlik keskus. Kultuuriobjektidest püstitatakse sinna kontserdihoone ja muuseumide kompleks, teiste hulgas ka moodsa kunsti muuseum (valmib 1995. a.), mis Helsingil seni puudub. Viimasega seoses on viiskatandud meidki puudutav mõte. On leitud, et nii nagu Stockholmis Moodsa Kunsti Muuseum tegi viiekskümnendatel aastatel Põhjamaades tuhtuks Ameerika pop-kunsti, võiks Helsingi hakata tutvustama eesti ja vene (peamiselt Moskva ja Leningradist) tulevat moodsat kunsti.

Sellest ei maksa muidugi

järeltada, nagu valitseks meie naabrite maal üleüldine rahulolu ja heameel kultuuri heaks tehtu üle. Vajadused on alati suuremad ja kasvavad vastavalt ühiskonna võimalustele. Kui uskuda soomlasi, siis teadsid nad juba sada aastat tagasi, et Helsingi vajab uut ooperiteatrit. Ka moodsa kunsti muuseumi idee on üle paarikümne aasta vana. Samuti on igal maakonnal ja linnal täpselt teada oma vajadused järgmisteks aastateks ja aastakümneteks, mis ei pruugi küll alati kava kohaselt teostuda. Aga eesmärgid on siiski täpselt teada ja kavandatakse paralleelselt paikonna majandusliku arenguga.

Need asjad, nagu teame, on omavahel lootusetult seotud — inimeste materiaalne heaolu ja kultuur — alates elamis- ja suhtlemiskultuurist kuni teaduse ja kunsti elitaarsete vormideni. Oma igapäevase toimetuleku eest võitlev ühiskond ei suuda nime-tamistväärtust teha kultuuri heaks, kuid ta ei rabele kunagi välja madalseisust, kui ei arvesta kultuuri, või mis veel halvem — ei pea tähtsaks riigi majanduse ja kultuuri paralleelset arengut. See on juba vaimuse ja mentaalse teadi probleem. Viimane ongi mind mõtlema pannud.

Lugesin jaanuarikuu «Rahva Häälest» Ajakirjanduse Infokeskuse monitooringküsitluse tulemust, milles paluti vastata: kui oleksite valitsuse juht, mida eelkõige ette võtaksite? 11 küsimusest peeti kõige vähem tähtsaks eesti kultuuri toetamist. Õnneks leidub veel siiski veel veidrikke, kes küsivad, kas IME-s kultuurile ka mingi nurk on jätud; mõni kirjutab avalikult IME pragmaatilise hoiakust. Aga IME on praegu meie ainuke tulevikukontseptsioon. Seepärast mõistan väga hästi inimesi, kuuludes ka ise nende hulka, kes tahaksid teada, milline on meie kultuuripoliitika lähemal aastakümnetel selles iseseisvas Eestis, mille poole me praegu püüdleme. Võtab maad kahtlus, et seda veel kavandatud ei ole. Me vajame võimalikult kiiresti täpset kultuuri seadusandlust ning selgust, millistest vahenditest hakatakse finantseerima kultuuri. Sellest oleneb materiaalse baasi rajamine ja tuhat muud küsimust.

Praegu näib meil valitsevat nõutus kõige esmajärgulisemates küsimusteski. Aastat viis tagasi tekkis väsimus lõpututest vaidlustest ooperiteatri ümber ja ikka leidis neid, kes väitsid, et Tallinn ja Eesti-maa ooperiteatrit ei vajagi. Kuigi Arne Mikk, Eri Klas jt., keda me selles asjas usaldama peaksime, kinnitasid vastupidist. Sama algas kunstimuuseumi puhul. Nüüd ei pane küll keegi kahtluse alla, et me uut kunstimuuseumi

vajame, aga asukoha suhtes on täiesti võimatu kokku leppida. Sügisel, kui tähistati kunstimuuseumi juubelit, oli direktor Inge Teder sunnitud «Reedele» antud intervjuus tunnistama, et kõik on endiselt ebaselge, pole isegi teada, kuhu kunstivarad remondi ajaks paigutada.

See võib kõlada ebademokraatlikult, kuid ühiskonnas on probleeme, mida ei lahenda rahvahääletuse teel. Teiste sõnadega — on asju, mille üle võivad otsustada ainult spetsialistid. Kui vaja, siis valitsuse moodustatud komisjoni koosseisus, mille otsus on lõplik. Nii toimub see igas kultuuririigis. Isegi juhul, kui ühiskondlik arvamus pidada ei oska. Muidu märkame ühel heal päeval, et oleme milleski jälle pool sajandit hiljaks jäänud.

Kunstimuuseumi asjus taipas üks rahvasaadik õnneks esineda järelepärimisega Ülemnõukogus; leidsime parlamentliku tee pöörata valitsuse tähelepanu muidu täiesti üle jõu käivale probleemile. Kultuuriministriumile tehti ülesandeks ekspertide abiga küsimus otsustada. Kui edaspidi mõni rahvasaadik võtaks esineda järelepärimistega, ehk kiirendaks see otsuste vastuvõtmist või vähemalt teadvustaks üldsusele kultuuriprobleemide olemasolu. Nüüd võidakse muidugi väita, et võimalusi ooperiteatri ehituse alustamiseks poleks nappi olnud, ja kes teab, kuidas on kunstimuuseumigagi. Valmisolek ja selge tahtmine peavad meil aga ikkagi olema.

Toetan «Reedest» loetud mõtet, vist kuulus see Enn Põldroosile, et vaja oleks uut loominguliste liitude pleenumit. Ehk raputaks see ühiskonda ennastunustavast äritegemise vaimustusest ning osutaks mõnele teiselegi olulisele probleemile, mis ootab samasugust tähelepanu kui riigi majanduselu ümberkorraldamine.

Ja lõpuks veel üks tähelepanek, kui komplekselt tegeleb maailm praegu tuleviku planeerimisega. Ühinevad Euroopa perspektiiv toob tuhandeid probleeme Vana Maailma riikidele. Mitte viimases järjekorras kerkib küsimus, mis keele üksteisega suhtlema hakatakse. Üle miljardi inimese räägib praegu maailmas inglise keelt, aga see ei tähenda, et tuleviku maailm oleks ingliskeelne, ainult ühe «rahvastevahelise suhtlemise keelega». Euroopa Nõukogu on üksikasjalikult asja uurinud ja leidnud, et on 12 Euroopa ühinemise seisukohalt olulist keelt, mille õppimist soovitatakse korraldada vähemalt keskkooli keskastme tasemel. Need on taani, hollandi, inglise, prantsuse, saksa, itaalia, norra, portugali, hispaania, rootsi, baski ja kataloonia keel. Rootsi koolides on juba praegu võimalik õppida 60 eri keelt. Ka see on kultuuri-probleem, millele ettenägelikult tuleks tegelda juba praegu, sest näeme ju meiegi end tulevikus Euroopa lahutamatu osana.

ELLE ANUPÖLD

AVALIK KIRI

EESTI KONGRESSI VALIMISTE KORRALDAJATELE

Kuna äsjastele Eesti Kongressi valimistele peaks järgnema teisigi olulisi valimisi, oleks otstarbekohane asjalikult arutada selle kogemusi ja puudujääke. Muidugi ruttavad asjaomased isikud vabandama sellega, et võrreldes valitsusvõimude korraldatud valimistega oli tunduvalt vähem kasutada raha, aga ka tööjõudu. Kuid kõneste tulevad soovidajätised ei tulene vahendite vähesusest, vaid läbimõtlematusest, iseratsionalistlikust suhtumisest. Bürokratlikult käitumist on pool sajandit intensiivselt kasvatatud ning see on tunginud igale poole. Üks bürokratliku suhtumise ilminguid seisab selles, et mingi juhtnööri või eeskirja väljatöötamisel ei vaevu selle kehtestajad kaaluma selle järgi toimimise hõlpsust, ei kujutle end eeskirja kasutaja (antud juhul valija) rolli.

Valimiste korraldajad ei võtnud küllaldaselt teatavaks valimiste strateegilist pealesannet: tuua valimistele võimalikult palju Eesti Vabariigi kodanikke ja nende õigusjärglasi. Selle strateegia elluviimisel oleks vaja läinud kõige lihtsamaid ja tuntumaid taktikalisi vahendeid. Kuid valimiste korraldajad vastupidi sellele pidasid tähtsaks teha kõikvõimalikke uuendusi, mille rakendamiseks oleks õige aeg ja koht edaspidi — Eesti Vabariigis. Valimiste korralduse keerukuse ja ettevalmistuste hiline mis tõttu jäi hulk võimalikke hääli andmata, eriti vanurite poolt.

Valijatel, eriti vanuritel oleks olnud palju lihtsam minna varasematest valimistest tuntud valimiskohtadesse (jaoskondadesse), kuid Eesti Kongressi valimiste korraldajad pidasid vajalikuks ringkondade ja jaoskondade moodustamist oluliselt muuta, kuigi on ju tegemist ikka sellesama Eestimaa.

Jaoskonnad tulnuks sisse seada senistes valimispunkti-des ning neile lisada valimis-kohti ainult hädavajaduse korral (Petserimaal ja Narva taga, peale selle mujal, kus ei saadud kasutada endisi ruume). Selle asemel peeti vajalikuks rakendada restauratsioonihõngulist jaotust kihelkondadeks ja maakondadeks. Ent kihelkondi administratiivse üksusena pole enam kasutatud 50–60 aastat, segane on momendil lugu maakondadega — nad on alles loomisel ja mõneti erinevad endistest (Ida- ja Lääne-Virumaa). Vahepeal on tekkinud uusi keskusi (Rapla, Kohtla-Järve jt.) ning vaevalt on otstarbekaski taastada kõik maakonnad endisel kujul.

Kodanike Peakomitee eriväljaanne nädal enne valimisi avaldas küll kihelkondade kaardi, kuid ega's see üks publikatsioon teinud neid veel igal pool tuttavaks.

Üldse see eriväljaanne vajab küll palju paberit ja raha, kuid oluline infovõimalus kulutati teisejärguliste asjadele. Valijatele esmajärguliseks olid kaks küsimust: kus valida ja keda valida. Aga vastuseid nendele küsimustele nad sealt ei leidnud. Neist kõige olulisematest asjadest püüti informeerida kohalike ajalehtede kaudu ning jäi sellega võimatult hiljaks. Näiteks Tallinn—Nõmme valimisjaoskondade nimekirja ilmus «Õhtulehes» alles 23. veebruaril — tellijad said selle ajalehenumbri kätte alles valimispäeval! Ja kuuldavasti Nõmmelt jäidki paljud vanurid valimiskastide juurde ilmutamata — nad ei saanud õigel ajal teada, kuhu minna. Kandidaatide kohta saadi ajalehest teada ainult paljas nimi — ei sedagi nappi teavat, mis seisis valimisedelitel.

Bürokratlikke viinutusi lasti osaks saada Tallinna vanalinna elanikele. «Õhtulehes» 20. veebruaril oli trükitud must valgel, et valimisringkonnas 92 (Põhja-Kesklinn) on «Jaoskonnad avatud 26. veebruarist 1. märtsini kella 16–19». Valimiste keskkomisjonist muidugi ei suvatsetud keegi minna korrektoori lugema (see on küll ebasobiv ajal varahommikul) ning nii trükiti see väärinfo rahumeeli ära. Veelgi halvem oli, et keegi ei võtnud vaevaks seda õiendada.

Olen ligi neli aastakümnet olnud «Õhtulehe» kaastööline ning harjunud seda lehte (vähemalt informatsiooni osas) uskuma ning läksin valima alles 26. veebruaril kell 16. Ent valimisjaoskond 2. keskkoolis oli kinni ega olnud sinna jätud ka mingit silti teatega, kus saab hääletada. Lõpuks üks nooruke õpetajanna soovitas minna vanalinna majavalitsusse või Ehitus- ja Mehaanikatehnikumi. Ent seegi oli eksitav info ning ka mainitud kohtades valimised lõpetatud. Tehnikumist teati siiski juhatada õigesse kohta ning pärast kahe tunni kulutamist võisin «EKE Projekti» fuajees hoida käes valimisedelit ning sain sealt lõpuks teada seda, mis ametit peavad need isikud, kelle vahel on võimalik valida. Ent kas kõigil eksiteele juhitud vanalinlastel jätkus kangekaelsust ja energiat säärasteks valimistekondadeks?

Vanalinna valija
OSKAR KRUUS

Honorar Virumaa Fondile

«EESTI KONGRESSI IDEE ON ÜHTSUSE IDEE»

kooli Balti-sümposionil, kui ta arvas, et tulevikus võiks meie maid iseloomustada de-

mokraatia süvendatud vorm, mis oleks seostatud kristliku kultuuri, rahvusliku loomevõi-

me arendamise ja Ida ja Lääne vahendaja rolliga. Mõelda ta- suks ka pärast sõda Oskar Loo-ritsa poolt tõstatatud eesti traditsioonilise originaalse kultuuri ja lääne moodsa maailmavaate ning ühiskonnamu-delite sünteesi vajadusele. Selle teostamine võiks olla ka ERSP üks eesmärke.

Ma määratleksin ERSP poliitilise spektri tsentri ja parempoolse tiiva vahel seisva parteina. Seda lähtuvalt ka meie majandusprogrammist, mis näeb majanduse põhialu-sena vaba ettevõtlust. Samal ajal vajame tsentri ja konser-vatiivse tiiva suuremat koos-tööd. Parempoolne, paremini organiseeritud koalitsioon oleks Eesti praeguses tegelikkuses

vajalik. Ta oleks stabiliseeriv tegur vastukaalaks uussotsia-listidele, kes seni veel tuge-vasti mõjutatud kommunist-likust parteist (ESDIP-i paljud liikmed on alles äsja EKP-st lahkunud). Et sotsiaaldemo-kraatia hakkaks etendama po-sitiivset rolli, on ilmtingimata vajalik ka tsentrumi ja parem-poolsuse koordineeritud ja konstruktiivne tegevus. Poliiti-lise spektri parempoolse tiiva väljakujundamine on pakiline ülesanne, kuna lähitulevikus seisab meil ees hulk tähtsaid valimisi ja ega ehtsa Eesti par-lamendigi valimised enam väga kaugel ole.

5. märts

Küsitles INDREK KANNIK

(Algus 3. lk.)

lest, et iseseisvumine on mit-meastmeline ja keerukas prot-sess. Poliitiline sõltumatus on ainult esimene aste, mis mää-rab vormi. Seda vormi tuleb aga millegagi täita. Sõltuma-gus peab olema nii majandus-lik, vaimne kui ka kultuuri-line.

Mulle tundub, et Balti riiki-del võiks sõltumatutena olla oma eriline roll. Me oleme lä-binud erandlikult rängad kat-sumused, seepärast oleks kahju leppida lihtsalt lääneliku tar-bismismudeli või massikultuuri ülevõtmisega. Väga ilusasti kujutas Balti riike Austraalia senaator Harradine 1989. a. novembri lõpul Sydney' üli-

KUHU ME UJUME?

SOS meie keelemerel

«Kas vastab tõele kuuldus, et «Vanaviisi» sõidab homme esimestele Argentiinasse?»

«Vastab küll, aga mitte päris täpselt. Me mitte ei sõida, vaid nimelt lendame.» (NH 01. 11. 89)

Niisugune on üks näide selle kohta, kuhu meie emakeeleoskus ja -taju on jõudnud. Edaspidi võib ette kujutada ka säherdust dialoogi:

«Kas vastab tõele, et te sõidate Helsingisse?»

«Me ei sõida, vaid nimelt ujume.»

Jah, viimasel ajal ei kohta meie trükisõnas ega kõnes enam naljalt eesti keelele omast väljendit «lennukiga sõitma». Hiljuti kirjutati «Reedes», et tänu või lugupidamise märgiks tehakse meil nüüd «sügav kummardus». (Muide, lausa ime, et mitte «madal kummardus» — низкий поклон —, see ütlemine oleks toortõlkijatele veelgi iseloomulik.) Varem öeldi sellistel puhudel näiteks: «Müts maha teie (sinu, tema, nende) ees». Nüüdseks on seegi väljend pruugist peaaegu kadunud.

Või võtkem järgmised näited: Meil on vaja miinimum kolme päeva. Müügil on naturaalkohv ja kohvijook. Preambulas oli juttu ka volikogu reglamendist. Namiibia otsustas tõsta oma väed lahinguväljale. Ta räägib veenvalt, aga ma ei suuda teda lõpuni uskuda. Ei ole vaja siit vette hüpata, see on ohtlik. Mitte väga ammu kirjutati sellest lehes. Minu jaoks oli see vapustav elamus. Suure kiiruse juures ei jõua midagi vaadata. Mis seal rääkida, nii on muidugi parem. Ma ei ole teda juba ammu näinud. Küsitakse, kes mida on lugenud. See pole enam viha, aga lausa veeuputus. «Miks sa koju ei lähe?» — «Aga sellepärast, et tööd on palju.» Ta küsis andmeid selle, teda nii köitnud teose kohta. Mul oli, mõistagi, hea meel. Tema hüüdnimi on «Kavalpea». Ma väga tahan sind mõista. Kuivõrd ta tuli otse tehastest, siis ilmselt varsti saame kuulda. Ta vaatas ennast peeglis. Ta leidis toa nurgas vana laeka. Deklaratsioon Eesti NSV suveräänsusest. Arutlusel oli seadus maksumust. Midagi sellele sarnast on raske leida. Tuleb nõustuda kahega õnnitlejast. Ta esitas täiesti vastuvõetamatuid seisukohti. See tuba on ebaõnne. Ta lükkas vääravad pärani ja koorem sõitis õue.

Müts maha selle ees, kes leiab neist lauseist kõik russismid üles! Meie õnnetu keel kubiseb toorlaenudest, venepärasustest sõnatuletustest, ühildumistest, lauseehitustest, kirjajavahemärkide tarvitustest jne. jne. Mõnigi kord tundub lehti lugedes, et keeletoimetajad on hoopis lahti lastud; me ujume pidurdamatult alla-voolu ja hoog kiireneb üha.

Asi ei parane, kui me sellest ainult räägime, ja niiviisi pole mõtet meie keeleseaduselgi. Väljapääsu otsimist ei saa enam edasi lükata, seda enam, et ilmub juba ka uus oht, nimelt lääne poolt. Kui seni risustasid meie keelt läänepoolsete toorlaenudega peamiselt popmuusika («fännid»), siis nüüd — vaadake! — meil on uusi ajalehti! Vaadake kuulutusekülgi. Vaadake meie spordivõistluste nimetusi: «Baltic Cup», «Old Toomas Rally», «Tamme Cup» ja muud taolised. Ja seda mitte ainult välismaalastele mõeldud tekstides, vaid ka meie eestikeelsetes lehtedes. Või võtkem kauplus «Pinguin»!

Mida siis peale hakata? Kas panna kogu rahvas uuesti esimesse klassi? Et ohtusid tõkestada,

peab kõigepealt kindlaks tegema, kust need alguse saavad. On kuulda olnud vihjeid, nagu algaksid hädad rahvast, jõuaksid seal kirjasõnasse (eetrisse) ja siis võimendatuna taas rahvani. Seda väidet ei saa õnneks siiski veel tõena võtta; muidu oleksime igasuguse päästetööga juba lootusetult hiljaks jäänud.

Ohu allikaks osutuvad rohkem linlased kui maarahvas. Seda tingib juba keelesituatsioon linnades. Nii paradoksaalne kui see ka ei tundu, rohkem on süüdi haritlased, teiste hulgas ka humanitaarharitlased, ka filoloogid. Muidugi levivad väärtuskeelendid ka n-ö. sekundaarselt — kirjutajad-kõnelejad ei võta neid alati üle otse vöörkeelest, vaid tihti vastastikku üksteiselt. Samaaegselt autorite keeleoskusega langeb ka toimetustöö tase. Paistab, et tegu on tollesama nähtuse ühe küljega, millest kirjutas Mati Hint oma kuulsas kakskeelsuseartiklis. Emakeel maksab vöörkeeleoskusele lõivu — ka täiskasvanute puhul. Ja kui me ei pööra talle eraldi tähelepanu, arvates endiselt, et emakeelt oskame iseenesest, hakkab ta seda lõivu maksma järjest rohkem.

Loodetavasti ei solu meie haritlased sellise hinnangu pärast. Muuseas, ka mõnigi tuntud keelehooldemehe või -naise kirjutistes on aeg-ajalt ette tulnud üsna silmatorkavaid russisme ning küllap leidub neid omakorda selleski kirjatükis. Me kõik oleme ju ühessamas keeleolukorras. Niisiis tunnistagem end ausalt süüdi ja asugem olukorda parandama. Kuidas, selle kohta teen järgnevas mõned ettepanekud.

Suurimad kohustused on muidugi õpetajatel, õppejõududel, keeleteadlastel, keeleteoimetajatel ja kirjarahval. Nende kõigi mure peaks olema nõudlikult kontrollida oma keelekasutust ning samas võtta tõsiselt arvesse teiste märkusi selle kohta. Ükskõik kui puutumatuks me ka ei pea loovisiksuse sõna — emakeele kasu on meie enesearmastusest tähtsam. Nii vea tegija kui ka selle kättenäitaja olgu väiklusest üle.

Tuleks luua praktilise õppe avalik süsteem. Ajakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektsioon tegutseb küll pidevalt, kuid oma seinte vahel; ajakirjanduses ilmuvad russismiteemalised artiklid-märkused harva ja juhuslikult. See rubriik peaks aga ilmuma pidevalt. Seadmata kahtluse alla sellekohaste käsiraamatute vajalikkust, tundub siiski, et neist ükski ei aita. Raamatu uurimiseks ei leita meie kiirel ajal mitte alati mahti ega tahtmistki. Pealegi on ajakirjandusväljaanded operatiivsed. Iganädalases artiklis («Reedes») ei tohiks olla liiga palju näiteid korraga, ent uutele näidetele lisaks tuleks selles siis-

ki korduvalt «häbimärgistada» hullemaid vöörmoju juhtumeid, mis on laialt levinud ja rookimistööle visalt vastu pannud.

Tuleks korraldada vastav kursus õpetajatele ja õppejõudele. Näiteks paar korda aastas loeng, millele lisandub praktiline töö — kas või mõnest õpikust russismide otsimine. Kas ei võiks sellele kursusele vahel eksperdiksi paluda mõnda väliseesti filoloogit? Väliseestlaste keelel võib olla muid puudusi, aga russisme seal ei esine. Samasugune kursus tuleks korraldada õpilastele ja üliõpilastele, igal aastal ja värske materjali põhjal.

Kõiki keeleteoimetajaid tuleks kõnealusel alal eksamineerida ja need, kelle tulemus osutub kehvas, õppima panna.

Nii kõigi nimetatud kursuste korraldamiseks ja ka toimetajate eksamineerimiseks peaks pöörduma Keele ja Kirjanduse Instituudi eriteadlaste poole, sõlmima nendega töölepingud.

Hädatarvilik on keeleteoimetajate ja konsultantide senisest märksa ulatuslikum kasutamine. Peale toimetuste ja kirjatükkide vajavad neid ka meie ühiskondlikud liikumised ja erakonnad, kes avaldavad ajakirjanduses oma dokumente, üleskutsesid ja pöördumisi, ning reklaamkuulutusi avaldavad firmad.

Kui rängeks peaks keelepuhastustöö kujunema? Ilmselt tuleks praeguses kehvast olukorras eelistada purismi liigsele leebusele. Muidugi peavad sellelgi tööl olema mõistlikud piirid — päriselt välismõjudeta pole ju arenenud ükski keel.

Kas ei muuda niisugune pedantne puhastustegevus kõigi kirjutajate kõnepruuki lõpuks nahtsel üheülbaliseks? Otse vastupidi — nahnke ja üheülbaline on ta tihti praegu. See puhastustöö ei tähenda ju teksti paljaksrookimist. Kõige väljavajavitsa asemele paneme omaenda emakeele ununema kippunud rikkused. Kui tekib aga kahtlus, et pidev russismidele mõtlemine hakkaks kirjutamisel kammitsema, siis võiks ju asja selle küljega põhjalikumalt tegelda oma kirjanepanekut redigeerides.

Kas meie vaev võiks vilja kanda? Üks näide: mõni aasta tagasi võeti ETA-s keel tõsiselt käsile, ja kui kõrvutada praegusi ETA tekste (sealhulgas tõlkeid) varasematega ning ka paljude n-ö. lehelugudega, on edu silmanähtav.

Emakeeleõppe süsteemi loomiseks on kindlasti veel teisi võimalusi. Ehk esitavad keeleteadlased optimaalse variandi? Mitu pead on ikka mitu pead.

MARET KANGUR,
kirjastustoimetaja,
Ajakirjanike Liidu liige

OI-OI-OI SEDA EMAKEELT KÜLL!

Möödunud aasta lõpp oli Eesti Raadiole, TVle ja trükipressile (hm, kas see press töötab masinavõi hobujõul?) töörohke. Naljagi sai... kibedusega poleks. Ikka keel-keel-keel, ikka keel-keel-keel!

Jätkub. «topeltismuse» võidukäik: Alustagem peale (alustama = peale hakkama), ära realiseerima, ette ennustama (kuidas aga tagantjärele ennustada?), kõige lähim, üles tõstatama (tõstatama = küsimust üles tõstma), ära määratlema, ära tühistama (!?), ära tõestama (!?), ette dikteerima (dikteerima = ette ütleva), ära toimuma, ära tutvustama, «riiklik toetus ja dotsatsioon» (dotsatsioon = riiklik toetus).

Ilmaneitsikesed lubavad «päeval külmakraade kuni miinus viis kraadi» ja jutustavad muistendeid: «Kella kuue ajal näitasid õhutemperatuurid järgmisi temperatuure...». Majandusmehe sõnusti olevat mingi «protsent ligikaudu kolm protsenti». Miilitsast on antud teada, et «kuritegude kasv on jälle kasvanud, liikluskommentaator on hoiatanud «libedate teelõikude eest teedel». Keegi meeldiva häälega daam rõõmustas kirjandussaates: «Saime jälle uut uudiskirjandust» (Jumal olgu kiidetud, et mitte vana!). Tõsiselt soovitas üks riigimeestest olla algaval aastal «inimlik ja humaanne» (humaanne = inimlik). Vikerkajas on tuntud muret «taas jälle» ilmnunud väärtustuste üle. Kohusetundliku etnograafi arvates oli kõik tehtud «nii, nagu kuidas keegi suutis» (nagu-kuidas!). Asjalik restauraator viitas härrastemaja «sisemisele interjööri», jättes mainimata välise interjööri, sisemise eksterjööri...
Jah, see keel... Väliskommentaator järeldas ühes saates: «See pole lõhenemine, kuid (!) uue tee otsimine». Aga Viljandi maal koguni «seati püsti 26 kandidaati» mainimata, kus nad pikutasid.

Vikerkaja teatel «kukkusid propagandad läbi» ning TV väliskommentaator rõõmustas: «Igatähel!» Reklam manitses mitte unustama, et «on parim aeg mõelda jõululingitusteks». Uuel aastal lubati «toimetada» post edasi kindlasse adressaati, üks mees oli olnud «antud jaoskonnas kindel kandidatuur». Ühe ettevõtte juhtivtöötaja «isiklik nägemus läks kokku tehase teiste juhtidega» (kas hallutsinatsiooni julmus?). Keegi «käis asja uurimas täpsemaks», teine väitis, et ta «oma maja eest enam huvi ei tunne» (maja eest küll hoolitsetakse, ent huvi tuntakse selle vastu). Kõlasid üleskutsed: «Peatage siis niisugune auto kinni» ja «ilmutage üles rohkem leidlikkust».

10. novembril anti raadiost tea-

da: «Kõige põhiline otsus, mis täna vastu võeti...» ja «ettevalmistused kongressile on alanud». Veel on paaril korral räägitud «ohatud majadest» ning «sildade ohkamiseks käsu andmisest»... Paneb tõesti ohkama — õnn, et ei õhitud!

Kallid Tallinna, Moskva, Riia, Vilniuse ja teiste pealinnade elanikud, rõõmustage! Teie ei ole enam kohal! Ehk olete paika pandud? Sest üha seletatakse kuidas lugu «pealinnas ja kohtadel». Ka võiks soovitada nii mõnelegi hädapärast vöörkeele-taipu, siis ei peaks punastama kommentaari puhul, kus kuulda «Ungari Rahvuspanga ja Deutsche Panga» esindajate kokkutekust.

Keelebürokratismid on õnneks taganemas ja neid esineb harva üksnes juriidilise tagapõhjaga teabes. Näiteks: «Korterisse tungiti Mustamäel ukse lahtimurdmise teel» (kus see tee või uulits seal on?). Või «toimub ka erinevaid eriarvamusi».

Olgu panevad kehitama ühe autohooldusbossi lohutused: «Me tellisime paarkümmend positsiooni... ka ise võiks ju mõnda positsiooni toota» (???). Nojah! Nüüd siis veel «üht koma teist» (Vikerkaja Tartu diktori väljend).

Kui seni on kurdunud russismide võidutsemise üle, siis pisi-tasa on asunud võiduteele fen-nismid. Varem räägiti mittekommunistidest, nüüd on kõrv varsti kibe «eikommunistidest». Ja siis see «siis!» Mitte meie tähenduses (s.t. siis nagu siis), vaid soomlaste tõlgenduses (s.t. niisiis, järelikult). Lausutakse: «Siis (... pausikene...) hommikune ilmteade» või «siis» — esiteks kontsert kell 16.00 jne.

Endiselt võidutseb valetähenduslik «kuskil-kusagil»: «Küsitlesime kusagil 200 leibkonda...» (kas Tallinnas või Jänedas kandis?); «meie kolhoosil on kuskil paarsada head tõusiga» (no mis te kardate, kus siis?).

Eituse põrguminekut ei saa ikka veel pidama. «Mitte vähem oluline on...» (pole vähem oluline), «arvan, et mõte on ebatulus» (!) (mõte pole tulus), üks teadur arvas: «Kui ebaoskamatu me oskame vadakuga ümber käia» (raske tõlkidagi), tuntud parteiliider leidis, et «nii imelik, kui on, nad loevad selle mitte vajalikuks ja peame otsustama mitte selle järgi» (quo vadis...?), «tahaks mitte seda ennustada», «uus direktor on mitte eriti parem kui endine» jne. jne. jne.

Ja veel: peale üldlevinud konsensuse on hakanud võimuredelit mõõda ülespoole pürgima kontekst ja platseeruma. Kus siis platseerub meie keeleoskus (ja keelevaist) käesoleval aastal?

HEINO GUSTAVSON

Lugeja pöördumine ajakirjanike poole

Kõigepealt saagem oma kõne- ja kirjapruugilt eestlasteks, siis alles eurooplasteks. See, et me sünnitunnistuse, passi ja ka esivanemate järgi seda nagu oleksime, ei tee meid veel eestlasteks, kui me väljendume oma emakeeles valesiti.

Kõik ETV, Raadio ja ajalehtede ajakirjanike reporterid, toimetajad ja teised selle ala töötajad peavad valdama oma emakeelt täiuslikult. Olete ju need, kes oma kuula-jas- ja lugejaskonda harivad. Kui juba teie nii julgalt oma emakeeles patustate, mida peavad siis te-gema teised?!

Ringhäälingu- või telereporter (ja ka teised lähedase ala töötajad) on kohustatud valdama kõiki termineid, millest ta kõneleb või kirjutab. Ta peab tundma mere-, lennunduse, puidutöötlemise, raudtee- ja muidki termineid. Kui välismaa reporter kuuleb teid nii ebakompetentselt kõnelemas (ta ei tule seda teile näkku ütleva), on ta säärasest toimetusest, kuhu niisugune reporter kuulub, väga halvast arvamusel!

Seega: laevad ei käi, vaid sõidavad või seilavad; kui nad liiguvad kindlal marsruudil, siis nad kurseerivad.

Lennukid samuti ei käi, vaid lendavad. Ega käi ka autobussid, trollid, trammid, rongid, tavalised autod, jalgrattad jne. — kõik nad sõidavad.

Samuti ei käi koosolek, vaid toimub või siis peetakse koosolekut. Töö ka ei käi, vaid tööd tehakse.

Nii võiks ridamisi loetleda üle paarisaja vääratuse teie keelepruugis. Eriti kehtib see raadio, TV ning meie päevalehtede keele kohta.

Jõudu ja edul!
Lugupidamisega ja tervitades
INGMAR ROOSILEHT

KEELEKOHENDUS- ETTEPANEK

Toetudes suure vene keele eeskujule, tuleks ette võtta ja kõikjal sisse viia järgmised ümbernimetamised:
Tallinna Merekooll>Tallinna MERELÄIMA ÕPPEASUTUS — Таллинское мореходное училище;
Siseministeerium>SISEMISTE ASIADE MINISTEERIAM — Министерство внутренних дел;
kasutegur>KASULIKU TEGEVUSE KÖEFITSIENT — коэффициент полезного действия.
Ohtsuses on jõud!

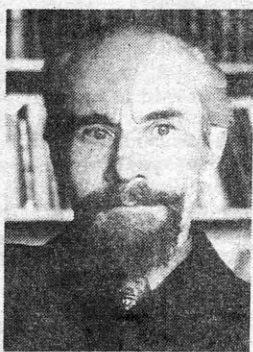
ELLI NURK,
interlingvist

AUNIMETUSI

Eesti NSV teeneline kultuuritegelane
ARTUR KURMET,
Tallinna Konservatooriumi
klaveri-oreli häälestaja ja
parandaja ning pillimees.

ÕNNITLEME

IKO MARAN,
lastekirjanik. Saab 11. märtsil
75-aastaseks.

IRENE MANARA,
ENSV Riikliku Nukuteatri
pearaamatupidaja.
Saab 9. märtsil 60-aastaseks.

REET RATASSEPP,
Tallinna Muusikakeskkooli
kooriosakonna juhataja,
vanemõpetaja, õppeala-
juhataja. Saab täna
50-aastaseks.

RAIVO RAMMUS,
kirjastuse «Olion» teaduslik
toimetaja. Saab 13. märtsil
50-aastaseks.

KIRJANIKE MAJA, Harju 1.

Kolmap., 14. III kl. 19 «Sürrealistlik õhtu «Uksed laendikku-
dele», esinevad Andres Ehlin ja
CO: Sven Kivisildnik, Hasso
Krull, Karl Martin Sinijärvi, Il-
mar Trull, näitetrupp «Gregori»
jt. Piletid müügil Kirjanduse
Propaganda Büros, Harju 1 III
korrus tööpäeviti kl. 13–16 ja
üks tund enne algust.

RAT «ESTONIA»

15.–25. märtsil
VI Georg Otsa muusikapäevad

Neljap., 15. III kl. 19 «Luuke-
de järvi»; reedel, 16. III kl. 19
«Armujook»; laup., 17. III kl. 19
«Krahvinna Mariza» (planeeritud esieten-
dus); pühap., 18. III kl. 19
«Krahvinna Mariza»; esmasp.,
19. III kl. 19 «Lucia di Lammer-
moor» (Soome Rahvusooperi so-
listidega: Lucia – Dilber, Ed-
gardo – Raimo Sirkia, Enrico
– Esa Ruuttunen); teisip., 20. III
kl. 19 «Traviata» (Violetta
Marta Szucs ja Alfredona Ja-
nos Berkes Ungari Riigiooperist,
Germontina Aleksander Polja-
kov Läti Rahvusooperist); kol-
map., 21. III kl. 18 «alokontsert
külaelustoliste osavõtul»; neljap.,
22. III kl. 19 «Reigi õpetaja»;
reedel, 23. III kl. 19 «Hovanštši-
na» (Golitsõn – Vene NFSV rah-
vakunstnik Aleksander Dedik Le-
ningradist); laup., 24. III kl. 19
«Romeo ja Julia»; pühap., 25. III
kl. 19 «Surma ja sünni laulud».

TALLINNA MATKAMAJAS: nel-
jap., 15. III kl. 19 kontsert vä-
liseesti autorite kammerloomin-
gust «Estonia» teatri solistide
esituses. Kaastegev Norman Il-
lis Reintamm (klaver, Kanada).

RAKOJA SAALIS: reedel,
16. III kl. 19.30 esineb Rootsi
Kuningliku Ooperi solist Solveig
Faringer (sopran), klaveril Nan-
nette Nowels-Stenholm; pühap.,
18. III kl. 18 rootsi helilooja Es-
kili Hemborgi autorikontsert. Esi-
nevad sopran Solveig Faringer
ja RAT «Estonia» solistid.

EESTI DRAAMATEATRI VAIKE-
SES SAALIS: laup., 24. III kl. 18
ooper «Don Pasquale» (Belgia
Rahvusvahelise Ooperikooli eten-
dus).

NIGULISTE MUUSEUMIS-KONT-
SERDISAALIS: pühap., 25. III kl.
11.30 esineb bariton Hernan Pe-
layo (USA).

EESTI DRAAMATEATER

Reedel, 9. III kl. 19 «Saatan
inimese nahas», kl. 19 «Red Ry-
der» (Valga km-s); laup., 10. III
kl. 19 «Silme ees läheb must-
taks», kl. 19 «Siis, kui jalgu
puhkab hobu» (Kohtla-Järve V.
Kingssepa nlm. km-s); kl. 19
«Juudas» (Valga km-s); pühap.,
11. III kl. 19 «Rita koolitus»,
kl. 19 «Siis, kui jalgu puhkab
hobu» (Püsi a.-ü. klubis); teis-
ip., 13. III kl. 19 «Juudas» (re-
serveeritud), kl. 19 «Head ööd,
ema» (väikeses saalis), kl. 19
«Silme ees läheb mustaks»
(«Vanemuises», kehtivad 27. II
pääsmed), kolmap., 14. III kl.
19 «Red Ryder», kl. 19 «Mis
kus» (väikeses saalis); neljap.,
15. III kl. 19 «Silme ees läheb
mustaks», kl. 19 «Siis, kui jal-
gu puhkab hobu» (väikeses saa-
lis); reedel, 16. III kl. 19 «Saa-
tan inimese nahas», kl. 19
«Majahoidja» (Pärnu «Endlas»);
laup., 17. III kl. 19 «Rita kooli-
tus», kl. 19 «Õnnelikud päevad»
(väikeses saalis); pühap., 18. III
kl. 12 «Silme ees läheb mustaks»
(reserveeritud, kehtivad 1. III
pääsmed), kl. 19 «Juudas» (re-
serveeritud), kl. 19 «Head ööd,
ema» (väikeses saalis).

TEATER «VANALINNASTUUDIO»

Neljap., 8. III kl. 18 «Salon-
gis ja kongis»; reedel, 9. III kl.
19 «Kontrabass», kl. 19 «Salon-
gis ja kongis» (Tombi-nim. Kul-
tuuripalees); laup., 10. III kl. 18
viimaseid kordi «Hapu vein ja
sinihape»; pühap., 11. III kl.
18 «Salongis ja kongis»; ree-
del, 16. III kl. 19 «Naistelaud
«Jahisaalis»; laup., 17. III kl. 18
«Emigrandid», kl. 20 «Salongis
ja kongis» (Haapsalu km-s); püh-
hap., 18. III kl. 12 «Emigrandid»,
kl. 18 «Kontrabass», kl. 19 «Sa-
longis ja kongis» (Haapsalu
km-s).

EESTI NUKUTEATER

Laup., 10. III kl. 12 «Ruhv ja
Lendav Hollandlane»; pühap.,
11. III kl. 19 «Suveöö unenägu»
(täiskasvanutele); neljap., 15. III
kl. 11 «Väike ilimari» (esieten-
dus); reedel, 16. III kl. 13 «Ruhv
ja Lendav Hollandlane».

PARNU TEATER «ENDLA»

Laup., 10. III kl. 19 «Blaise»,
kl. 19 «Õhtust, Leoni» (väikeses
saalis); pühap., 11. III kl. 12
«Kaval-Ants ja Vanapagan»; es-
masp., 12. III kl. 19 «Kanapead»
(viimaseid kordi), kl. 19 «Õhtust,
Leoni» (väikeses saalis); teisip.,
13. III kl. 19 «Lavalised segadu-
sed» (viimaseid kordi); kolmap.,
14. III kl. 19 «Zorbas», kl. 19
«Tuleval aastal samal ajal» (väl-
keses saalis); neljap., 15. III kl.
19 «Zorbas», kl. 19 «Tuleval
aastal samal ajal» (väikeses saa-
lis).

VILJANDI DRAAMATEATER «UGALA»

Laup., 10. III kl. 19 «Rummu
Jüri»; pühap., 11. III kl. 19
«Rummu Jüri»; esmasp., 12. III
kl. 19 «Becket ehk Jumala au»,
kl. 19 «Suveöö unenägu» (Vene
Draamateatris); teisip., 13. III
kl. 19 «Charley ääri»; kolmap.,
14. III kl. 17 «Röövlitütar Ron-
ja»; neljap., 15. III kl. 19 «Rum-
mu Jüri», kl. 19 «Neli ülekuu-
lamist» (keldrisaalis); reedel,
16. III kl. 19 «Suveöö unenägu»;
laup., 17. III kl. 19 «Suveöö une-
nägu».

EESTI KONTSERT

«ESTONIA» KONTSEKDISAA-
LIS: teisip., 13. III kl. 19.30 Tuc-
son Arizona Poistekoor (USA).
Dirigent Julian Ackerley. Ka-
vas Vivaldi, Lotti, Bach, Hass-
ler, Mozart, Franck, Kodály,
Schubert jt.; neljap., 15. ja ree-
del, 16. III kl. 19.30 abonement
nr. 1. Esinevad Läti Riiklik
Sümfooniaorkester ja Läti Riik-
lik Akadeemiline Segakoor.
Kunstiline juht Imants Cepitis.
Solistid Andra Bigača (metso-
sopran), Inese Galante (sop-
ran), Ingus Petersons (tenor).
Dirigent Gintaras Rinkiavičius
(Vilnius). Kavas Mahleri vokaal-
tsükkel «Laulud surnud lastest»,
A. Lloyd-Webberi Reekviem;
laup., 17. III kl. 19.30 Läti Riik-
lik Sümfooniaorkester. Dirigent
Sigvards Klava. Solist Dita Kren-
berga (flööt). Kavas Weberi ava-
mäng ooperile «Oberon», Mozar-
ti Flöödikontsert G-duur, Tšai-
kovski Sümfoonia nr. 6 h-moll,
op. 74 «Pateetiline».

RAKOJA SAALIS: esmasp., 12.
III kl. 19.30 Nash Ensemble
(Suurbritannia). Kunstiline juht
Amelia Freedman. Dirigent Ian
Brown. Kavas Hummelli Septett
d-moll, op. 74, Britteni Sinfoni-
etta op. 1 keelpillikvintette ja
puhkpillikvintette, Debussy.
Tantsud harfille ja keelpillikvin-
tette, Beethoveni Septett Es-
duur, op. 20; kolmap., 14. III
kl. 18 Tiit Levald ja tema kü-
lalised: Tallinna Saksofonikvar-
tett, ansambel «Camerata Tal-
linn» ja «Collegium Revalen-
sis».

NIGULISTES: kolmap., 14. III
kl. 19 Tucson Arizona Poistekoor
(USA). Dirigent Julian Ackerley.
Kavas Vivaldi, Lotti, Bach,
Hassler, Mozart, Franck, Kodály,
Schubert jt.; laup., 17. III kl.
11.30 muuseumi muusikatund
Andres Uibo (orel), Kavas Buxte-
hude, Cabanilles, Vierne.

TARTU OLIKOOLI AULAS: püh-
hap., 11. III kl. 17 Nash En-
semble (Suurbritannia). Kunsti-
line juht Amelia Freedman. Di-
rigent Ian Brown. Kavas Davise
7 pala puhkpillikvintette, keel-
pillikvartette ja harfille, Mozarti
Kvintett a-moll klarnetile ja
keelpillikvartette, Denissovi
Sektett, Schuberti Klaverikvin-
tett A-duur.

«VANEMUISE» KONTSEKDI-
SAALIS: kolmap., 14. III kl.
19.30 Läti Riiklik Sümfooniaor-
kester ja Läti Riiklik Akadeemi-
line Segakoor. Kunstiline juht
Imants Cepitis. Solistid Andra
Bigača (metso-sopran), Inese Ga-
lante (sopran), Ingus Petersons
(tenor). Dirigent Gintaras Rin-
kiavičius (Vilnius). Kavas Mahle-
ri vokaaltsükkel «Laulud sur-
nud lastest», A. Lloyd-Webberi
Reekviem.

RESTORANIS «KEVAD»: teis-
ip., 13. III kl. 20.30 ansambel
«Monarh». Sissepääs kl. 19.30.
Piletid müügil «Eesti Kontserdi»
eel müügikassas ja tund enne
algust kohapeal.

TALLINNA MUUSIKAKESKKOOL

TEATRI JA MUUSIKAMUUSEU-
MIS: pühap., 11. III kl. 16.30 esi-
nevad Ira Flossi klaveri eriala
õpilased.

TALLINNA LOOMAAED

Avatud iga päev kella 10–
15. Loomaaed asub Paldiski mnt.
145 (trüüd nr-d 6, 7 ja 8, Zoo
peatas). Eksamisküsimused tellida
tel. 59 98 55.

**VILDE KOLHOOSI PREEMIA
NIKOLAI BATURINILE**

E. Vilde kolhoosi kirjandus-
auhind otsustati seekord – E.
Vilde 125. sünniaastapäeva aas-
tal – määrata Nikolai Baturinile
romani «Karu süda» eest.

KUNSTIHOONES (Vabaduse va-
jak 8) Tallinna kunstnike kevad-
näitus (maal).

KUNSTISALONGIS (Vabaduse
väljak 6) Ilmar Kimmi maalide
näitus 11. märtsil viimast päe-
va; 15. märtsil avatakse Ilmar
Kruusamäe ja Ahti Seppeti töö-
de näitus.

DRAAKONI GALERII (Pikk tn.
18) Tiit Kirsipuu skulptuuride
näitusmüük.

TAREKUNSTIMUUSEUMIS (La-
tn. 17) on püsiekspositsioon ees-
ti tarbekunstist, Peeter Kuutma
tekstiilide ning Anne Keegi ke-
raamika näitus.

KIEK IN DE KÖKIS (Koman-
di tn. 1) fotoaktsiooni «Päev
Eestis» näitus.

LASTE LOOMINGU MAJAS (Ku-
ninga tn. 6) Harju Huvikooli
«Lastetare» ringide tööde näitus.

LINNAMUUSEUMIS (Vene tn.
17) on vaadata püsiekspositsioon
«Tallinn XVIII ja XIX sajandil»
ja näitused «Fajanss ja portse-
lan», «Valitsejate portreid Must-
peade kogu» ning Marj Bor-
meister-Kagore tööde näitus.

LINNAMUUSEUMI FILIAALIS
(Käsperti tn. 28) Kairi Tamme
akvarelle ja Imbi Ploompuu joo-
nistusi ja maale.

RAEMUUSEUMIS (Raekoja tn.
4/6) näitus «Aktifoto Raevan-
gas».

TARTU KUNSTIMUUSEUMIS
(Vallikraavi tn. 14) neosürrea-
listide näitus «Para '89» ja
Rootsi keraamika näitus.

ADAMSON-ERICU MAJAMU-
SEUMIS (Lühike alg 3) on põhi-
ekspositsioonina olevaade kunst-
niku loomingust ja Piile Hirv-
Lehise akvarellid.

O. LUTSU MAJAMUUSEUMIS
(Tartu, Riia tn. 38) on püsinäitus
O. Lutsu elust ja loomingust ja
näitus «Ma elan...» (Harri Ha-
mer ja tema pärand).

EESTI RAHVA MUUSEUMIS
(Tartu, Veski tn. 32) näitus «Vä-
no Jõe käsitööd» ja 15. märtsil
avatakse näitus «Tartu Olukooli
rahvakunstiansambel 45».

A. H. TAMMSAARE MEMO-
RIAALMUUSEUMIS (Kadrilori-
Koidula 12a) näitus «Lastekan-
gelaste kaunis maailm. Harri
Vasara marionettinukud».

KRISTJAN RAUA MAJAMU-
SEUMIS (Raua tn. 8) saab va-
adata ekspositsiooni Kristjan
Raua elust ja loomingust ja näi-
tust «Nõmme Vabatahtlik Tule-
tõrjehing 80». Ekspositsioonid
tel. 51 18 81.

KINOMAJAS (Uus tn. 3) Ly
Lestbergi fotod (Eesti Kinoliidu
noortefoto aastapreemia 1989).

EESTI KUNSTIMUUSEUMI
KOHTLA-JÄRVE FILIAALIS (kul-
tuuripalees «Oktoober») on
Evald Okase maalid ja 17. kes-
kooli õpilaste tööde näitus.

EESTI TERVISHOIUMUUSEU-
MIS (Lai tn. 30) näitus «Alo
Hoidre maalid ja joonistused».
Avatud kl. 10–16, suletud püh-
apäeval ja esmaspäeval.

LILLEGALERIIS (Pärnu mnt.
19) on Silvia Kelle akvarellide
näitusmüük. Lahti kl. 9–19, püh-
hap. kl. 10–15.

TA RAAMATUKOGUS (Lennu-
pst. 10) kuni 20. märtsini raam-
atunäitus «Jaapani XVII ja
XIX saj. gravüürid».

Leiname endist head
kolleegi

VALDAR VIIREST

ja avaldame kaastunnet
lahkunu omastele.

«Reede» toimetaja

INIMENE HÄVINGU VASTU

(Algus 4. lk.)

olid kommunistid. Masaryki ja
Beneši demokraatlikele ja rahvus-
likele ideaalidele kaljukindlalt
truuks jäänud Karel Capek kir-
jutas siis fašiste soovivate ja
rahvustundest karjivate parem-
poolsete äärmuslaste vastu: «Ma
tunnen kommunistlike kirjanikke,
kes armastavad oma rahvast kau-
gelt sügavamini kui rahvustead-
vusest kisendavate ajalehtede toi-
metajad...».

Karel Capek oli esimesi suuri
maailmakirjanikke, kes nägi läbi
fašismi poolt ettevalmistatavaid
õudusi ja aimes ette läheneva
tragöödia ulatust. Ja ka kujutas
seda erilise kunstilise jõuga romaa-
nis «Sõda salamandritega» (1936,
e.k. 1956) ning näidendites «Valge
taud» (1937) ja «Ema» (1938).
Nende teostega kandus Capek uue
tõusulaine harjal jälle üle maa-
ilma. Mõlemad näendid jõudsid
üsna kohe ka Eesti teatrilavadele,
neil oli Eestis valitseva fašismi-
ja saksavastase hoiaku, aga samuti
ka omaenda autoritaarse režiimi
vastase laia opositsiooni taustal
erakordne menu ja tähendus.
Capek on Eestis üldse kõige roh-
kem tõlgitud tšehhi (aga võib-
olla ka kogu Euroopa) kirjanik.

Capeki hoiak kutsus esile vihase
ulgemise, teda sõimati ajakirjan-
duses, ta sai hulganisti ähvardusi
telefonitsi ja kirja teel. Kõik see
masendas teda hingepõhjani, kõi-
ge rohkem aga asjaolu, et Euro-
opa parimaks ülistatud Masaryki
ja Beneši demokraatia, sealhulgas
paljud tema sõbrad kaotasid mee-
lekindluse, loobusid inimese kaits-
misest hukatuse eest.

Praegune vaidlus Tšehhos-
lovakkias Capeki muutu-
mise või muutmatus üle
on skolaatlik, dogmaatiline ärp-
lemine tsitaatidega. Capek jäi
Capekiks, inimese eest võitlejaks.
Tagakiusamise ja ähvarduste pain-
est hoolimata suutis ta oma maa-
kodust, paarkümmend kilomeetrit
Prahast lõunas asuvast Stržis kir-
jutada niisugused inimlikust kinnis-
tavd teosed, nagu on tema kuuls
triloogia «Hordubal» (1933),
«Metoor» (1934) ja «Tavaline
elu» (1934), seejärel inimesi üks-
meelele kutsuv «Esimene pääste-
salk» (1937) ja lõpetamata jää-
nud romaan «Helilooja Foltýni
elu ja töö». Elanud läbi Müncheni
reelmise tragöödia ning nähes ette
vabariigi täieliku hävitamise Hitleri
hordide poolt, kirjutas ta proh-
vetlikult: «Me oleksime nõrk rah-
vas, kui me ei peaks vastu ka
sellele katsumusele. See ei ole esi-
mene ega ka viimane. See, mida
me peame nüüd taluma, on vaid
ajalooline episood. Ükski vägivalt
ei jää püsima, ühegi türannia
kestvus ei saa mõõta ajaloos roh-
kemaga kui üks jalatäis, rahvad
ei sure, ainult režiimid ja ini-
mesed muutuvad.»

Praha Karli Olukoolis, Prantsus-
maal ja Saksamaal õppinud Karel
Capek, kelle doktoridissertatsioo-
niks oli pragmatism, mille eest
teda on kõik kroonumarksidistid
sarjanud, on osutunud kõige jär-
jekindlaks dialektiliseks ma-
terialistiks, kes oma maailmamõis-
tises ei muutunud, kui vaid —
siis sügavamaks.

Capek suri 25. detsembril 1938
kopsupõletikku, saamata 48-aasta-
seks. Tema surma põhjuste üle on
palju kirjutatud ja vaieldud. Pärast
Nikolskit on kirjutatud Tšehhos-
lovakkias ja mujal maailmas üsna
mitu monograafiat, üks erudeeri-
tumaid ja objektiivsemad on
«Praha kevade» eel 1965. aastal
ilmunud Ivan Klima (tema jutus-
tusi «Armastajad üheks ööks»
on ilmunud e.k. 1967) «Karel
Capek». Ivan Klima oli viimased
21 aastat sunnitud vaikima, nüüd
esineb ta jälle nimekate tšehhi
kirjanike reas. Oma monograafia
lõpus ütleb ta: «Professor, kes
täna ravis, diagnoosis tema surma
põhjuseks haiguse, millel pole la-
dinakeelset nimetust: «Tema hing
ei pidanud vastu.»»

LEMBIT REMMELGAS

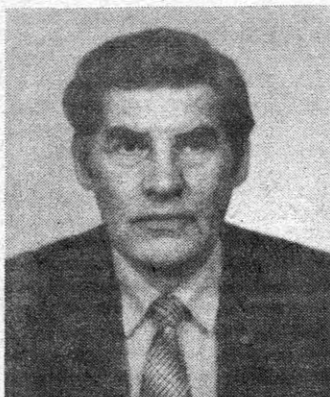
1. märtsi varahommikul lahkus meie hulgast koorijuht ja muusikapedagoog Valdar Viires. Koorijuhi tööst, mida ta armastas erilise kiindumusega, ei loobunud ta ka siis, kui võitles juba raske haigusega. Viimast korda laulsid J. Tombi nim. Kultuuripalee koorid tema juhatusel Eesti iseseisvuspäevale pühendatud kontserdil k. a. 24. veebruaril.

Valdar Viires sündis 12. juunil 1934. a. külakooliõpetajate perekonnas. Lõpetanud 1958. a. Konservatooriumi koorijuhtimise erialal (prof. G. Ernesaksa klass), töötas ta aastail 1958—1962 Tartu Riikliku Olikooli pedagoogikakateedri vanemõpetajana ja muusikakabineti juhatajana. 1962.—1975. a. oli ta «Sirbi ja Vasara» muusikaosakonna juhataja, alates 1975. a. Tallinna Konservatooriumi koolikoori kateedri vanemõpetaja.

Paralleelselt pedagoogilise ja ajakirjandusliku tööga oli Valdar Viires võimekas koorijuht. Ta juhatas mitmeid koore, neist pikemat aega TRÜ segakoori, naiskoori «Ilo» ja talle eriti südamelelähedast, 1973. a. tema enda loodud J. Tombi nim. Kultuuripalee tütarlastekoori.

Valdar Viires oli tõsine töömees. Ta võttis aktiivselt osa ka Eesti Kooriühingu tegevusest koorisektsoonide nõukogus, naiskooride sektiooni liikmena ja kooride konsultant-instruktorina. Valdar Viires ei puudunud kunagi Vabariikliku Koorijuhtide Segakoori kokkulekutelt ega kontsertidelt. Ta oli alati nõu ja jõuga abiks laulupidude ettevalmistustöös.

Valdar Viires oli kolleeg, kellega oli huviav arutleda eesti koorilaulu hõimel päeva. Tema maamehelik elufilosoofia ja õiged kunstikriteeriumid võimaldasid tal oluliselt kaasa aidata ja paljuski mõjutada meie koorimuusika arengut.

fi ja õiged kunstikriteeriumid võimaldasid tal oluliselt kaasa aidata ja paljuski mõjutada meie koorimuusika arengut.

Hinnatav on ka tema muusikapublikistlik tegevus. Aastate jooksul on ajakirjanduses ilmunud üle 300 artikli, ülevaate, rensensiooni, intervjuu jne. Ta on brošüüri «Gustav Ernesaks» (ilmunud eesti, saksa, inglise ja vene keeles) autor ning toimetanud prof. G. Ernesaksa raamatut «Nii ajatas ringi käib», «Laine tõuseb» ja «Laul, ava tiivad».

Koorijuhid, -lauljad ja muusikaõpetajad säilitavad alati mälestuse Valdar Viiresest kui mõtte ja teos sirge seljaga, avalast ja huumorilembesest inimest, mitmepalgelisest muusikamehest ja heast kolleegist.

TALLINNA KONSERVATOORIUM
EESTI KOORIÜHING

In memoriam

ELMAR KRUUS

[18. XI 1912 — 1. III 1990]

Raske haigus viis manalasse alati eluröömsa Elmar Kruusi, eesti džässmuusika esimese silmapaistva trummimängija. Tema kutsetegevus kestis tublisti üle poole sajandi. 1944. a. septembris komplekteeris ta Eesti Raadio džässorkestri esimese koosseisu ja kutus muusikud kokku, sõites jalgrattal läbi varemeis Tallinna tänavate. Enne seda mängis ta meie esimeses improvisatsioonilises džässansambli «Four Swingers» (hiljem «Six Swingers»), Laevastiku Ohvitseride Maja džässorkestris

(juh. John Pori) ja Landessender Revall'i tantsukapellis (juh. Priit Veebel). Kõrvuti tööga ER estraadiorkestris, kus tal olid ka inspektori kohustused, mängis E. Kruus bigbändis «Kuldne Seitse», ER-i sekstetis ja E. Laansoo ansambli. 15 aastat kuulus ta ER Filharmonia estraadiansambli «Viru», esinedes paljudes Euroopa ja Aafrika maades. Juba pensioniealisena mängis ta puhkpilliorkestris «Helikon». E. Kruus oli ideaalne vana kooli trummimängija, oma hea taju ja mängurõõmuga oli ta igas ansambli see, kes publikut soojale vastuvõtule häälestas. Sellisena on ta jäänud ka säilinud telefilmidesse ja paljude muusikasõprade mälu.

OLI JA ON

Emakeele Seltsi ettevõtmisel on neljapäeval, 15. märtsil algusega kell 12.15 Helme Sanatoorses Internaatkoolis, Helme 3 keelepäev. Avasõna ütleb Emakeele Seltsi teadussekretär Mart Meri. Kõnelevad Valgamaa Hariduskoondise nõunik-inspektor Vally Tamm («Õpilane ja emakeel»), Kirjandusmuuseumi vanemteadur Mail Hiemäe («Rahvakalendri kevadised tähtpäevad»), 9. klassi õpilane Maire Sikk («Helme Koduloomuuseum kihelkonna kultuuripärandi säilitajana», juhendaja õpet. Laine Burõgina), tõlkija Paul Mõtsküla («Inimese vundament on tema emakeel»). Kavas on veel slaidiprogramm «Näenetsid — eestlaste kauget keelesugulased» jm.

17.—18. veebruaril toimusid Lvovis üleilgulised 10 tantsu meistri võistlused, kus Eesti esinduspaar, rahvus-

vahelise klassi tantsijad Rauno ja Kristiina Ilo (tantsuklubist «Staara») saavutasid I koha. Võit sellisel suurvõistlusel annab neile õiguse osaleda maailma 10 tantsu meistri võistlustes Saksaamaa LV-s käesoleva aasta novembris. 5. mail k. a. võtavad Rauno ja Kristiina Ilo osa maailma meistri võistlustest standardtantsudes Itaalias. Nende treenerid on Aavo ja Tamara Lossmann.

Viisteist aastat on tegutsenud Kirovi-nim. näidiskalurikolhoosi sõjaveteranide ansambel «Torpedo». 17-liikmeline kollektiiv on oma kunstilise juhi Emil Laansoo käe all õppinud 152 laulu ja andnud üle 600 kontserdi, neist 72 Eestist kaugemal. Sünnipäeva peetakse 10. märtsil kl. 17 Matkamajas, kuhu lahkelt külalisi kutsutakse.

2. märtsil austati Tuglase majas taas Tuglase novelliauhinna laureate. Kohal olid Jaan Kross, Rein Taagepera — nagu teada — ei saanud siseseiduvilist. Kahekümenda novelliauhinna kätteandmisel viibisid Fr. Tuglase Seltsi esinajana seltsi esimees prof. Kai Laitinen ja Tuglase teinukas soomendaja Raili Kilpi.

Pildil: kõneleb prof. Kai Laitinen.

KALJU SUURE foto

EMAKEELE SELTSI AASTA RAAMAT 33, 1987. KEELEST JA KULTUURILOOST.

Aastaraamatuga tähistatakse prof. Huno Rätsepa 60. sünnipäeva. Juubilarist räägivad Haldur Oim ja Paul Ariste, tema tööde bibliograafia on koostanud Külli Põkk. Sõnavaraprobleeme ja muid keeleküsimusi käsitlevad Rein Kull («J. V. Veski ja markantne terminilooming»), Helmi Neetar («Lae-namistest eesti sõnatuletuses»), Linda Treiman («Prantsuse päritolu sõnu eesti kirjakeeles 19. sajandi teisel poolel»), Marja Kallasmaa («Isikunimedest lähtunud ko-

hanimesid Lääne-Saaremaal II»), Varje Lonn («Hietuli») jt. Kultuuriloolist ja muu-aarilist pakuvad Aldo Kalsi kirjanek «Pime kirjanek Jüri Dreimann (1861—1916)», Richard Ritsingu «Andres Saali viimse teekonna lõpp», Rudolf Põldmäe «Meenutusi Eesti Rahvaluule Arhiivist 1927—1940», Ine. Illustreeritud fotodega, kujundanud R. Pangsepp. Kirjastus «Valgus», 1989. Trükiarv 900. 184 lk. Hind 1.10 rbl. Tellitud.

Tõnis Kaasik. KESKKONNASONDUMUS 1983—1987.

Aastail 1983—1987 kõlas Eesti Raadio saatesarjas «Maailm täna» keskkonnamomentaar. Ligi viie aasta kestel jõudis igal nädalal Eestimaa raadiokuulajani sõnum maailma keskkonnamasjajadest, mis oli pühendatud kas mõnele päevasündmusele, huvipakkuvale loodusfaktile, järjekordsele keskkonnakatastroofile, ühe või teise tähelepanuväärse loodusobjekti seisundile jne. Kõnesolevas raamatus on need sõnumid esitatud sellisena, nagu nad olid ajal kõlasid raadios. Illustreeritud värvifotodega. Kujundanud K. Onk. Kirjastus «Oion», 1990. Trü-

kitud 12 000 eks. 248 lk. Hind 1.30 rbl.

Viktori Lesioviski. HAMMARSKJÖLDI HUKKUMISE SALADUS.

Politiilise kroonikaromaani laadis antud, kaasakiskuva detektiivromaanil ainekukuga raamatus kirjeldatakse ja analüüsitakse ulatusliku dokumentaalse materjali alusel ORO kauaaegse peasekretäri (a. 1953—1961) Dag Hammarskjöldi tegevust Kongo kriisi päevil ja tema mõistatusliku hukkumise asjaolusid. Lugeja võib veenduda autori, Nõukogude diplomaadi heades kirjanduslikes võimetest ja vaid kahetseda, et see on Viktor Lesioviski esimene ja viimane kirjandusteos. Vene keelest tõlkinud V. Telling, kaane kujundanud H. Puzanov, saatesõna

T. Dimitrijevalt. Kirjastus «Oion», 1990. Trükiarv 20 000. 288 lk. Hind 1.50 rbl.

Karel Capek. APOKRIIVADE RAAMAT.

Nimeka tšehhi kirjaniku Karel Capeki (1890—1938) apokriivade, s. t. mütoloolistel, piibellikel, ajaloolistel ja kirjanduslikel teemadel kirjutatud filosoofilis-satiriliste lühijuttude kogu. Tšehhi ajakirjades-ajalehtedes ajavahemikul 1920—1938 ilmunud apokriivid jutustavad ümber vanu, üldtuntud lugusid ootamatute vaatenurkadega, tuues esile paradokse ja anakronisme ning võimendades kaasaegselt. Tšehhi keelest tõlkinud ja järelsõna kirjutanud Leo Metsar, kujundanud Henno Käo. Kirjastus «Eesti Raamat», 1990. Trükiarv 23 000. 160 lk.

Zinaida Sišova, Sergei Tšerevits. KASPER BERNATI SEIKLUSED POOLAS JA TEISTES MAADES.

Noorsoole mõeldud, naiivse ajalookäsitlusega ja must-valgel printsilil loodud tegelastega seiklusromaan, mille tegevus, hargnedes küll Poolas, Itaalias ja Lähis-Idas, mäsleb nii või teisiti geniaalse astronoomi Mikolaj Koperniku ümber. Vene keelest tõlkinud Roman Simson, kujundanud Milvi Torim. Kirjastus «Eesti Raamat», 1990. Trükiarv 25 000. 368 lk. Hind 1.60 rbl.

Борис Штейн. СОЛНЦЕНА ПЕРЕКЛАДИНЕ.

«Päike võimlemiskangil» on kattu täiskasvanute arvamus-juuletaja ja prosaisti Boriss Steini (sünd. 1933) jutustuslastest, kel on omad kujutlused elust, mis mitte alati ei

de Liidu konstitutsiooni projekt, järgnema jääva ülevaate tuntud ameerika sovetoloog Zbigniew Brzezinski raamatust «Suur ebaõnnestumine» alapealkirjaga «Kommunismi sünd ja surm XX sajandil» (refereerinud filosoof. Tiit Pohl), järg ja ühtlasi lõpuosa Eduard Tinni artiklist «Ühest põhimõttest pöördes Lääne kultuuri poliitikas» jpm. Trükiarv 6900, sellest vene keeles 2650. 104 lk. Hind 25 kop.

ARTES IV. Vanalinnas Muusikamaja.

Tallinna Vanalinnas Elamuekspluatatsioonivälitsuse Muusikamaja järjekordses metoodikakogumikus on M. Hayesi ja K. Hämäläise («Montessori pedagoogikat» refereerinud Ingrid Madise. Veel

on peatükke Audrey S. Wisbey raamatust «Õpime muusika abil» jm. Illustreeritud fotodega. Koostanud M. Poomann, kaane kujundanud E. Ristoja. Trükiarv 2000. 60 lk. Hind 2 rbl.

«POLIITIKA» nr. 2.

Sisaldab NLKP Keskkomitee sekretäri Aleksandr Jakovlevi ettekande MRP ja sellega liituvate salaproto-kollide probleemistikust NSV Liidu rahvasaadikute II kongressil. Tartu rahu realiseerimise raskest ja konarlikust teest kirjutab ajal-dr. Jüri Ant. eesti kodanluse agraaripoliitikast 1917. aastal ajal. kand. Harald Saarhilt. Seelärel on avaldatud Andrei Sahharovi koostatud Euroopa ja Aasia Nõukogude Vabariiki-

de Liidu konstitutsiooni projekt, järgnema jääva ülevaate tuntud ameerika sovetoloog Zbigniew Brzezinski raamatust «Suur ebaõnnestumine» alapealkirjaga «Kommunismi sünd ja surm XX sajandil» (refereerinud filosoof. Tiit Pohl), järg ja ühtlasi lõpuosa Eduard Tinni artiklist «Ühest põhimõttest pöördes Lääne kultuuri poliitikas» jpm. Trükiarv 6900, sellest vene keeles 2650. 104 lk. Hind 25 kop.

«KEEL JA KIRJANDUS» nr. 2.

Avaldab seoses Jaan Krossi juubeliga Cornelius Hasselblati ettekande Loccumis (SLV-s) peetud J. Krossi autoriseminaril. Jaan Undusk oma kirjatükis «Tsiteerimise kunstist» esitab lisandusi Läti Henriku ja Vulgata suhte-tele. Edasi on tõlkeartikkel «Keeleliste inimõiguste üld-

deklaratsiooni poole», Viivi Luige sõnavõtt «Mida ta vastab ja miks ta kirjutab» kirjandusõhtul Zürichi Linna-teatris, Harri Jõgisalu vastus ajakirja ringkõnitsusele kirjanikele. Marja Kallasmaa kirjatükk «Paul Ariste ja ni-med», järg A. Adsoni ja F. Tuglase kirjavahetusele jm.

J. Silvet. INGLISE-EESTI SÕNARAAMAT. I ja II.

Sõnaraamat sisaldab umbes 80 000 märksõna kaasa inglise keele põhivarast. Esitatud on küllalt ulatuslik ühiskondlik-politiline, teadus-, tehnika-, kunsti-, majandus-, spordi- ja muualane sõnavara, kusjuures tavalise standardkeele kõrval on arvestatud ka familiarsemat kõnekeelt ja žargooni. Sõnaraamatu käsitlemise hõlbustamiseks on toodud sissehjuhatavad osad «Inglise keele hääldusest» ja «Grammatilisi märksusi». Koimas, parandatud ja täiendatud trükk. Kaane kujundanud T. Aru. Kirjastus «Valgus», 1989. Trükiarv 25 000. Kokku 1472 lk. Kahe köite hind kokku 20 rbl.

Väino Sirk. KUTSEHARIDUS EESTIS 1917—1920.

Kõnesolev on autori 1983. a. ilmunud monograafia «Kutseharidus Eestis XIX sajandi algusest 1917. aastani» järg. Varustatud isiku- ja kohanimedega, koolide ja kursuste, samuti kutsealade registreeriga. Venekeelse resümee. Eesti TA Ajaloo Instituudi väljaanne, 1989. Kunstiliselt kujundanud Heiki Puzanov. Trükiarv 800. 240 lk. Hind 3 rbl.

A. Grenzstein. PILDID. AABITS. Esimene jaagu.

Faksimiletrükkis Tartus 1888. aastal A. Grenzsteini kirjutuse väljaandel ilmunud väljaandest. Eesti Raamatühing, 1990. Trükiarv 4000. 16 lk. Hind 1.50 rbl. Brošüüri saab osta Eesti Raamatühingust ja tema rajooni-organisatsioonidest.

FILMOGRAAFIA 1987.

Filmistuudio «Tallinnfilm» väljaandes antakse ülevaade stuudios 1987. a. valminud filmidest. Koostanud H. Aasaru, K. Gallan, U. Heinapuu, T. Kruus, L. Kärk. Kirjastus «Perioodika», 1989. Trükiarv 400. 112 lk. Hind 40 kop.

RAAMATUKOGUHOIDJA LOEB RAAMATUID.

Mõtteid ja õpetusi. Kirja pannud Hans Jürman, kaas: L. Tamm. Eesti Rahvusraamatukogu ja Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu väljaanne, 1990. Trükiarv 1000. 20 lk. Tasuta.

RAHVARAAMATUKOGUDE TÖÖKOGEMUSED 14.

Tutvustab Soome raamatukogude arengusuundi. Kõnesolev on töökogumuste viimane number. Eesti Rahvusraamatukogu alustab järgmisest numbrist referaatide seeriat «Uut välismaa raamatukogude». Koostanud Tiit Valm. Trükiarv 900. 16 lk. Tasuta.

«AJA PULSS» nr. 4.

Toimetuse küsimustele vastab Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees Arnold Rüütel (küsitles Ebba Rõigas). Huvi äratavad veel kirjapanekud «Arutusi demokraatia ristteel» (Endel Põder), «Džunglidraama» (Guido Ilves), «Kui kaua kehtib tasakaal?» alapealkirjaga «Eesti ühiskonna algusest Austraalias» (Triin Vihalemm) jt. Trükiarv 80 000. 32 lk. Hind 40 kop.

«MEIE REPERTUAAR» nr. 12. Muusika.

Valimiku esimese poole pealkirjaks on «25 teemat svingiklassikast». Teise poole on laialt tuntud ja eriti populaarsetest rock'n'rollidest kokku seadnud Tõnis Kõrvits. Eessõna kirjutanud Peeter Vähi. Eesti Rahvakultuuri Arenduskeskuse toimetis. Trükiarv 2500. 64 lk. Hind 50 kop.

«KEHAKULTUUR» nr. 4.

I. Pilvel on südamele meie motosportlaste krossisõitjate probleemid «Kuhu kaovad Eesti tähed?», H. Kask meenutab kohtumisi omaaegse maadluskuulsuse, olümpiavõitja Osvald Kõpaga, A. Männiste tutvustab rubriigis «Vana foto jutustab» Eesti sportlaste käiku 1938. aasta suusatamise maailmameistrivõistlustele Lahtisse jne. 32 lk. Trükiarv 15 000. Hind 40 kop.

■ Naiskarikaturist ja nais-traktorist on ametid mõlemad ja sina oled juba aastaid vastu pidanud. Kuidas see sul on õnnestunud?

Ilmselt naistraktoristi vastupidavuse ja kassidelt õpitud visadusega?

■ Bulgaarias korraldati mõned aastad tagasi ringküsitlus XX sajandi parimate humoristide ja satiirikute väljasegitamiseks. Sellesse edetabelisse pääses ka kaks daami — Astrid Lindgren ja Vytautė Zilinskaitė. Mida ise arvad naiste huumorimeelest?

Miks on see küsimus nii tähtis, et seda ikka ja jälle küsitakse? Ja miks kostab küsimusest etteheide kahtlustav noodike naissoole? Miks tahavad mehed iga hinna eest tõestada, et just ja ainult neil on huumorimeel? Kas neile sellest veel vähe on, et nad on maailma parimad kokad, parimad kirurgid ja ... veel parimad naljategijad (vist) ka! Muidugi on naistel naljameel. Arvan, et nii mõnigi mees võlgneb oma kodurahu just sellele. Ja veel — naised pole kunagi nalja ära keelanud, mehed aga küll. Pigem esitaksin vastuküsimuse: kas mees- tel on piisavalt tarka meelt? Kas mehed pole liiga kaua naljaks pööranud asju, mida oleks tulnud võtta juba ammu väga tõsiselt?

■ Sinu loomingus on palju naiselikku graatsiat, isegi julmad mõtted on elegantselt serveeritud. Viimasel ajal imponeerid eriti itaallastele. Pean silmas peapremiat ja tunnustusi Trento ja Marostica karikatuurivõistlustelt ja iga-aastasi kutseid osaleda Itaalia kunstisalongi «Andromeda» näitustes. Mis võiks selle põhjuseks olla?

Lõppude lõpuks ei saa ma

SÕNA SAAB ELLE TIKERPÄE

VILLEM LOIGOMI FOTO

oma pilte ära rikkuda ainult sellepärast, et maailmas on nii palju julumust ja inetust! Sõnu «graatsia» ja «elegants» ei ole ma enda arvates ära teeninud. Minu jaoks on need kaunid ja tabamatud mõisted. Ometi ei tõmbaks ma kindlat

piiri nende ja julumuse vahele. Mis aga itaallastesse puutub, siis seda peaksid neilt endilt küsima.

■ On kuulda arvamusi, et aeg võtab naljategijatelt leiva käest. Saab ju kõike otse,

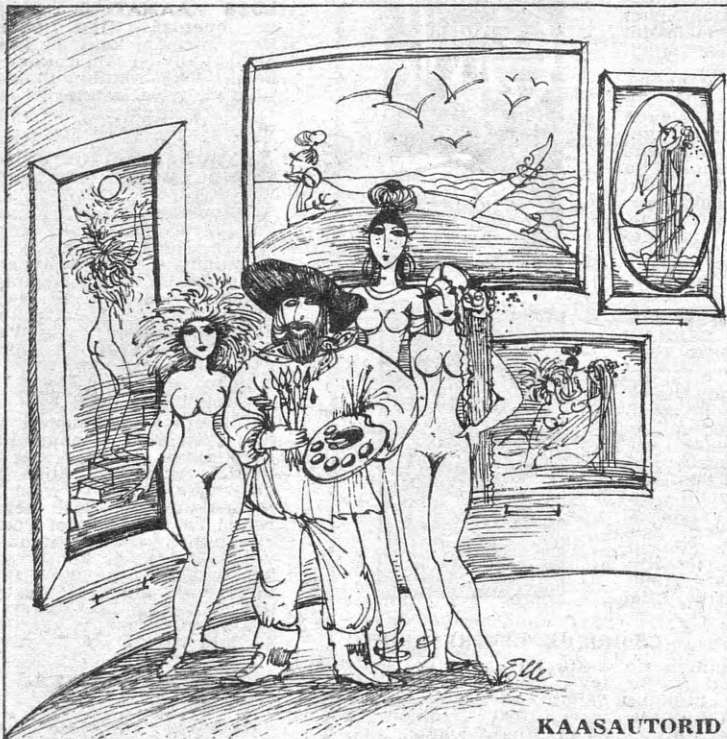
avalikult ja keerutamata ka tõsiselt välja öelda. Mida sina sellest asjast arvad?

Ega nali ole ometi orirahvaste päriosa. Koos inimkon- naga püsib ka nali. Muutub vaid naljade sisu. Inimene jääb ikka inimeseks ja üld-

inimlikud naljad ei kao kuhugi. Muide, nali ju selles seisnebki, et seda ei väljendata otse ja tõsiselt, vaid ikka natuke nutikalt ja lõbusalt, autori pilguga nähtuna. Kui praegune aeg naljategijailt tõesti midagi ära võtab, siis ega karikaturistidelt peale leiva ja leivakõrvase midagi võtta olegi, arvestades honoraari ja hindade vahetkorda.

Ja viimase küsimuse tahaksin ise küsida: miks ainult meil karikatuuri kunsti hulka ei arvata?»

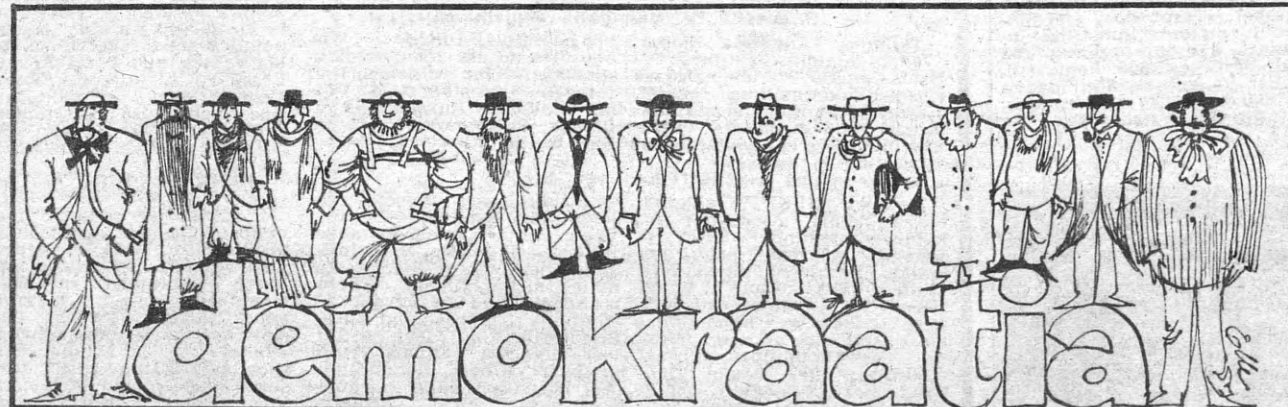
Küsimused esitas
SILJA LÄTTEMÄE

KAASAUTORID

Ühel
kaasel
vastu
võetud.

VÕRDSUS

PEATOIMETAJA ILMAR RATTUS

TOIMETUSE KOLLEGIUM: JÜRI JAAMA, TEET KALLAS, JAAK KANGILASKI, KALJO KIISK, TONIS LÜLLMA, MIKK MIKIVER, TIINA MATTISEN, ÜLO POOTS, ENN PÖLDROOS, IRINA RAUD, LEMBIT REMMELGAS, JAAN RÄÄTS, LEPO SUMERA, AKSEL TAMM, JÜRI TREI, DEBORA VAARANDI, HEINZ VALK.

Toimetuse käsikirju ei retsenseeri ega tagasta. Praaeksemplaride korral pöörduda kirjastuse tehnilise kontrolli osakonna poole tel. 68 14 11.

Toimetuse: 200 031 Tallinn, Toompuiestee 30. Postiaadress: 200 090 Tallinn, Peapostkontor, postkast 388. Telefonid: valvetelefon 60 17 03, peatoimetaja I. Rattus — 44 14 16; peatoimetaja asetäitja publitsistikaosakonna toimetaja O. Poots — 60 19 24; peatoimetaja asetäitja, muusikaosakonna toimetaja T. Mattisen — 60 18 22; tegevtoimetaja T. Lüllma ja sekretariaat — 60 17 03; kirjandusosakond (toimetaja M. Jõgi) — 60 18 83; kunsti- ja arhitektuuriosakond (toimetaja M. Peil) — 60 19 05; teatri- ja filmiosakond (toimetaja E. Link) — 60 12 46; publitsistikaosakond 44 30 05, huumorilehekülje toimetaja S. Lättemäe — 60 19 05; muusikaosakond — 60 18 22; Tartu korrespondent H.-K. Hellat — 3 35 81; keeletoimetaja M. Rämmel — 60 17 03; korrektuur — 60 12 46; masinakiri — 60 27 93; kuulutused — 60 19 24.

«Reede» ilmub kord nädalas reedeti. Tellimishind kolmeks kuuks 1 rubla ja 29 kop. Väljaandja firma «Kodamu». Tallinn, Toompuiestee 18.

EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.

Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 80 000. Tellimise nr. 1081

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10